

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

oğuz adanır

simülasyon kuramı üzerine

notlar ve söyleşiler

oğuz adanır

simülasyon kuramı üzerine
notlar ve
söyleşiler

Yeniden düzenlenmiş, özgün yeni metinlerle zenginleştirilmiş baskı

Hayal Et Kitap 2008/01

Sinema / 01

Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler / Oğuz Adanır

© Oğuz Adanır

© Hayal Et Kitap

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince Hayal Et Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti'ye aittir.

1. Baskı Hayalet Et Kitap, Haziran 2008

Genel Yayın Yönetmeni

Ertekin Akpınar

Kapak Tasarımı

Süleyman Perol

Düzeltili

Coşkun Tözen

Grafik Uygulama

Süleyman Perol

Halkla İlişkiler

Olca Dervent

Baskı ve Cilt

Doruk Matbacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Gafata Derisi Caddesi No: 8-10

Mecidiyeköy - İstanbul

Tlf: +90 212 283 7206 Faks: +90 212 284 3446

ISBN 978-605-5942-02-1

Hayal-Et Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.

İtri Sokak Mustafaşey Apt. No: 12 D:1

Balmumcu - İstanbul

Tlf: +90 212 6942-43 Faks: +90 212 347 6944

kitap@hayalettanitim.com.tr

Prof. Dr. Oğuz Adanır

1951 İzmir Doğumlu. İlk ve orta öğrenimini İzmir’de tamamlamış; Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora öğrenimini Paris I Panthéon / SORBONNE Üniversitesinde yapmıştır. Doktora tez çalışması: “Televizyonun Az Gelişmiş Bir Ülke Üzerindeki Etkileri” başlığını taşımaktadır.

1979 yılında Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümünde, 1985 yılından itibaren Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde Sinema-TV Bölümünde öğretim elemanı olarak çalışmaya başlamış, 1988 yılında Doçent, 1994 yılında Profesör olarak atanmıştır. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölüm Başkanlığı ve Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü görevini sürdürmektedir.

Özgün çalışmaları ve çeviri metinlerinden bazıları:

- Sinema’da Anlam Üstüne Denemeler*, Christian METZ, Cilt I, DEÜ/GSF Yay. 1986, İzmir
- Sinema Estetiği ve Psikolojisi*, Jean MİTRY, (derlenmiş metinler) DEÜ/GSF Yay. 1989, İzmir
- Foucault’yu Unutmak*, Jean Baudrillard, Dokuz Eylül Yayınları, 1997, İzmir
- Üretimin Aynası*, Jean Baudrillard, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, İzmir
- Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış/Kuramsal Bir Deneme-Kitap I*, (3.Baskı) Dokuz Eylül Yayınları, 2002, İzmir
- Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış/Kuramsal Bir Deneme-Kitap III*, (1.Baskı) Dokuz Eylül Yayınları, 2002, İzmir
- Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış/Kuramsal Bir Deneme-Kitap II*, (3.Baskı) Dokuz Eylül Yayınları, 2003, İzmir
- Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, Jean Baudrillard, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, İstanbul
- Çaresiz Stratejiler*, Jean Baudrillard, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, İstanbul
- Sinema’da Anlam ve Anlatım* (3. baskı) Alfa, 2003, İstanbul
- Sessiz Yiğitlerin Gölgesinde-Toplumsalın Sonu*, Jean Baudrillard, (2. Baskı) Doğu Batı Yayınları, 2003, Ankara
- Kapitalizm Öncesi Evrensel Kültür/Zihniyetten Günümüze Osmanlı ve Ötekiler*, Dokuz Eylül Yayınları 2004, İzmir
- Ahlak Eğitimi*, Emile Durkheim, Dokuz Eylül Yayınları, 2004, İzmir
- Baudrillard’ın Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, (2. Baskı) Dokuz Eylül Yay..İzmir,2004
- Anahtar Sözcükler*, Jean Baudrillard, (Leyla Yıldırım ile birlikte)Paragraf Yayınları, 2005, Ankara.
- Simülakrlar ve Simülasyon*, Jean Baudrillard, (3. Baskı) Doğu Batı Yay., 2005, Ankara.
- Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, Jean Baudrillard, Doğu-Batı Yayınları, 2005, Ankara.
- Anlamsız Düşünceler*, Aşina Kitaplar, 2006, Ankara
- Kültür, Politika ve Sinema*, PMP Yayıncılık +1 Kitap, 2006, İstanbul
- İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, Lucien Lévy-Bruhl, Doğu Batı Yay. 2006, Ankara
- İşitsel ve Görsel Anlam Üretimi*, PMP Yayıncılık +1 Kitap, 2007, İstanbul
- Bu çalışmaları dışında belgesel filmleri, pek çok makale, bildiri, inceleme yazıları vardır.

KENDİ AĞZINDAN BAUDRİLLARD	7
ÖNSÖZ	9
ÖNSÖZ II	10
ÖNSÖZ III	11
SİMÜLASYON ve SİMÜLASYON EVRENİ (1996)	13
JEAN BAUDRİLLARD'IN "SİMÜLASYON KURAMI"	
ÜZERİNE NOTLAR (1998)	20
BAUDRİLLARD POSTMODERN BİR DÜŞÜNÜR DEĞİLDİR! (1999)	30
SİMÜLASYON KURAMI VE SİNEMA (1999)	35
SİMÜLASYON EVRENİNDE YALAN HABER YOKTUR! (2003)	49
SONSÖZ (2004)	52
HANGİ EVRENDE SİMÜLAKRLAR GERÇEĞİN	
YERİNİ ALAMADILAR (2005-2007)	60
MODERNLEŞME DÜŞÜNCESİ VE GERÇEKLİK	
ARASINDAKİ BAĞIN ÇÖZÜLMESİ (2006)	73
MARX VE BAUDRİLLARD (2006)	80
JEAN BAUDRİLLARD'LA SÖYLEŞİ I- (1982)	87
JEAN BAUDRİLLARD'LA SÖYLEŞİ II- (1982)	98
SİMÜLASYON, TARİH VE İSLAMİYET ÜSTÜNE SÖYLEŞİ (1999)	105

KENDİ AĞZINDAN BAUDRİLLARD*

“Yaşamları boyunca çalışmaktan imanları gevreyen köylülere, kuşaklar boyunca harcadıkları güç karşılığında bir tembellik avansı verilmektedir.

Köylü dedem çalışmayı mezara girdiği gün bırakmıştı. Bir devlet memuru olan babamsa çalışma süresini dolduramadan (ölümcül bir hastalık hastası olduğundan bunun bedelini ölererek ödeyecekti), erkenden emekli olmuştu. Bana gelince dinlene dinlene (sabbatique) araştırma yaparak, kısa sürede marjinal bir öğretim elemanı olmamdan dolayı çalışmak pek nasip olmadı. Çocuklarımsa çocuk bile yapmadılar. Tembellik halkasını gidebileceği en uç noktaya kadar götüreceğiz.

Tembelliğin özünde köylülük vardır. Köylülüğün özü ‘doğal’ denge ve hak etme duygusundan ibarettir. Asla gereğinden fazla çalışmayacaksın. Bu anlayışın kökenindeyse toprakla çalışma arasında bir eşdeğerlik bulunduğu inancının zorunlu kıldığı bir saygı ve nezaket ilkesi vardır. Köylü toprağa elinden geldiğince verir. Gerisini -yani önemli işi- tanrılara havale eder. Bunun adı çalışma yoluyla elde edilmemiş ve asla elde edilemeyecek olana karşı duyulan saygı ilkesidir.

Böyle bir ilke insanın yazgıyla ilgilenmesine yol açabilir. Çünkü yazgı, karşı konulması olanaksız bir tembellik stratejisinin ürünüdür. Zaten aşırı uçlarla tembellik üzerine oturttuğum dünya görüşümün temelinde de bu düşünce var. Kıyamet kopsa bu bakış açısından vazgeçmeye niyetim yok. Hemşerilerimin (Parislilerin) insanın tüylerini diken diken çalışma biçimleriyle girişimcilik, toplumsal sorumluluk, hırs ve rekabet anlayışlarından nefret ediyorum. Bunlar kırsal kesimin kendilerine yabancı olduğu performans düşüncesi üzerine oturtulmuş, kendini beğenmiş, kent kökenli değerlerdir. Tembellikse doğal bir enerjidir.”

in COOL MEMORIES II, sy. 18

(*) Baudrillard'ın aynı zamanda kendi kendisiyle de müthiş dalga geçen bir düşünür olduğunu anımsatmakta yarar var. Çünkü bugüne kadar bu tembel adam otuzdan çok kitap, yüzlerce makale yazmanın yanı sıra yüzlerce konferans vermiş ve söyleşi yapmıştır.

H.A- Seni yargılamak gibi bir niyetim yok ancak bu dünyada sözü dinlenen, sevilen ya da nefret edilen birkaç insandan birisin. Hoşuna gitsin ya da gitmesin pek çok insan senin düşüncelerine önem veriyor. İçinde yaşamakta olduğumuz dönemde düşünen, düşünmüş olan, çeşitli öneri ya da karşı-öneriler getirmiş birisin. Her durumda senin düşüncelerini savunan insanlarla karşılaşabilmek mümkün.

J.B- Bütün yazdıklarına bakıp, insanlara umut vaat eden bir şeyler sunduğumu söyleyebilir misin?

H.A- Umutsuzluk sunduğun da söylenemez ama.

J.B- Evet söylenemez. Bunun bir umutsuzluk biçiminden çok olayları gidebilecekleri en uç noktalara taşıyarak, sonuçlar çıkartma biçimi olduğu söylenebilir. İnsanları en sıradan umutlara bile bel bağlamaktan alıkoymaya çalışıyorum. Ama böyle şeyler duymak isteyen insanlar olmadığı söylenebilir mi?

H.A- Düşüncelerin öylesine açık ve seçik ki, insanların bu netlikten zevk aldıklarını söyleyebilirim.

J.B- Sence buna iyi haber denilebilir mi ?

Les Humains Associés , 1995, Paris.

ÖNSÖZ I

Bu metin, temelde 1982 yılından bu yana Baudrillard'ın 'Kuramsal Şiddet', 'Radikal Düşünce' ya da 'Patafizik' (Düşsel Bilim) dediği 'Simülasyon Kuramı' üzerine yazmış olduğum özerk metinler ve kendisiyle yapmış olduğum üç söyleşiden oluşmaktadır.

Buradaki yazı ve söyleşilerin büyük bir bölümü daha önce çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlanmıştır.

Böyle bir çalışmanın Baudrillard'ın düşüncesini derinlemesine, ayrıntılara kadar inerek tanıtmak konusunda bir başlangıç olabileceğini düşünüyorum.

Kendimi hiçbir zaman bu düşünürün bir müridi olarak görmedim. Onun öğrencisi değilim. Olsaydım onur duyardım. Baudrillard'ın düşüncelerini Türkiye'de en çok sorgulayanlardan biri olduğumu düşünüyorum. Bir Baudrillard sever olarak nitelendirilebilirim. İronik dili ve dünyaya var olan şablonların dışına çıkmayı başararak, marjinal, başka hiçbir sosyolog ya da düşünürün bakmayı beceremediği bir şekilde bakması beni ayartan temel özellikleri arasındadır.

Metinlerin Türkçeye kazandırılma biçimi paldır küldür ve tarihsel süreç kesinlikle izlenmeden yapıldığı için (her ne kadar bunu elimden geldiğince engellemeye ve bu süreç içinde algılanması gerektiğini anlatmaya çalışmış olsam da) anlaşılması bugün daha da zor hale gelmiştir.

Örneğin *Tüketim Toplumu*'nun (1970) *Kötülüğün Şeffaflığı* (1990) ve *Kusursuz Cinayet* (1995) gibi metinlerden sonra ya da aynı zamanda yayınlanmış olması bağışlanacak türden bir hata değildir. İlk metinde okuyucu henüz simülasyon kuramının kendisinden çok çekirdeğiyle karşılaşırken, diğer iki metin neredeyse simülasyon kuramı sonrasına tekabül etmektedir.

Sonuç olarak elinizdeki metin Baudrillard'ın düşüncesinin anlaşılmasını biraz olsun kolaylaştırabildiği takdirde görevini yerine getirmiş olacaktır...

İzmir, 12 Aralık 1999

ÖNSÖZ II

Yeni yazılarla zenginleştirdiğim bu metin yaklaşık dört yıl sonra ikinci baskısını yaparken, ülkemizde halen ne kolektif ne de kişisel anlamda bu önemli düşünürün düşüncelerini derinlemesine tanıtma ya da eleştirme amacıyla herhangi bir kitap yayınlanmamış olması insanın moralini bozuyor. Günümüzde modern toplumları Baudrillard'ı dışlayarak gerçekten anlayabilmek mümkün görünmemektedir. Baudrillard'ı anlamak için büyük bir enerji ve çaba harcamak gerektiği doğru ancak bu çaba ve enerjinin harcanmasına değdiğini de bilmekte yarar var.

İzmir, 7 Nisan 2004

ÖNSÖZ III

Daha önce iki kez değişik bir başlıkla yayınlanmış bu metnin başlığından Baudrillard'ı kaldırıp, gerisini bıraktık. Fransız düşünür, Türkiye'de artık yeterince tanınan bir isim. Ancak düşüncelerinin yeterince bilindiğinden ne yazık ki o kadar emin değiliz. Yine de belli gelişmeler olduğunu umarak bir önceki metinden birçok yazıyı, özellikle de çevirisini yapmış olduğumuz metinlere yazmış olduğumuz önsözleri kaldırdık. Bunların yerine düşünürün düşüncesini biraz daha aydınlatmaya yönelik açıklayıcı metinlerin yanı sıra bir de eleştirel bir çözümleme koyduk (2005). Bu makale de Baudrillard'ın simülasyon kuramına özgü temel kavramlarından birinin evrenselliği konusundaki kuşkularımızı dile getirdik. Yazıları ve söyleşileri kendi içlerinde kronolojik bir şekilde sıraladık. 'Son Söz' başlıklı yazı çalışmanın daha önceki halinde son metindi. O yüzden tarihsel sıralamayı değiştirmedik.

Baudrillard'ın düşünceleri Türkiye'de henüz ciddi bir şekilde yorumlanıp, değerlendirilmeyi beklemektedir. Daha önce birçok düşünce adamı ya da akımın başına geldiği gibi beklemeye devam edecek mi yoksa, en azından bir kısım sosyolog ve felsefeci için, sözcüğün spekülâtif değil gerçek anlamında ilgi odağı olmayı başarabilecek mi bilemiyorum! Biz kendimize düşeni fazlasıyla yerine getirdiğimize inandığımız için vicdanımız rahat.

Batı Avrupa'dan böylesine yaratıcı ve sıradışı bir düşünce insanı çok nadiren çıkmaktadır. Düşünce düzeyinde artık yeni bir şey söyleyebilmeleri zor görünen bu toplumlardan gelen bu ironik sesi ciddiye almanın zamanı geldi, geçmektedir. Bu konuda az da olsa okuyucunun merak duygusunu yerinden kımıldatabilirsek ne mutlu bize.

İzmir, Eylül 2006

III. Önsöz yazıldığı sırada Baudrillard kendi ifadesiyle henüz, "ortadan kaybolmamıştı". Onun çok ağır bir hastalık sürecinden geçmekte olduğunu biliyor ancak

yaşayacağını umuyorduk. Hastalığı 2004 yılında İzmir ve İstanbul'dan dönüşte ortaya çıkmıştı. Sağlığına kavuştuğu takdirde yeniden İzmir'e gelme sözü vermişti. Dünyaya miras bıraktığı çok değerli düşüncelerine her toplum kadar bizim de sahip çıkmamız gerektiğine inanıyorum.

İzmir, Nisan 2007

SİMÜLASYON ve SİMÜLASYON EVRENİ (1996)*

*“Hakikat ortada bir hakikat bulunmadığını
gizlemeye çalıştığı için -simülakrın hakikati
gizleme şansı yoktur. Simülakr, hakikat demektir.”
Ekleziast ***

Jean Baudrillard'ın 1970'li yıllarda üstünde yoğunlaşmaya başladığı bu kavram, 1980'li yılların başında bir 'simülasyon kuramı'na dönüşmüştür. Bu kuram neden söz etmektedir, içeriği ve amacı nedir sorularını özetle yanıtlamaya çalışalım.

Zaman zaman dünyayı da kapsıyor görünmekle birlikte, temelde Batı uygarlığını ya da toplumlarını kapsayan bu kurama göre: Koymuş oldukları hedef ve amaçları çoktan aşmış ve bu arada illüzyonlarını yitirmiş olan Batılı toplumlar, bundan böyle hangi yöne doğru ilerleyeceklerini bilemez hale geldiklerinden (çünkü para ya da servetin tek başına hiçbir anlama sahip olmadığı görülmektedir), kendi etraflarında dönmeye başlayarak bir kısır döngü içine girmiş bulunmaktadır. Bir başka deyişle Batı uygarlığı 'simgesel' (yani içerik, ideolojik, politik, felsefi, kültürel düzeyde bir model olma özelliğini) anlamını yitirmiştir. Buna karşın, 'maddi' anlamda sahip olduklarını yitirmemek için bu bitmişliğini yadsımaya daha doğrusu gizlemeye gayret etmektedir. Simülasyon evreni, işte bu bitmişliğin gizlenmeye çalışıldığı evrenin kendisidir.

Baudrillard'a göre, Batı, gerçekte tarihi misyonu ile amaçlarının hiçbirini gerçekleştirilememiştir. Eğer başarı buysa o zaman dünyadaki diğer toplumlara yapacak bir şey kalmamaktadır. Oysa Baudrillard, biz hiçbir şeyi beceremedik, iş-

(*) Eski Dünya'ya Yeni Bir Bakış, Oğuz Adanır, D.E.Y. İzmir, 1997, sy. 347-353

(**) Baudrillard, Ekleziast'a atfetmiş olduğu bu deyişin kendisi tarafından uydurulmuş olduğunu "Anahar Sözcükler" başlıklı söyleşi metninde dile getirmektedir.

te bu yüzden her şeye yeniden başlamak gerekiyor demektedir. Her şeye yeniden başlayabilmek içinse var olan simülasyon düzenine bir son vermek gerekmektedir. Bu ise sanıldığı kadar kolay bir iş değildir.

En yalın tanımıyla simülasyon, olmayan bir şeyi var gibi göstermektir. Simülasyon gerçeğin tüm göstergelerine sahip olduğu halde, gerçeğin kendisi olmayandır. Günümüzde özellikle teknolojik bir terim gibi algılanmaktadır. Çünkü gerçekten de bir simülasyon teknolojisiyle simülasyon teknikleri vardır (savaş uçağı pilotları için uçuş ve bombalama simülasyonu tekniğı, Japon itfaiyeciler için eğitim amacıyla kullanılan deprem simülatörleri vb). Baudrillard'ın sözünü ettiği simülasyon ise bu teknolojik anlamı da kapsamakla birlikte, daha genelde; toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik olanı kapsamaktadır.

'Simülasyon evrenini' ancak 'gerçekliğin evreniyle' karşılaştırırsanız, onun ne olup ne olmadığı konusunda daha kolay bir fikir sahibi olabilirsiniz. Baudrillard'a göre, bir zamanlar (bu süre XVIII. yüzyılda başlamış, XIX. yüzyılın ilk yarısında belirginleşmiş ve 1968'lere kadar sürüp gelmiş olan bir zaman dilimini çeşitli yoğunluklarda kapsamaktadır) 'gerçek ve gerçekliğin' egemen olduğu bir dünyada geçerli olan 'illüzyonlar' vardır. Gerçek ve gerçekliğin egemen olduğu bu dünyada toplumsal/sınıfsal bir yapılanma vardır. Önce burjuva/köylü sonra kapitalist/emekçi vb. Doğal olarak bu yapılanma aynı zamanda ekonomikti, yani tarım ve sanayi sektörlerinde çalışan insan sayısının toplam çalışan sayısının neredeyse yüzde seksenine ulaşmış olduğu bir durum söz konusuydu. Bir burjuva kültürü ve bir de popüler kültür vardı. Bir kapitalist, liberal dünya görüşü, bir de Marksist kökenli komünist, sosyalist dünya görüşü vardı ve yaşam bu türden bir değerler sistemi tarafından belirleniyordu. Kapitalizmin de, komünizm'in de, insanlara, kendilerine göre sunmaya çalıştıkları birer 'illüzyonları' vardı. Bütün bunları bir tarih sahnesi, bir politika sahnesi sokak ve meydanlar vb.), bir kültür sahnesinden (tiyatro sahnesi) oluşan bir toplumsal oyun olarak nitelendirebilmek mümkündür.

Yaklaşık yüz, yüz elli yıllık bir mücadeleden sonra, sınai kapitalizm ilk yenilgisini Birinci Dünya Savaşı sonundaki sosyalist devrimle aldı. George Bataille'a göre S.S.C.B.'nin varlığı ve yarattığı endişeyle korku, liberal düzenin Marksizme ait kimi arzu ve isteklerinin yaşama geçirilmesinde önemli bir rol oynadı. İkinci Dünya Savaşından bu yana 'proletarya' Baudrillard'a göre buharlaşıp uçtu ve Burjuvazi dünyada kendi kendini yadsıyarak varlığını sürdürebilen tek sınıf olarak tarihe geçti. Henri Laborit'e göreyse 'burjuvalık' zihinsel bir durumdur ve günümüzde Batıda kendini 'burjuva' hissetmek burjuva olabilmek için yeterli bir koşuldur. Bugün Batılı işçiler yaşam standardı açısından üst düzey yöneticilerin sahip olduklarına sahip olabilmektedirler. Laborit'e göre, kapitalist/emekçi ikili-

si çoktan devre dışı bırakılmış ve onun yerini teknokrat/çalışan ikilisi almıştır. Zaten Laborit'e göre, Marksizmin en büyük yanlışlarından biri burjuva/proleter ikilisine son verirken hiyerarşik yapılanmaya son verememiş olmasıdır. Bir anlamda Batı'da eski proleterlerin burjuvalaşmış olduğu konusunda neredeyse herkes hem fikirdir. Baudrillard'a göre, Marksizmin zamanında pek kaale almamış olduğu hizmet ve iletişim sektörü bugün gelişmiş ülkelerde birinci sıraya yükselmiştir. Günümüzde Marksist terminolojiye ait hiçbir kavram artık bir zamanlar sahip olduğu o eski anlam ve içeriğe sahip değildir. Çünkü günümüzde Baudrillard'a göre gerçekliğini yitirmiş bir 'üretim' düzeninde yaşanmaktadır ve bu düzene bir 'yeniden-üretim' düzeni (re-production) demek daha doğru olacaktır. Çünkü somut anlamda da yaşamı belirleyen sanayi ve tarım sektörleri değil, hizmet ve iletişim sektörleridir ki bunların üretimden çok, birer yeniden üretim sektörü olduklarını söylemek daha doğrudur. Hizmet sektörü bir 'yükümlülük' düzenidir. Belli bir ücrete belli bir hizmet anlayışı egemendir. Böyle bir düzende 'grev' anlamsızlaşmıştır. Çünkü yeniden-üretim düzeni bir 'çalışma düzeni', yani bir kendi kendini yinelemeden başka bir şey olamaz. Böyle bir düzende kapital, emek, artı değer, iş, kullanım/değişim değerleri, sosyalizm vb. tüm kavramların anlam ve içerik değişikliğine uğramaları kaçınılmaz olmaktadır. Baudrillard'ın deyimiyle günümüzde 'sol', 'sağ'ın yerine getirmesi gerekenleri yerine getirdiğinden 'sağ'da, 'sol'un işlevlerini yerine getirmektedir. Günümüz Batısında, evrensel bir illüzyon olarak ileri sürülen Marksizmden vazgeçilmiş gibidir! Belki de böyle bir evrensel sevda onlar için anlamsızlaşmış durumdadır. Çünkü bir toplum yanlış bir yoldan bile olsa amaçlarına ulaştığında neler olmaktadır? Toplumsal amaçlara ulaşıldığında, hedeflere varıldığında geriye artık 'yaşama geçirilmesi' gereken bir 'düş' kalmamaktadır. O zaman ya toplumsal amaçlara boş verecek ve bireysel hedef ve amaçlar göstereceksiniz ya da o eski 'düşlerin' devam etmekte olduğu izlenimini sürdürmeye çalışacaksınız! Her iki durumda da bu düzenin işlevini yitirmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Oysa Batıyla birlikte dünya da değişmiştir. Bugün Batı için sorun bir ütopyayı gerçekleştirmiş olmak değil, sahip olduklarını yitirmemektir. Öyleyse Batılı toplumlar bir açmazın içindedirler: Bir yandan kendi toplumsal refah düzeylerini koruyacaklar; diğer yandan da bu refah düzeylerini koruyabilmek için geriye kalanların yoksul kalmalarını, üstelik bir demokrasi maskesinin arkasına gizlenerek, sağlamaya çalışacaklar! Bu neredeyse olanaksız bir şeydir. Şimdilik geçici olarak bunu başardıklarını düşünsek bile, bunun uzun bir süre böyle devam edemeyeceği ortadadır. Bir başka deyişle dünyanın bugünkü dengesinin bozulması demek, Batı'nın sonu demektir. Oysa kapital sonu olmayan bir 'gelişme' ve üretim/tüketim düşüncesi üzerine oturmuyor mu? Bugün ise bize bir yeni dünya dü-

zeninden söz edilmektedir ki Baudrillard buna, “Yeni dünya düzensizliği” (ya da bozgun) demeyi yeğlemektedir. Sonuç olarak bu düzene dünya ülkeleri radikal anlamda bir son veremeseler bile, Batıyı bir atalet düzeni içinde tutmak onun sonu demek olacaktır. Çünkü ‘denge’ demek duraklamak demektir, oysa dünya denge değil gelişmek istemektedir ve bunu hiçbir güç engelleyemeyecektir!

Simülasyon evreninde toplumsal yoktur, toplumsal-ötesi yani bir ‘kitle’ vardır. Kitle, toplumsalın içi boş ve kendinden geçmiş, anlamını yitirmiş biçimidir. Simülasyon evreninde politika yoktur, politika-ötesi vardır, yani politikanın anlamsızlaşmış, içi boş ve kendinden geçmiş biçimi vardır. Simülasyon evreninde kültürel yoktur kültürel-ötesi vardır, yani kültürel olanın anlamsız, içi boş ve kendinden geçmiş biçimi vardır. Bu evren bir görünüm evrenidir yani gerçekliğin egemen olduğu evrende bir biçim ve içeriğe sahip olan göstergeler (gösterge: gösteren/gösterilen) bu evrende içeriklerini yitirmişler ve kendilerine rağmen ya da sözde birer gösterge olarak adlandırılacak birer görünüme dönüşmüşlerdir. Göstergelerin işlevleri vardır, oysa görünümler işlemseldir. Hiçbir anlamları olmadığı halde onlara anlamları varmış işlemi yapılmaktadır. Buna karşın görünüm müstehcen, ayartıcı olabilirler. Çünkü bu evrende geçerli olan hiçbir politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel ideolojik ahlak bulunmadığından sistem kendi varlığını (yani bu ahlaksız, müstehcen ancak ayartıcı görünümünü) koruyabilmek için herkesin ahlaksızlaşmasına, müstehcenleşmesine (ve öyleyse ayartıcı olmasına) çanak tutacaktır. Kitle ileti(şi)m araçları bunun için vardır. Sistem ahlaklı olamıyorsa kimse olmasın! Bu, öznenin bakış açısıdır. Ancak bunun tersi de doğrudur, kimse ahlaklı değilse sistemin ahlaklı olmasına gerek yoktur. Bu belki de bir nesne stratejisidir? Çünkü sistemi başka türlü yok edemeyince nesne, belki de ahlaksızlığı gidebileceği en uç noktaya kadar götürerek sistemi zihinsel anlamda yok etmeye çalışıyor olabilir? Öte yandan kitle iletişim araçları bir tarih sahnesinin, bir tiyatro sahnesinin, bir politika sahnesinin ortadan kalkmış olduklarını gösteren birer kanıttırlar. Çünkü televizyon ekranı bir sahne değildir, o bir yeniden üretim aracıdır. Ne teknolojik anlamda ne de içerik anlamında bir sahneye benzemektedir. Gerçekte o her şeyi bir sahne olarak göstermeye çalışırken hiçbir şeyin sahne olamadığını gösteren bir araçtan başka bir şey değildir. Ekran, üzerinden görünümün (yoksa göstergelerin değil) akıp geçtikleri bir saydam yüzeyden başka bir şey değildir. Baudrillard’a göre bu görünüm genelde bir bant üzerine kaydedilmişlerdir ve ekrana bu bant yoluyla ulaşmaktadırlar. Bir simülasyon evreni oluşturmaktan başka bir işe yaramayan kitle iletişim araçları işte bu yüzden tüm anlam ve içerikleri nötralize etmekten başka bir işe yarayamamaktadırlar. Çünkü televizyon ekranındaki görüntüler, hangi içeriği ya da anlamı taşıyor görünürlerse görünsünler, gerçekte hiçbir an-

lam taşımamaktadırlar. Bir savaş görüntüsüyle, bir deterjan reklamı duygusal ya da düşsel açıdan birbirlerinden daha etkileyici değildirler. Onlar eşdeğerli işlemsel görüntülerdir. Sistemin yerli yerinde olduğunu kanıtlama arzusundan başka bir işe yarayamamaktadırlar!

Aynı duyarsızlıkla sunulan bu görüntüler nesne tarafından da aynı duyarsızlıkla algılanmaktadır. Her ikisi de birer tüketim nesnesinden başka bir şey değildir. Bu evrenin temel özelliklerinden biri tepkisizliktir (atalettir). Sistem bu açıdan tam bir açmaz içindedir. Kitle iletişim araçlarını bireyin düzene katılması ve demokratik bir sistemi desteklemesi amacıyla kullanmaya çalışırken tam tersi sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu durum öznenin içinde bulunduğu çaresizliği göstermektedir. Özne, çaresizliğinin bilincine vardıkça ya boş vermekte ya da sonu gelmeyen anket, sondaj, referandum vb. yöntemlerle nesnenin sistemin bir parçası olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır, ancak nesne bu oyunun da farkında olduğundan, özne yine yanılmaktadır. Burada nesnenin stratejisi son derece basittir: Özneye arzu ettiği yanıtları vermek, katılırmış gibi yapmak ve özneyi buna inandırmak. Simülasyon evreninin nesnesi bir tür yaşayan ölü numarası yapmaktadır. Toplumsal hedef ve amaçlardan yoksun, ancak buna karşın, bireysel hedef ve amaçların kendisini hiçbir yere götürmeyeceğini bildiği bir evrene ait bir insan. Ne var ki, sahip olduğu refah ve konforu hemen terk etmeye de pek niyeti yoktur. Bu yüzden kendi vicdanıyla hesaplaşmak yerine, sisteme teslim olmuş numarası yaparak bu yükümlülükten kurtulmak ister gibidir. Doğru olduğuna inandığı çözümüyse istediği an yaşama geçirebilecek güce sahip olduğunun bilincindedir. Öte yandan bir simülasyon evreninde, devrimci denilebilecek dışadönük patlamaların gerçekleşmesi söz konusu değildir. Çünkü bu evren bir hiperuyumluluk, kendi üstüne kapanma ve için için kaynama evrenidir. Sistemin ancak bu yoldan sona erdirilebileceği düşünülmektedir. Bu bir tür bilinçli bir yumuşak intihar gibidir.

Simülasyon evreninde, gerçekliğin evreninde yaşanmış ve bitmiş olan her şeyin anlamı tersine dönmektedir. Oysa görünümünün egemen olduğunu söylediğimiz bu evrende: Politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan her şeyin eskisi gibi sürüp gitmekte olduğu gibi yanlış bir genel izlenim vardır. Sanki hâlâ toplumsal sınıflar, bir çalışma ve üretim düzeni, bir fiyat ve ücret politikası ve nihayet yaşayan bir kültür varmış gibi yapılmaktadır. Bir zamanlar varolmuş tüm içeriklerin ve anlamların ölüp gitmediklerini kanıtlayabilmek için sistem olağanüstü bir çaba harcamaktadır. Kendi gerçekliğini yitirmiş olduğunu ve bu yüzden de sonunun gelmiş olduğunu kabul edememektedir. Yine aynı nedenlerden dolayı toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel alanda kendisiyle dalga geçilmesine tahammül edememektedir. Kendisiyle dalga geçildikçe (bu işi en iyi yapan-

lardan biri hiç kuşkusuz Jean Baudrillard'dır), kendi gerçekliğini kanıtlayabilmek için daha çok televizyon programı, daha çok eğlence ve kültür programı, daha çok film vb. şeylerin üretilmesini sağlamaktadır. Zaten insanı ilk bakışta yanıltan görüntü de budur. Çünkü sistem dış görünümü itibarıyla korkunç dinamik (bu konuda Paul Virilio'nun *Esthétique de la Disparition* başlıklı metnine bakınız) ve devingendir. Oysa yanıltıcı olan da budur. Virilio'nun bu konuda vermiş olduğu pek çok örnekten bir ikisini aktaralım. Örneğin bir projeksiyon makinesinden saniyede yirmidört kare akıp geçen bir görüntüde hiç mi hiç hareket olmayabilir. Durgun bir su yüzeyi gibi. Saatte bin kilometre hızla uçan bir uçaktan yeryüzüne bakıldığında insan sanki aracın ilerlemediği gibi bir izlenime kapılmaktadır. İşte Baudrillard'ın sözünü ettiği simülasyon evreni de böyle bir evrendir. Bir başka örnek vermek gerekirse bir televizyon ekranı üzerinde bir günde yüz binlerce görüntüye tanık olabilirsiniz ancak düğmesine basıp kapattığınızda çevrenizdeki ve dünyadaki hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu görürsünüz. Bir başka deyişle Batı'nın diğerleri üzerinde bırakmaya çalıştığı bu 'hız' izlenimi, gerçekte tam zıddı olan bir 'atalet' durumunu gizlemek içindir.

Baudrillard, özellikle Batı'ya özgü olduğunu söylediği bu evrenin diyalektik olmadığını ve tarihsel açıdan onun modernizmin sonunda ortaya çıkmış olan bir süreç olduğunu iddia etmektedir. Oysa bize göre bu sürecin algılanabilir olması için uzun bir süre geçmiş olmalıdır. Bu yüzden Baudrillard'ın vermiş olduğu tarihin ortaya çıkış değil, algılanma tarihi olduğunu düşünüyoruz. Düşüürümüz, diyalektik olmayan bu evrenin sonsuza dek sürüp gidebileceğini çünkü tarihin de bu simülasyon evreniyle birlikte sona ermiş olduğunu söylemekle birlikte, bundan o kadar emin olamadığını, tarihin çöplüklerini yeniden gözden geçirmek gerektiğini ileri sürdüğünde anlıyoruz. Baudrillard, bir yerlerde yanıltmış olmalıyız, nerede yanıltığımızı bulmamız gerekmektedir düşüncesini savunmadan yapamamaktadır.

Hiç kuşkusuz tarihin sona ermesi söz konusu değildir, çünkü, dünyanın hiç bir yerinde toplumlar önce yok olup sonra yeniden kendi küllerinden yaşama geri dönmezler. Toplumsal zihinsel dönüşüme uğrarlar. Bugünkü süreç de bize göre böyle bir süreçtir. Çünkü günümüzde Batı da dahil olmak üzere bütün dünya zihinsel bir dönüşüm süreci içindedir. Ancak Batı'daki zihinsel dönüşümle diğer ülke ve toplumlardaki zihinsel dönüşümün nedenleri ve gerekçeleri birbirinin tıpatıp aynı değildir. Ortak olan ve olmayan noktalar vardır. Herkes herkesten aynı şekilde etkilenmemektedir.

Bize göre simülasyon evreni, daha önce iddia etmiş olduğumuz gibi sarmal gelişme savına göre 'karşı sav' aşamasına denk düşmektedir. Hatta karşı savın son evresiyle, bireşimin ilk evresi arasında kalan süreci kapsadığını söylemek da-

ha doğru olacaktır. Çünkü, Baudrillard'ın Batı toplumları üzerindeki gözlemle-
rinden yola çıkarak üretmiş olduğu simülasyon evrenine ait özelliklerin benzer-
leri ve eşdeğerleriyle Osmanlı düzeninin simülasyon evreni olarak nitelendirdi-
ğim, 'duraklama döneminde' karşılaşmaktayız. Eğer bir olgunun varlığı -yani si-
mülasyon evreni- birden çok kez ve birbirinden değişik toplumlarda kanıtlanı-
biliyorsa bunun evrenselleşme olasılığı oldukça yüksektir. Bu aynı zamanda Ba-
tı'daki simülasyon evreninin sonsuza dek böyle sürüp gitmeyeceğini gösterecek
olumlu bir kanıt olacaktır.

JEAN BAUDRİLLARD'IN "SİMÜLASYON KURAMI" ÜZERİNE NOTLAR (1998)*

Yaşamda anlamlı ya da anlamsız, dopdolu ya da insanın kendini bir ot gibi hissettiği anlar, günler ve dönemler vardır. Toplamlar için de bu böyledir. Toplamların yaşamında da örneğın, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi ya da Sanayi Devrimiyle birlikte Marksist düşüncenin ortaya çıkması gibi kimi anlamlı, dopdolu anlar, günler ve dönemlerin yanı sıra I. ve II. Dünya Savaşıyla sonrasında yaşanan anlamsız bomboş anlar, günler ve dönemler vardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze 'alternatif' değil, 'rakip' kutbun enerjisi sayesinde 'canlı' ve 'sağlıklı' görünümünü koruyabilen Neoliberal düzenin Doğu Bloğu'nun çökmesiyle birlikte ideolojik, zihinsel, kültürel, toplumsal ve politik açıdan maskesi düşmüş ve anlamsız; insanların kendilerini iyiden iyiye bir ot, bir hiç gibi hissettikleri bir sistemden başka bir şeye benzemediği tüm 'açıklığıyla' artık herkes tarafından görülmeye, en azından hissedilmeye başlanmıştır. Oysa 1970'li yılların başından itibaren bu durumu tüm boyutlarıyla 'oyun kuralı' adını verdiği "simülasyon kuramıyla" açıklamaya çalışan ve eleştiren Jean Baudrillard gibi bir düşünür de, kendinden önce (aynı evrende üretilmiş olan) Türkiye'de bir yöntem, yaklaşım, disiplin -ne dersanız deyin- olarak kabul edilmek yerine bir akım ya da moda -ne dersanız deyin- olmanın ötesine geçemeyen (istisnalar kaideyi bozmaz) Yapısalcılık, Göstergebilimsel Çözümlerme, Psikanaliz, Yapısal Antropoloji (belki de Marksizm ya da günümüzde İslamcılık, Milliyetçilik vb. şeyler) örneği bir moda düşünür olmanın ötesine geçemeyebilir! Çünkü Baudrillard kendinden önce ortaya çıkmış olan bu Yapısalcılık ya da Göstergebilim (Roland Barthes vs.), Yapısalcı Psikanaliz (Jacques Lacan) ve (kökenleri Marcel Mauss ve Bronislaw Malinowski'ye kadar giden) Yapısalcı Antropoloji'nin yanı sıra sibernetikten mikrobiyolojiye Batı'da birer bilimsel yöntem ya da sistem olarak sunulan hemen her şeyle ilgilenerek bütün bu verilerden mevcut düzen görüntüsünü tersine çevirebilmek amacıyla yararlanmaktadır.

(*) Bu metin Cumhuriyet Kitap dergisinde (sy. 438, 9 Temmuz 1998) tarihinde: Jean BAUDRİLLARD'ın "Simülasyon Kuramı" başlığıyla yayınlanmıştır.

Baudrillard metinleri (Türkiye ve muhtemelen dünyanın birçok yerinde yaşayan genç okuyucular bu düşünürün metinlerini -belki başkalarınınkini de- yeterince derinlemesine kavrayamadıkları için -oysa bu çok doğal bir şeydir. Bu yüzden bir komplekse kapılmak anlamsızdır- büyüleyici bulabilmektedir. Bir anlamda onlar için Baudrillard okumak üst düzeyde bir entelektüel kapasite sahibi olmak anlamına da geliyor olabilir. Oysa okudukları bu metinlerin ne anlama geldiği yani neyi açıkladığı ve neden böyle bir açıklama yöntemi seçilmiş ya da geliştirilmiş olduğu konusunda pek belirgin bir fikre sahip değildirler) anlamdan yoksun, ne dediği anlaşılmayan türden metinler değildir. Bir başka deyişle Yapısalcılık, göstergebilimsel çözümleme, Lacan'cı psikanaliz yorumunun ana hatları ve Mauss'un 'Bağış' üzerine olan kuramından haberdar olan bir okuyucu Baudrillard'ın ironik stilini yakalayarak kuramını da kolaylıkla kavrayabilir.

Baudrillard metinlerini kavrama konusundaki en önemli engelin kullandığı dil ya da terminoloji olduğu söylenebilir. Yeni bir terminoloji oluşturma arzusunun gerisinde yatan şey 1970'lere kadar egemen olan eleştirel bir kuramın (Ekonomi Politikin) tükenmişliğini kanıtlayabilmektir. Bu tükenmişliği kanıtlamanın tek yolu kendisine boyun eğmeyen yeni bir terminoloji üretmeyi başarmaktır.

"... Feuerbach'tan sonra Marx'da aslında dinin eleştirisinin sona ermiş olduğunu (Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi) ve sonuç olarak eleştirinin bu karmaşık sınırın ötesine geçebilmesinin (dini biçimin eleştirisi adı altında ilk haline yeniden dönmesi türünden bir şey) ancak bir başka düzeye geçmekle yani bu işin ancak tek radikal eleştiri biçimi olan ve hakiki çelişkileri ortaya koyarak din sorununa kesin bir çözüm getiren ekonomi politikin eleştirisiyle mümkün olabileceğini söylemekteydi. Bugün biz de Marx'ın içine düşmüş bulunduğu durumun içine düşmüş bulunuyoruz. Bize göre aslında Marx'ın ekonomi politik eleştirisi sona ermiştir. Biçimi yeniden üreten materyalist diyalektik içeriği tüketmiştir. Bu içinden çıkılması mümkün olmayan durumu eleştirmenin bir anlamı yoktur. Marx'inkine benzeyen devrimci bir devinimle, biz de, ekonomi politike kesin bir çözüm getirebilmek, eleştirisinin ötesine geçebilmek için kesinlikle bir başka düzeye yani simgesel değiş tokuş düzeyine geçilmesi gerektiğini söylüyoruz!" (*Üretimin Aynası*, sy. 45)

*

Baudrillard'a göre *Ekonomi Politike* takılıp kalmak kısır döngüsel bir süreci kabul etmektir. Çünkü bu 'radikal eleştiri' güncel gerçekliği yansıtabilmekten acizdir. Günümüzdeki Neoliberal düzeni Ekonomi Politik'le eleştirmek bu sistemin tuzağına düşmek, muhalif görünen bir terminoloji aracılığıyla bile olsa onu yeniden üreterek bu kısır döngüsel süreci sonsuza dek sürdürmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Bir başka deyişle ha kapitalist emperyalizm ha materya-

list diyalektik emperyalizm. İkisi arasında pek bir fark kalmamıştır. (Acaba var mıydı ya da hiç olmuş mudur? Dünyaya dayatma anlamında demek istiyoruz.)

Simülasyon Kuramı'nın ironik diliyle ilgili bir başka güçlük de 'gerçeklik' ve 'gerçek' kavramlarının açıklamasından kaynaklanan güçlüktür. Özetle Baudrillard görünen şeyin gerçek ya da gerçekliğin kendisi değil gerçek ya da gerçekliğin tüm özelliklerine sahip bir gerçeklik hayaleti yani gerçeklik simülasyonu olduğunu söylemektedir. Bu mümkün müdür? Böyle bir şey nasıl olabilir sorusunun yanıtı ancak Baudrillard metinleri okunduktan sonra açıklığa kavuşabilmektedir. Bir başka deyişle gerçek, gerçeklik, toplumsal ya da illüzyon vb. ortadan kaybolup gitmişlerdir. Ancak bu ortadan kayboluş bir tür mecaz anlamda ortadan kayboluştur. Evet bütün bunlar ölmüştür, ama bu ölüm fiziki anlamda bir yok olma şeklinde değil, gerçekten daha çok gerçeğe benzeme, toplumsaldan daha çok toplumsala benzeme yani hipergerçekleşme ya da kitle haline gelme şeklinde bir ortadan kayboluştur. Bu, ölenlerin yerine kendilerine tıpatıp benzeyen hatta onlardan daha da çok gerçeğe benzeyen ikizleri (sozileri) geçmiştir. İnsan ölmüş yerini (en azından düşsel bir evrende gerçekleştirilebilen) terminatorlar, robocoplar, cybermanlar vb. almıştır. İnsanın tüm özelliklerine sahip ama insan olmayan şeyler.

Baudrillard'a göre ortada gerçek, gerçeklik, toplumsal, illüzyon vs. diye bir şey kalmadıysa kuram, kurmaca vs. diye de bir şey olamaz. Zaten bu yüzden Baudrillard başkaları tarafından "Simülasyon Kuramı" olarak vaftiz edilmiş olan bu çözümlemeleri patafizik (=düşsel bilim) özelliklere sahip ironik bir kuram olarak nitelendirmektedir.

Çözümlemesinde kuramsal yani simgesel bir şiddet olduğunu kabul eden düşünür, bunun kökeninde bulunan şeyin sistemin (medya aracılığıyla) her gün on binlerce ya da yüz binlerce görüntü ve sözcükten oluşan simgesel saldırısı olduğunu, dolayısıyla sisteme kendi silahlarıyla yanıt vermek ve sözü ele geçirmek gerektiğini söylemektedir.

Baudrillard metinlerinin dünyanın hemen birçok ülkesinde çok açık ve seçik bir şekilde anlaşılamadığını gösteren en önemli kanıtlardan biri internettir. Örneğin ABD Internet ağına girerek; simülasyon, simülasyon kuramı, radikal kuram, radikal eleştiri, pop art, hipergerçek ve hipergerçeklik, çağdaş sosyoloji ve felsefe, transpolitika, transkültür, transekonomik hatta postmodernizm ya da bizzat Baudrillard ismini tıklattığınızda birkaç saat içinde karşınıza yüzlerce belki de binlerce metin başlığı çıkmaktadır. Ancak bu birkaç saatlik süre içinde gördüğünüz abuk subuk, saçma sapan metin başlıkları bu kuramın ABD'de de henüz yeterince doğru dürüst bir şekilde kavranmamış olduğunu (istisnalar yine kaideyi bozmamaktadır, ABD'de derli toplu bir Baudrillard eleştirisi için bak.

(*Contemporary Literary Criticism*¹, Volume 60, 1990) Bir başka deyişle büyük bir çoğunluğun simülasyon kuramını ya yarım yamalak ya da hiç anlamamış oldukları anlaşılmaktadır. Bu büyük çoğunluğu, 'Baudrillard severler' topluluğu olarak adlandırmak sanırım yanlış bir şey olmayacaktır.

*

Türkiye'de de evrensel konjonktüre paralel olarak gelmiş ve gitmekte olan -daha doğrusu doğru dürüst gelemeyi için gidemeyen- sosyal ya da insanbilimler çeşitli nafiye girişimlerle kurtarılmaya çalışılmakta ya da çalışılır gibi yapılmaktadır. Çünkü hâlâ Amerika-Avrupa kokan her ürün ya da düşüncenin sağlıklı, sağlam ve dolayısıyla Türkiye'ye uygun olduğuna (ya da olabileceğine) inanan kimi (yoksa çoğunluğu mu?) naif aydınlarımız Batı'da sıfırı tüketmiş ve oynayabileceği son kart olan Marksizm'i de sonuna kadar oynadıktan sonra bugün ne yapacağını bilemez hale gelmiş ve bu tükenmişliğini gizleyebilmek amacıyla (önce postmodernizm denilen ve bir kavram niteliğine bile sahip olmayan, dolayısıyla ne anlama geldiği belli olmayan ya da herkese göre farklı bir anlama sahip olabilen, öyleyse bir 'söylev'den çok -yani sistemli bilimsel bir açıklama özelliği taşıyan metin- bir 'söylem' -bilgi yüklü ancak bir sistematikten yoksun söz- özelliği taşıyan bütün bu açıklamalarla) bütün dünyayı tükenmişliğine ortak etmeye çalışan girişimlerde bulunmakta ve doğal olarak her zamanki gibi kendini rahat ettirecek saf ve samimi (ya da tam tersine bu birincilerin maddi olanaklarından yararlanmaya çalışıp gerisiyle pek ilgilenmeyen) yandaşlar, mütefikler bulabilmektedir. Böylelikle yerel aydınlar evrensel bilim standartlarına uygun bilimsel bilgi ürettiklerini sanırlar ya da yutturmaya çalışırken, evrensel bilim ve bilgi tekeline ellerinde tuttuklarını sananlarsa (yine istisnalar hariç) henüz tam anlamıyla uyanmamış olan bu birincileri uyandırmamak için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

*

Böyle bir ortamda, Baudrillard, dünyaya Batı'nın içinde bulunduğu durumu tüm çıplaklığıyla sergileyen belki de en önemli çağdaş düşünürdür. İlk önemli metni *Tüketim Toplumu*'nda (1970) Veblen, Frankfurt Okulu vb. düşünce ya da düşünce akımlarının bir sentezini yapan ve Marksist terminolojiyi tamamıyla reddetmemekle birlikte mümkün olduğunca az yararlanan düşünür 1972'de *Göstergenin Ekonomi Politik*iyle birlikte *Ekonomi Politik*'in artık sistemi çözümüleme ve eleştirme yeteneğini kaybetmiş olduğunu ve metalürjik bir evreden,

¹ 2004 yılında önemli Anglo-Sakson Baudrillard uzmanlarının ön ayak olmasıyla kurulan *International Journal of Baudrillard Studies* başlıklı elektronik dergi, yalnızca bu düşünürün düşüncesiyle ilgili metin ve çalışmalara yer vermektedir.

Sémiugique (sadece 'göstergeler'den oluşan) bir evrene geçilmiş olduğundan bu evrenin çözümlemesinin ancak göstergeler (daha doğrusu görünüm) düzeyinde yapılabileceğini göstermeye çalışmıştır. 1975 yılında yayımlanan *Üretimin Aynası* ya da *Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması*'nda: "Kapitalist evrende Marksist çözümlemenin açıklayamadığı radikal bir değişim olmuştur. Bugün ölüp gitmek istemeyen bir Marksist çözümleme, Marx'tan bu yana beceremediği şu kendi içinde devrim yapma sorununu çözmelidir...

El emeğine dayalı üretici çalışmanın ötesine geçmiş herhangi bir konu ya da göstergeden söz eder etmez, o efsanevi materyalizm zırhının ardından, idealizm idealizm diye bağırانlarla; sömürüyü yalnızca adale ve enerji perspektifinden değerlendirenlere karşı, biz, eğer materyalist terimi hâlâ bir anlama (eleştirel, yoksa dini değil) sahipse materyalist olan biziz diyoruz. Boş verin gitsin! Çünkü önemli olan Marx'ın koruyucu bakışlarını hâlâ üzerlerinde hisseden şaşılارın mutlu olmaları" demektedir.

Tarihi materyalizmin, kapitalizmin yalnızca içeriğiyle ilgilendiğini, biçimi-neyse hiç dokunmadığını hatta içerik düzeyinde bile -ayrıntılara inildiğinde- Burjuvazinin XVIII. yüzyılda gerçekleştirdiği aydınlanma hareketi ve ideolojisinden yararlanmış olmanın yanı sıra ekonomi politik düzeyinde yine kapitalizme ait: arz-talep, gereksinimler ve üretim, sermaye, kâr, işçi vb. pek çok kavram ya da terimi kendi hesabına geçirip eleştirerek onları artı-değer, değişim değeri, kullanım değeri, emek, kapital, üretim ilişkileri, üretim araçları, altyapı/üstyapı vb. şeylere dönüştürdüğünü söylemektedir. Öte yandan Tarihi Materyalizm'in, burjuvaziyi bir sınıf olarak onayladığı için, bir sınıfa ancak bir başka sınıfla karşı konulabileceği gibi bir ilkeyi benimsemek durumunda kalarak yine burjuvazinin tuzağına düşmüş olduğunu çünkü tarih ve toplum bu perspektiften değerlendirildiğinde işçi sınıfının (yalnızca işçi sınıfının değil tarih boyunca sömürülmüş tüm insan topluluklarının) hep yenik, hep kaybeden taraf durumunda kaldığını, oysa bunun doğru olmadığını çünkü burjuvazinin dayattığı sınıf kavramını reddettiğinizde ortaya ilginç bir durumun çıktığını yani güncel ve tarihe yönelik toplumsal çözümlemelerde özne/nesne gibi bir ikili yapının toplumsal evrim ya da gelişmelerin açıklanmasını çok daha kolay bir hale getirdiğini ve bunun o olumsuz, karamsar 'sınıf' (burjuvazi / proletarya) kavramından çok daha neşeli, keyif verici çözümlemelere yol açtığını ifade etmektedir.

*

Bununla da yetinmeyerek Marx'ın ilk başlangıç yıllarında proletaryadan çok burjuva düzeniyle ilgilendiğini ancak tarihsel konjonktürün kendisini işçi sınıfına doğru itmiş olduğunu ve Marx'ın (onunla birlikte bütün Marksistlerin) bu sınıfın kurtuluş, özgürlük ve mutluluğunu geleceğe (ne zaman?) yani devrime(!)

havale etmiş olduğunu ancak (M. S. 1000 yılında Mesih'in yani İsa'nın geri geleceğine inanarak, umutla onun gelmesini ve kendilerini kurtarmasını bekleyen Hristiyanlar gibi) aradan yüz elli yıldan uzun bir zaman geçmesine rağmen hâlâ gerçekleşemeyen ve ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan ve bu yüzden Batılı işçi sınıfının (belki diğerleri de!) beklemekten bıkararak (bir anlamda 'burjuva-laştığını') buharlaşıp uçtuğunu; buna karşılık kendi kendini yadsıyan bir burjuvazinin yoluna devam etmiş olduğunu söylemektedir.

Örneğin 1968'den sonra (bu arada Baudrillard, 1968 gençlik hareketinin Marksist devrim anlayışıyla ilişkisi olmayan bir hareket olduğunu -ki **Simülakr-lar ve Simülasyon** çalışmasında bunları söylemektedir) kapitalizmin hayatta kalabilmek için Marksist içeriği benimseyerek, kendi hesabına geçirmiş olduğunu, buna karşılık sosyal demokrasiyi (artık gerçek anlamda var olmayan) iktidara ortak etmenin ötesine geçerek bu iktidar hayaletini onlara kaktırmış olduğunu (Komutan Mitterand ve askerleri!), dolayısıyla Marksizm'in farkında bile olmadan (!) mevcut düzeni sürdüren, ona hizmet eden tutucu bir dünya görüşüne dönüşmüş olduğunu dile getirmektedir.

Bir başka deyişle günümüzde Neoliberal+Sosyal Demokrat işbirliğiyle ne sağ ne sol hem sağ hem sol görünen ne idiği belirsiz politikalar güdüldüğünü ve düzenin bir 'olasılaştırma mantığı' (Logique de Potentialisation) çerçevesinde hipergerçek, hiperrasyonel, politika-ötesi, toplumsal-ötesi, ekonomi-ötesi, kültür-ötesi (**Çaresiz Stratejiler**) bir sistem yani bir simülasyon evrenine dönüştürülmüş olduğunu yani her ikisinin aynı düzene ait (aynı akü gibi) + ve - kutuplardan başka bir şey olmadıklarını (başlangıçta perspektif düzenine uygun bir şekilde resmedilmiş bir tablo üzerinde ön planda bulunan iki binanın kaçış noktasını izleyerek sonunda aynı noktada buluşmaları gibi. Bir başka deyişle başlangıçta ayrı düzen ve dünya görüşünün savunucularıken zaman içinde aynı düzenin savunucularına dönüşmeleri gibi) ve günümüzde her ikisinin de mevcut düzen ve dengeleri korumaya yönelik politikalar güttüklerini ve dolayısıyla sistemin bir parçası haline gelmiş bir Marksist düzen anlayışının hangi hakla hâlâ bir sistem muhalifi gibi gösterilebildiğini ve aynı Marksizm'in bu sistemi nasıl değiştirebileceği gibi sorular sorar.

Yanıtlarını da doğal olarak kendisi verir (**Foucault'yu Unutmak, Üretimin Ay-nası**). Baudrillard, Marksistlerin artık bir zamanlar yapmış oldukları gibi bir ütopyanın peşinde koşmak ve kuramsal düzeyde kalması gereken bir mücadele yani bütün dünyayı değiştirecek, dönüştürecek, mutlu edecek bir düşüncenin her yere yayılmasını sağlamak yerine (daha doğrusu bunun imkânsız olduğunu anladıktan sonra) iktidara talip olduklarını ve bu andan itibaren de defterlerinin dürülmüş olduğunu söylemektedir.

1976 yılında *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* başlıklı yapıtında tavrını daha da radikalleştiren düşünür, içinde yaşanılan (Batı bağlamında diyoruz, çünkü simülasyon evreni tüm dünyayı içine alabilen bir evren değildir) bu simülasyon evreninden kurtulmanın kolay kolay mümkün olamayacağını bildiği için ahi gitmiş vahi kalmış bu düzenin sona ermesi gerektiğini çünkü bunun zaten 'ölü' bir düzen olduğunu ve aynı ironik tavırla ölü bir düzenin alternatifinin de bu birinciden çok daha sağlıklı bir başka ölü düzen yani simgesel değiş tokuş düzeni (yani ilkel toplum, potlaç vs.) olabileceğini anlatmaya çalışmaktadır. Üstelik bu değiş tokuş düzeni ya da simgesel düzen binlerce yıldan bu yana doğaya saygılı, onunla uyumlu, onu bozmayan, saldırgan olmayan ve elde ettiğinden ya da edebileceğinden fazlasını yok etmeyen, kapitalist yani biriktirmeye (sermaye) dayalı bir düzen anlayışını reddeden kısaca içinde yaşadığı dünya-doğayla kendine göre bütünleşmeyi bilen bir düzen olduğundan tüm olumsuz yön ve niteliklerine karşın törensel düzenden yana olduğunu söylemektedir. Buna karşın 'biriktirme' (sermaye) üzerine oturtulmuş ve son iki yüzyılda adına ekonomik, teknolojik, toplumsal, kültürel, politik vb. gelişme denilen şeyin ardına gizlenerek dünyayı azgın bir boğa gibi mahvetmiş ve etmeyi halen sürdüren 'sonsuzluk ilkesi' üzerine oturtulmuş bir tüketim (öyleyse sonsuz üretim, oysa dünyanın kaynakları sonsuz değildir!) anlayışının simgesel düzenin tersine dünyanın doğal düzenini bozduğunu, doğal kaynak ve enerjileri kurutmaya yönelik bir düzen olduğunu söylemektedir.

*

Bu düzende insan insanlığını yitirerek (ruhunu Tanrı yerine kapitale satarak) adına emek gücü, işgücü denilen herhangi bir eşya, mal ya da alet parçasına yani gerçek bir nesneye dönüşmektedir. Sonuç olarak Baudrillard, insanlığını yitirmiş ve yalnızca kendi sahip olduklarını değil, tüm dünyanın sahip olduğu doğal kaynak ve enerjileri yok etme (herhangi bir içerik ya da ilahi güç adına değil yalnızca para uğruna) küstahlığını gösteren bu Neoliberal+Sosyal Demokrat düzeni reddetmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamda 'sağ' kötü ve olumsuz, 'sol' doğru, sağlıklı ve olumlu bir seçim olamaz. Sistemi değiştirebilmek gibi bir amacı olmayan hatta bugün (kapitalin kitlelere sunmuş olduğu 'tüketim toplumu' kandırmacasının karşısında) aciz bir durumda bulunan 'sol'un bir alternatif olarak kabul edilmesinin yapılabilecek en büyük yanlışlardan biri olduğunu söylemektedir. Simülasyon evreni yani görünüm evreni (gösterge bir biçim ve içerik sentezidir. Bu yüzden gösterge demek zorunda kaldığımız zaman bile bu bir gösterge simülakrı olan görünüm şeklinde algılanmalıdır) bir caydırma evrenidir. Caydırmanın en önemli silahıysa görüntüler+sözler yani medyadır. Gerçeğin ya da gerçekliğin tamamını görüntü ve sözlere dönüştürerek gerçeği ve gerçek-

liği teknolojinin yardımıyla safdışı bırakan bu sistem kitleleri bitip tükenmek bilmeyen bir görüntü, ses, yazı vs. bombardımanına tutarak onları ikna etmeye yani kendisinin sağlıklı (ufak tefek sorunlar hep olmuştur ve hep olacaktır demeyi unutmadan), güvenilir, başarılı bir sistem olduğuna inandırmaya ve bu inancı ayakta tutmaya çalışmaktadır. Bunun ne kadar pahalı bir yöntem olduğu ortadadır! Belki de bu medya o sistemde yaşayan insanlardan çok (çünkü o kitleler içinde yaşamakta oldukları evrene tamamen yabancılaşmış olmadıklarından sistemin bu bombardıman eylemine tam ters bir tavırla yani duyarsızlık, tepkisizlikle karşılık vermektedirler) dünyayı bu sistemin hâlâ güçlü, güvenilir, anlamlı, başarılı yani örnek alınabilecek bir model olduğuna inandırmaya (yani başka yönlere gitmeye; tabii gidecek bir yön ve benimsenebilecek bir ideolojiden söz edebilmek hâlâ mümkünse!) çalışmaktadır, kim bilir? Çünkü dünya kendisini göremediği bir sistemi yalnızca görüntü ve üzerine döşenen yorumlar aracılığıyla algılamaya mahkûm edilmek istenmektedir. Bu durumda görüntünün hakikati, 'hakikatin görüntüsü' anlamına gelmektedir. Çünkü gerçekte görüntüsünü karşılaştırma olanağı yoksa bu yalnızca öykülü anlatıma özgü bir şeydir. O zaman ortada bir gerçekliğin varlığından söz edebilmek mümkün değildir. Bir başka deyişle görüntülerden oluşan bir gerçekliğin (yani Platon'un mağarasının duvarına artık insanların değil terminator, cyberman vb. varlıkların gölgesi düşüyorsa bunların herhangi bir gerçek ya da gerçekliği yansıttıklarını söyleyebilmek mümkün müdür?) nedeni az önce söylemiş olduğumuz gibi teknolojidir çünkü teknoloji (TV) mesafe bilincini ortadan kaldırarak her şeyi şu anda buradalaştırmaktadır. Zaten gösterilen şeyin hemen hiçbir şey ifade etmediğini Batılı kitlelerin televizyondan yalnızca eğlence programı istemelerinden ya da her şeyi eğlenceye dönüştürmelerinden de anlaşılmaktadır.

1977'de *Foucault'yu Unutmak* başlıklı kendi küçük derdi büyük metinde Baudrillard, Foucault (Deleuze vs) gibi sistem tarafından ödüllendirilmiş (Collège de France'a seçilmiş) bir düşünürün cinsellik, iktidar, delilik, toplum vs. üzerine çekmiş olduğu olağanüstü söylevin belli bir gerçekliği yansıtmaktan çok (muhtemelen açıklandığı ve çözümlendiği şekliyle hiçbir zaman var olmamış) olmayan bir gerçekliği yeniden üretmeye ya da yansıtmaya çalışan bir söylev simülasyonu olduğunu göstererek kendi kariyerini tehlikeye sokmuştur. (Ama kimin umurunda!)

Foucault'yu Unutmak özellikle güncel iktidar-aydın ilişkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. İktidarı destekleyici yönde yani onu olağanüstü ikna gücüne sahip bir söylevle sonsuza dek var olacak bir süreç olarak dayatmanın karşılığı iktidarın desteğinin alınması şeklinde olmaktadır. Bir başka deyişle iktidarın aydını olmak, onunla en azından bir tür ilişki içinde bulunmak 'aydını iktidar'

sahibi yapan türünden bir ilişki içinde bulunmak demektir.

Baudrillard'a göre Foucault da bütün bu iktidar yanlısı söylevlerle (zaten kur-nazlığı da bu düzeyde ortaya çıkmaktadır çünkü Foucault, mevcut iktidardan yana bir tavır sergilemek yerine, sadece iktidar kavramının geçmişten günümü-ze hatta geleceğe doğru nasıl uzandığını, bu arada işin içine cinsellik, deliliği de katarak açıklamakla yetinmektedir!) kendine bir mikro yani kişisel iktidar alanı yaratmaya çalışmaktadır. Bir başka deyişle 'söylev'inin (yoksa söylev simülakrı mı desek?) doğruluğunu, egemenliğini sorgusuz-sualsiz kabul eden bir ay-dın(cık)lar sürüsünün lideri olabilmek! Toplumun genelde boyun eğdiği bir oto-rite yani Cumhurbaşkanı'nın düşünsel alan ya da aydınlar dünyasındaki eşde-ğerlisi yani bilimsel lider olabilmek!

*

Daha sonra *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu* kitabında ayartma gibi metinlerle salvo atışlarına devam eden ve bu yüzden sistemin hem sağ hem de sol kanadı tarafından dışlanarak (bir anlamda çözümlemelerinin doğruluğunu resmen tasdik ettiren) sistem yandaşları tarafından postmodern, nihilist, anarşist vb. anlamsız eleştirilerin muhatabı olan Baudrillard'ın ünü dün-ya boyutlarına ulaşmıştır.

1981 yılında yayımlanan *Simülakrlar ve Simülasyon* o güne kadar oluşturdu-ğu haliyle başkaları tarafından "Simülasyon Kuramı" olarak nitelendirilen kura-mını yeniden gözden geçirdiği (bu metin çeşitli tarihlerde yazılmış yaklaşık yir-mi değişik yazıdan oluşmaktadır) ve boşlukları, eksikleri tamamlamaya yönelik bir yapıttır. Bu metinde simülasyonun ayrıntılarına inilmektedir. *Simülakrlar ve Simülasyon*'un ilk metni olan *Gerçeğin Yerini Alan Simülakrlar*'da simülasyonun sözlük tanımından yola çıkarak güncel simülasyon evrenine geçerken, bu arada, simülakrların da tarihsel süreç içinde kaç gruba ayrıldıklarını ve özelliklerini açıklamaktadır. Daha sonra *Retro Bir Senaryo Olarak Tarih*'te tarihin simülas-yon evreninde sahip olduğu anlam ve faşizmin bu evrendeki yerinden söz ettik-ten sonra *Kıyamet*, *China Syndrom* gibi filmler ve *Holocauste* adlı televizyon di-zisinin çözümlemelerini yapmaktadır. Bu arada *Crash* başlıklı romanın nasıl bir bilimkurgu simülakrı olduğunu, *Sarmallaşan Ceset*'te üniversitenin nasıl bir üniversite simülakrına dönüşmüş olduğunu hatta hayvanlarla doğanın nasıl hayvan ve doğa simülakrına dönüşmüş olduklarını ve son olarak nihilizm'in bi-le nihilizm simülasyonuna dönüştüğünü ve bundan böyle kendisine "nihilist bir terörist!" denmesinin bir zararı olamayacağını aynı ironik yaklaşımla anlatmak-tadır.

Bu metinde Baudrillard özetle Littré (Sözlük)ten yola çıkarak: "Gizlemek (dissi-muler), sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi yapmak, simüle etmek ise sahip

olunmayan Şeye sahipmiŐ gibi yapmaktır. Birincisi bir varlıŐa (Şu anda burada bulunmayan), diŐeriyse bir yokluŐa (Şu anda burada bulunmamaya) göndermektedir. Ancak bu olay sanıldığından daha da karmaşık bir Şeydir.       simüle etmek ‘-miŐ’ gibi yapmak değildir” diyerek bu kavramı yaşamın t   alanlarına yaymaktadır.

BAUDRİLLARD POSTMODERN BİR DÜŞÜNÜR DEĞİLDİR!*

Çünkü (istisnalar dışında?) postmodernizme ait metinler ve söylemler sistemli ve -yani belli bir dünya görüşüne dayalı- yöntemli bir düşüncenin ürünü olmadıkları için boşlukta kalmaya mahkum metin ve söylemlerdir. Bir başka deyişle onlar birer metin ve söylev² simülakrıdır.

Genelde dünyayı izleyip özgün ve yeni düşünceler üretmesi gereken üçüncü dünya aydınları çoğunlukla gelişmiş olarak nitelendirilen ya da işlerine gelen, çıkar ilişkilerinin olduğu ülkelerde üretilen düşünce ve metinleri üzerinde hiç tartışmadan (öğrencileri ya da toplumlarına, bilime, entelektüel ortama bir katkı yapmak yerine) salt tüketici bir konumda kalmayı yeğleyerek aktarırlar (Tembellik mi yoksa başka nedenler mi?). Dolayısıyla böyle bir ortamda çeşitli isim ya da yaklaşımların aktarıcıları birbirleriyle yel değirmenleriyle savaşıma türünden anlamsız ya da absürd bir çatışma içine girerken, gerçekten özgün olma çabası içinde olanlar da doğrudan saf dışı kalmaya mahkum edilmektedirler.

Türkiye'de son elli yıldan bu yana bir kültür politikası yoktur. Buna karşın geçtiğimiz on yıl içinde bir patlama yapmış görünen yayın yaşantımızda da belli bir yayın politikası yoktur. Yayınevleri özellikle çeviri metinler alanında önemli ve ünlü olduğunu düşündükleri bilim adamlarının birer, ikişer metnini aynen bir romancının best-selleri'ni basma mantığı doğrultusunda yayınlarak okuyucuların o düşünce/bilim adamlarını anlamaktan çok anlamamalarına neden olmaktadır.

(*) *Doğu Batı Dergisi*, Kasım-Aralık-Ocak 1999, Ankara, sy. 117-121

2 "Söylem üzerine söylem" gibi bir başlığın Baudrillard gibi radikal bir düşünce adamına uygun olmadığını söylemek gerekiyor. Çünkü onunki bir 'söylem' değil bir 'söylev'dir (söylev ve söylem sözcükleri arasındaki anlam farklılığı için bakınız T.D.K.Sözlüğü). -Türkçe'nin etimolojik sözlüğü oluşturulmadığı sürece hiç kimsenin keyfi bir şekilde sözcük ve kavramlarla oynama hakkına sahip olmadığını düşünüyorum. Baudrillard çektiği söylevle içinde yaşadığı sistemi başta toplumsal-politik-ekonomik-kültürel alanlar olmak üzere gündelik yaşamın tüm ayrıntılarına kadar inerek belli bir bakış açısı doğrultusunda çözümler ve eleştirirken (istisnalar hariç?) diğerleri daha çok kişisel çıkarlara uygun bir mantıktan hareket eden çoğunlukla 'oyalama' amaçlı söylemler üretmektedirler.

Örneğin XX. yüzyılın önemli bir kaç isminden kaçının tüm metinlerinin ya da en önemlilerinin yayınlanmış olduklarına bir bakınız (Morgan, Dewey, Bell, Léfebvre, Huizinga, Eliade, Mauss, Marcuse, Serres, Derrida, Baudrillard, Morin, Castoriadis, Cioran, Habermas, Adorno, Piaget, McLuhan, Kristeva, Lacan, Laborit, Virilio, Klein, Polanyi, Koestler, Popper, vs., vs...)

Baudrillard'a gelince o postmodern bir düşünür değildir çünkü başvurduğu terminoloji bir neolojizm(uydurma, kişisel terminoloji) olmaktan çok hem kendi içinde tutarlı hem de kendinden önce üretilerek onaylanmış ve günümüze kadar kullanıla gelmiş/kullanılmakta olan sosyal bilimler terminolojisinin çağdaş, (Modern toplumların içinde bulundukları) güncel durumu açıklayabilmekten aciz olduğu düşüncesinden kaynaklanan lirik, ironik özellikler taşıyan sağlam bir terminolojidir.

Daha ilk metinden (*Nesneler Sistemi*) başlayarak sosyoloji dışındaki sosyal bilim terminolojilerinden yararlanmış (antropoloji, psikoloji, psikanaliz, ekonomi, iletişim, hatta biyoloji, sibernetik, bilgisayar, moda, edebiyat, sinema, vs.) olan düşünürün eleştirel kuram, radikal düşünce ya da başkaları tarafından *Simülasyon Kuramı* olarak nitelendirilen ve belli bir olgunluk düzeyine *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*'le ulaşan söylevinin anlaşılabilmesi için (özellikle *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* ve ondan sonrakiler) Marcel Mauss'un, "*Simgesel değiş tokuş ya da potlaç*" olarak nitelendirdiği kapitalizm öncesi ilkel topluma kadar uzanan toplumsal-kültürel yapı açıklamalarının yanı sıra Freud'çu psikanaliz terminolojisi (buna Freud'un çalışmalarını dilbilim terminolojisine başvurup bir dil felsefesi üzerine oturarak yeniden yorumlayan Jacques Lacan'ın terminolojisini de ekleyiniz) ve Saussure'un dilbilim terminolojisinin (yanı sıra Barthes ve sonrasına ait semiyotik terminolojisi) bilinmesi bir zorunluluktur.

Bu terminolojilere hakim olmadan Baudrillard'ın evrenine derinlemesine sızabilmek olanaksızdır. Aksi takdirde o ve benzer durumdaki pek çok düşünce adamının "uzanılamayan üzüm koruktur" muamelesi gördükleri ve olur olmaz bir şekilde eleştirildikleri daha doğrusu hiç hak etmedikleri saldırılara uğradıkları görülmektedir.

Örneğin A.B.D.'ndeki üniversitelerin internet adresleri aracılığıyla Baudrillard konusunda yazılmış yazılara ulaştığınızda bunların çok büyük bir çoğunluğunun daha önce de söylemiş olduğum gibi abuk subuk denilecek türden yazılar olduğunu görürsünüz. Ayrıca Baudrillard ve benzer üne sahip düşünce adamlarının sırtından geçinmeye çalışan sahtekarları da unutmamak gerekiyor.

Öte yandan Batı Avrupa'nın içinde yaşamakta olduğu tarihsel süreç içinde iktidar/muhalefet, sağ/sol vb. ikili karşıtlıkların anlamlarını çoktan yitirmiş olduklarını, ancak sistemi ayakta tutabilmek için el ele vererek tek bir bütün oluşturduk-

larını ve bu yüzden sol ya da sağ, iktidar ya da muhalefeti eleştirmenin bir anlamı kalmamış olduğunu, asıl sorunun sistem olduğunu ve dolayısıyla sistem eleştirisi yaptığını söyleyen Baudrillard, yukarıda sözünü etmiş olduğumuz ve benzer nedenler yüzünden hem 'sağ' hem de 'sol' kesimler tarafından dışlanmakta ya da eleştirilmektedir. Bu da onun doğru yolda olduğunu gösteren en önemli kanıtlardan biridir.

Dahası sistem kendisini eleştirir görünüp aslında savunan postmodernistler aracılığıyla Baudrillard'ı da aynı kategoriye indirgeyerek simgesel düzeyde (düşünce düzeyinde) onu yok etmeye çalışmaktadır.

Teknolojik yönden ileride görünen ancak düşünsel ya da zihinsel açıdan bugün büyük ölçüde ırkçı, milliyetçi, tutucu, yalnızca maddi değiş tokuşlara önem veren bir sistemi başarısız bir sistem olarak kabul eden Baudrillard, Avrupa'daki Demokrasilerin belki de hiç iyi olamadan kötü demokrasiler (La Transparence du Mal) haline geldiklerini ve bu demokrasilerin insanlık açısından başarının simgesi olamayacaklarını; Batı'nın pek çok yanlış yapmış olduğunu ve bu yüzden her şeye yeniden başlamak gerektiğini söylemektedir.

İşte bu noktada daha önce de tekrar tekrar ifade etmiş olduğumuz gibi Türkiye ve benzeri ülkelerin Avrupadan daha gelişmiş, çağdaş ve uygar birer demokratik model üretme-yaratma şansları olduğu görülmektedir.

Asıl sorun bu ülkelerin kafalarını kullanarak bu 'illüzyon'u yaşama geçirebilmeleridir. Çünkü kolektif anlamda bir gereksinime dönüşmediği sürece Demokrasi Türkiye'de olduğu gibi bir demokrasi parodisi olmayı sürdürecektir.

Tam bu noktada Philippe PETIT'nin, *Le Paroxyste Indifferent* kitabında Baudrillard'a sormuş olduğu şu iki soru ve yorum hayati bir öneme sahiptir:

Soru: *Ne pahasına olursa olsun Batı'nın moralini bozmayı sürdüreceek misiniz?*

Yanıt: "Batı tarihinin temel yapı taşı moral bozukluğudur. Bunu ben uydurdum. Yeni duygusal düzen yani kurbanlardan oluşan duyarsızlık, pişmanlık üzerine oturmuş olan toplum, sanayi devrimi ve kolonizasyon gibi sonuçlara yol açmış XIX.yüzyıla ait anlam bunalımının bir uzantısıdır ve bizim uzun XX.yüzyılımız boyunca da sürüp gitmiştir. Son otuz yıldan bu yana bu bunalımın son evresini daha doğrusu sondan bir önceki evreyi yaşamakla meşgulüz. Bizim macera peşinde koştuğumuz en son alanlar başkalarının sefaleti ve insanların başına gelen felaketlerdir..."

Soru: Batı'yı terk mi edelim?

Yanıt: Batı dünyasının dışında kalan dünyalara da bakmak zorundasınız....Baudrillard postmodern bir düşünür değildir. Çünkü postmodern olarak nitelendirilen düşünce insanları postmodernizmi modernizm sonrası, onun aşılıp geçildiği yeni bir dönem, bir evre gibi görürlerken Baudrillard'ın üstünde yoğunlaştığı Batı'nın modernleşme süreci kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan ve 1930-1950'li yıllara kadar (hatta 1968) süregelen bir modernleşme dönemi (yükselen trend) ve bu yıllardan başlayarak ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal anlamda sistem+toplum ya da özne+nesne işbirliğiyle tersine döndürülmüş/mekte olan bir modernizm. Bu süreç içinde öne çıkan birey ve haklar Baudrillard'ı pek ilgilendirmemektedir. Çünkü onun için kitle (birey denilen) 1+1+1+1...'den oluşan bir süreçtir. Dolayısıyla onun bireyle bir alış veriş yoktur. Bireyle özne/nesne diyalektiği bağlamında ilgilenmektedir. Dolayısıyla genelde postmodernistlerin yaklaşımlarıyla, Baudrillard'ın yaklaşımı taban tabana zıt sayılabilecek yaklaşımlardır. Birinciler düzeni eski kavramlar, terimler ve kimsen de neolojilerle açıklamaya, eleştirmeye ve bu sürecin yeni (yerel ve evrensel düzeyde) bir döneme tekabül ettiğini ve dolayısıyla düzenin (sistemin) ufak tefek tamiratlarla düzelebileceğini ifade ederlerken, Baudrillard tam tersine, bu sistemin, modernizmin zıddı sayılabilecek, kendi kendini yok etmeye yönelik bir süreç içine girmiş olduğunu ancak bu sürecin yine özne+nesne işbirliğiyle sonsuza kadar uzayabileceğini, yapılması gerekenin modernizmin bir anlamda yanlış uygulanmış doğru çıkışlı(?) bir proje olduğunu kabul ederek, bu sistemin bir an önce ortadan kalkması gerektiğini, dolayısıyla yeni bir sistem, düzen arayışı içine girilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak az önce söylemiş olduğumuz gibi Batının şimdilik böyle bir niyeti olmadığından -ve yeni sistem önerilerinin- yüz elli, iki yüz yıl önce Avrupa nasıl yeni bir sistem (Modernizm) projesiyle ortaya çıkarak (Amerika'yla birlikte) bunu yaşama geçirmeye çalıştıysa- üçüncü dünya ve benzeri ülkelerden çıkabileceğini hatta çıkması gerektiğini dile getirmektedir. Bunda da (kişisel kanıma göre) çok haklıdır. Çünkü yaklaşık yüz yıldır kurama ve uygulamaya yönelik tüm modellerin Batı'dan çıkıp gelmesine yani hazır aşılmış olan üçüncü dünya aydınlarını çalışmaya, yaratıcı olmaya davet etmekte yani süreci tersine çevirmeye çalışmaktadır. Türkiye gibi ülkelerin aydınlarına Avrupalı, Amerikalı aydınlar olarak bizler kendimiz ve dünya için yeterince bilgi ve kuram üretmedik mi? Biz dinlenirken el verdiğimiz sizler de biraz kendiniz ve dünya için kuramsal bilgi üretseniz nasıl olur demeye getirmektedir!

Baudrillard'ın postmodernizmle bir ilişkisi olamaz (tarihin belli bir döneminde onunkiyile pek ilişkisi olmayan başka şeyler söyleyen insanlarla aynı anda or-

taya çıkmış olması aynı şekilde sınıflandırılmasını gerektirmez) çünkü diğerlerinin illüzyondan yoksun yani açık uçlu denen, aslında nereye doğru gittiği belli olmayan metinlerine karşın, Baudrillard'ın metinleri bir illüzyon sunmaktadır: var olan egemen düzenin sona ermesi. Başkalarının başarı olarak sunduğunu Baudrillard bir başarısızlık olarak görmektedir. İronik bir yaklaşımla ifade ettiği düşünceleri karamsar olmaktan çok eğlendirici ve neşelendiricidir. Sistemin umutsuzluğu ve karamsarlığıyla dalga geçen düşünür umutludur. Çünkü 1970'li yıllarda ideolojik, ahlaki, düşünsel anlamda çökmüş olan bu sistemin daha fazla sürüp gitmesinin bir anlamı olmadığına inanmaktadır.

Postmodernizm, Baudrillard vb. konularda uyuyanlara tatlı rüyalar; uyanmak isteyenler lütfen iş başına

İzmir, 18 Ekim 1999

SİMÜLASYON KURAMI VE SİNEMA*

Sinema konusunda Avrupa ve Anglo-Sakson ülkelerinde en son ortaya çıkan kuramsal çalışmalar, göstergebilim üzerine oturtulmuş olan çalışmalardır. 1950'li yıllarda ortaya çıkmış ve 1970'li yılların sonunda sinema konusundaki kuramsal yaklaşımların hemen tümünü belirlemiş olan bu disiplin, o yıllardan günümüze herhangi bir radikal değişime uğramadan süregelmiştir. Zaten (çoğunlukla psikanalitik yönetime ait terminolojiyi de kapsayan) göstergebilim (semyotik) dışında sinema alanında belirleyici bir kuramsal yaklaşımdan söz edebilmek olanaksız gibidir. Postmodernizmden böyle bir şey beklemekse boşuna zaman kaybindan başka bir şey değildir!

Özetle sinema alanında son otuz yılda oluşturulan kuramsal boşluğun nedenlerinin araştırılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü sinemanın ortaya çıkmış olduğu yıllardan bu yana bu sanat konusundaki en önemli kuramsal yaklaşımları üretmiş olan ülkelerin artık eski çalışmaları tekrar tekrar yeniden yayınlamak ve bu eskimiş yaklaşımlar konusunda gereksiz, anlamsız tartışmalar açmaktan ve sürdürmekten başka bir şey yap(a)madıkları görülmektedir.

Bunun en önemli nedenlerinden biri son yirmi beş, otuz yılda ortaya tüm dünya sinemasını etkileyecek türden (Ekspresyonist Sinema, Sovyet Sineması, Yeni Gerçekçilik, Yeni Dalga, vb.) ekol ya da akımların çık(a)mamasıdır. Dünya artık Batı olarak adlandırılan bölgeden, fi tarihine kadar, herhangi bir yeni sinema ve dolayısıyla yeni kuramsal yaklaşım beklentisinden vazgeçmek durumunda-
dır. Son yirmi yıldan bu yana sunulanlarsa (biyografik, bibliyografik ve sinema tarihi dışında kalanlar) olsa da olur olmasa da cinsinden çalışmalardır. İstisnalar hariç doğal olarak !

Baudrillard, kendi bakış açısı doğrultusunda bu durumun toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel nedenlerini son yirmi beş yıldan bu yana açıklamaya çalışmaktadır. Bu süre zarfında iyiden iyiye kendi kendini yineleme (yoksa yenileme

(*) İlk kez Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (Mahmut Tali Öngören-Özel Sayısı) Yıllık 1999, İkinci kez Altıyazı dergisinde (sayı 19, 2003/6) yayınlanmıştır.

değil) düzenine dönüşmüş bulunan Batılı düzenlerden (toplumlardan) yeni bir şey beklemek abesle iştir. Teknolojinin tek başına yeni bir biçim/içerik bağıntısı (Marksizm benzeri bir ideoloji) üretebilme şansı sıfırdır. (Habermas, Virilio, Braudel, vb). Biçimin tek başına var olma şansı bulunmadığından, Baudrillard'a göre, bize biçim olarak sunulan şey aslında biçim/içeriğin tüm göstergelerine sahip (hipergerçek) bir görünümünden (=simülakrardan) başka bir şey değildir. Godard sinema konusunda buna entertainment demektedir. Çünkü ona göre sinema bir sanattır. Sanat olarak ölen sinema bir anlamda entertainment (sanat simülakrı) olarak geri dönmektedir. Son yirmi yılın Amerikan sineması bunun en kumsuz örneğidir. Film sanatının tüm göstergelerine sahip görünüp de sanat olmayan sinema (genelde) Amerikan sinemasıdır (bu konuya yeniden döneceğiz).

Bana göre Baudrillard, sinema (ve daha pek çok başka) alanında kuramsal yaklaşım boşluğu konusundaki nedenlerin anahtarını sunmaktadır. Ona göre Batı, en azından, son yüz elli yılda iki aşamalı bir toplumsal-politik-ekonomik ve kültürel süreçten geçmiş/geçmektedir. Birinci aşama 'gerçek'liğin egemen olduğu evrendir (bu evren olmadan simülasyon evreninden söz edebilmek olanaksızdır). Bu evrende toplumsal-politik-ekonomik ve kültürel olarak nitelendirilen bir gerçek/gerçeklik söz konusudur.

Gerçeklik evreninde (sanayileşme döneminden 1970'lere kadar giden süreç) toplum : Toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda ağırlıklı olarak kolektif illüzyonlar üretmektedir. Toplum iki karşıt gruba (sınıf) bölünmekle birlikte bu gruplar (bir yanda proletarya, diğer yanda burjuvazi kendi içlerinde) kolektif ülküler, hedefler ve düşleri paylaşmaktadırlar. Bu ortamda insanların bir ortak hedefleri bir de bireysel düşleri vardır. Dünyanın kolektif bir çaba/emekle değişeceğine inandıklarından bireysel düşlerini kolektif hedefler uğruna erteleyebilmektedirler. İçinde yaşadıkları katı, acımasız ve vahşi gerçeklik evreninden yine kolektif illüzyonlar (düşler, ütopyalar) üreterek kaçmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla illüzyon ancak gerçekliğin egemen olduğu evrende mümkündür. Bu evrenin bir simülasyon evreni olarak adlandırılması olanaksız olmakla birlikte bu evrendeki simülakraların varlığını yadsıyabilmek olanaksızdır. Bunlar temelde toplumsal yaşamı belirleyen : Din ve iktidar adlı iki saf simülakrdır. Gerçeklik evreninde simülakraların bulunması ne kadar doğalsa, simülasyon evreninde gerçeklik parçalarıyla karşılaşmak da o kadar doğaldır. Din (sözcüğü burada Tanrının eşdeğeri olarak alınabilir): Soyut, elle tutulması olanaksız, bütünüyle kolektif bir düşünce gücünün ürünü olan bir 'varlık'tır. Aynı yaklaşım iktidar için de geçerlidir. İktidar da: Soyut, elle tutulması olanaksız bir illüzyondur. Birileri tarafından 'biri'ne atfedilen güçtür. Bu güç bir otoriteye dayanmadığı takdirde gerçek bir güç olamamakta ve kısa sürede saf dışı edilmektedir. Bu birileri kendilerine

boyun eğmiş birine boyun eğmekte ve sahip oldukları gücü/iktidarı vekaleten o birine bırakmakta ve istedikleri zaman da geri almaktadırlar. İktidar bir nesne/özne oyunudur. Sürüp gidebilmesi için her iki tarafın oyun kurallarına uyması gerekmektedir !

Bir başka deyişle gerçeklik evreninde simülakrların bulunması bir paradoks değildir çünkü bizzat gerçeklik bir illüzyona (bir tür saf simülakra) benzemektedir. Gerçeklik: İnsanların yine kolektif bir şekilde ürettikleri bir 'illüzyon'dur. Gerçekliğin bir hakiki, bir de sahte olanı yoktur. Sorun bu gerçekliğin algılanış ve yaşanış biçimindedir. Örneğin belli bir coğrafyada (mekanda), belli bir zaman dilimi içinde insanlar (kuşaklar boyunca) yaşadıkları evreni bir gerçeklik evreni şeklinde algılayıp, yaşadıktan sonra; başka bir zaman dilimi içinde aynı evreni (başka kuşaklar) bir simülasyon evreni (ikinci evren zorunlu olarak birinciden sonra gelmek durumundadır) olarak algılamakta ve yaşamaktadırlar. Birinci evrende kolektif bir görüş, düşünce ve inançlara bağlı kolektif bir dışavurum ve davranış biçimi egemendir. İkinci (zamanla değişip, dönüştükten sonra belli bir aşamada takılıp kalan) evrende bir önceki evrene ait görüş, düşünce ve inançlar kadükleşmekte, içerikleri boşalıp, anlamlarını yitirmekte, bu evreni açıklama yöntemi olan diyalektik de aynı nedenlerden dolayı çağdışı bir görünüme bürünmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri toplumun (her kuşakta yeniden yaşananlar çeşitli süreçler nedeniyle) genel kolektif yazgının (tarihin) yaşanma biçiminin farkına varamaması yani yalnızca görünen gerçeklik ve biçimlerden (kapitalist, neokapitalist, vs) yola çıkarak bu genel kolektif sürecin hangi aşamalardan geçerek güncel konumuna ulaşmış olduğunu kavrayamamasıdır (ya da bu konuda çaba harcamak istememesidir !). Bu uzun süreç içinde psikolojik bir kolektif varlık olma özelliğini yitiren toplumsal paramparça olmakta ve ortaya kolektifi dışlayan 'birey'ler (kişiler) çıkmaktadır. (postmodernizm böyle bir sürece ait bir söylemdir) Bir anlamda içeriğini yitirmiş olan toplumsal, Baudrillard'ın deyişiyle bir 'toplumsal' görüntüsüne sahip olan kitleye dönüşmektedir.

Bu evrende temel tutamaklarını yitiren (diyalektik) mantık bir olasılaştırma (yani her şeyi her şeyle bağdaştıran, uzlaştıran, ikili kutuplaşmalara bir son veren) mantığına dönüşmektedir. Bu evrendeki içerik-anlam ilişkisini belki şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Tek tanrılı dinler öncesinde, belli bir zaman dilimi boyunca (bu yüz ya da bin yıl olabilir, vs.) bir totem, tanrı ya da birden çok tanrıya inanan bir topluluk ya da toplum günün birinde artık iyiden iyiye eskimiş, çağdışı hale gelmiş bu inancından vazgeçmek isteyebilir. Ancak ortada inanabileceği yeni bir tanrı, totem, vs bulunmadığı takdirde bu toplum inançsız kalmaktansa, bir yenisiyle karşılaşacağı güne kadar(?), inanmadığı o eski ritüel ve içeriklere uymayı sürdürecektir. Baudrillard'ın sözünü ettiği Batılı toplumlar tam da bu durumdadır-

lar. Eski ideolojiler ve içeriklerden kurtulmak istemekle birlikte bunların yerine koyabilecek yeni bir içerik bulamadıkları için eskisiyle idare etmeyi sürdürmektedirler. Üstelik bu işi öyle devasa (kitle iletişim araçları sayesinde) boyutlara ulaştırmışlardır ki, dünya onların hâlâ bu içerik ve ideolojilere inandığını sanmaktadır. Hipergerçekliğin evreni işte böyle bir evrendir. Batı hem kendi toplumlarının hem de dünyanın bu simülasyon evrenine inanması için inanılmaz bir çaba ve enerji sarf etmektedir (ayrıca kitleler bu oyunu sürdürmekten yanadırlar çünkü onların çıkarlarıyla sistemin çıkarları kesişmektedir).

Batılı toplumlar Baudrillard'a göre tam bir kısır döngü içine girmiş durumdadırlar. Tek tanrılı dinler öncesinde eski inançlarından kurtulmak isteyen toplumlar bin yıllar boyunca o inançtan o inanca, bu totemden o toteme geçmişler ve günün birinde tek tanrılı bir dinin en çok kazandıran (en çok veren el) din olduğunu görünce, bu kez de ona boyun eğmeye başlamışlardır. Bu bir devrim, yepyeni (ve çok uzun zaman alacak) bir düzen anlayışına geçişin de başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

Günümüz Batı toplumlarında yeni bir biçim/içerik ilişkisi söz konusu olamayacağından eski biçim ve içerikler (=görünümler, simülakrlar) allanıp pullanarak, araziye uydurularak, anlaması daha zor ve karmaşık hâle getirilerek (Terry Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları*, Frederick Jameson, Douglas Kellner vb. yazarların³ metinleri bu amaca hizmet etmektedirler) hem Batılı genç 'aydınlara' hem de dünyanın geri kalan bölgelerinde yaşayan az gelişmiş ülke 'aydınlarının' büyük bir çoğunluğuna yutturulmaya çalışılmaktadır. Simülasyon evreni güncel görüntüyü (gerçekliği) geçmişe ait içerikle doldurmaya çalışmakla birlikte bu konuda kendisi de dahil, her ne kadar üst düzey bir oyunculuk sergiliyor olsa da, kimseyi (belki çocuklar ve benzeri naiflikteki insanlar hariç?) kandıramamaktadır. Olsa olsa herkesin bu oyuna kanma konusunda suç ortaklığı yaptığı söylenebilir, o kadar.

Aslında resim, gravür ve mimariyle oluşan imgeye özgü biçimsel mantık dönemi XVIII.yüzyılla birlikte sona ermiştir. Fotoğraf ve sinemayla diyalektik mantık ya da uygun görüldüğü takdirde XIX. yüzyılla ait fotogram dönemi başlamıştır. Videografi, holografi ve infografinin keşfiyle birlikte paradoksal mantık dönemi

³ Bu yazarlarla Baudrillard arasındaki temel yaklaşım farklılıklarından biri şudur: Baudrillard mevcut 'gerçekliği', gerçeğin öldükten sonra yeniden diriltilmiş, kendisine aslından daha da gerçek bir görünüm kazandırılmış, hipergerçek bir evren, bir simülasyon evreni şeklinde değerlendirirken; diğerleri mevcut 'gerçekliği' asıl gerçeklik gibi kabul etmekte ve tüm çözümlemelerini onun üzerine oturtmaktadırlar. Baudrillard ölmüş bir gerçeklik evrenindeki tüm çözümlemelerin ölü doğmuş, anlamsız, olsa olsa mevcut sisteme hizmet etmek, onu sürdürmekten başka bir amaca sahip olamayacaklarını öne sürerken; diğerleri 'gerçeklik' evreni olarak algıladıkları evren konusunda kuramsal çözümlemeler yapmayı sürdürmektedirler.

ne geçilmiştir... XX. yüzyılın sonlarına yaklaştığımız şu günlerde modernliğin sonuyla kamuya yönelik yeniden canlandırma mantığının sonu aynı ana denk gelmiş gibidir.

Paul VIRILIO, *La Machine de Vision* (sy.133)

Sanat ve simülasyon ilişkilerine gelince, Baudrillard XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Barok tiyatronun bir illüzyon sanatı olduğunu ancak XIX. yüzyılda ortaya çıkan Natüralist akımla (Zola, Balzac, vb.) birlikte bu özelliğini yitirerek yansıma kuramı gereği gerçekliğin aynası olmaya çalıştığından söz etmektedir. Bir başka deyişle Baudrillard illüzyon üretmeyen bir sanata pek sıcak bakmamaktadır. Sinemayı çok sevmesinin nedeni kusursuz bir illüzyon sanatı olmasıdır. Sanat; içinde yaşanan dünyayı almalı ve onu değiştirip, dönüştürüp başka kılık ve kıyafetlere büründürerek yepyeni, bambaşka bir şekilde sunmalıdır. Gerçek ya da gerçekliği birebir üretme çabasında olan bir yaklaşım ona göre illüzyondan yoksun bir yenden üretimden başka bir şey değildir. Baudrillard'a göre yeniden canlandırma bir şey yeniden üretimse bambaşka bir şeydir. Ancak işler bu noktadan itibaren oldukça karmaşık bir görünüme bürünmektedir çünkü günümüz sineması ona göre bir illüzyon sanatı olma özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Çünkü illüzyon gerçeklik evrenine ait bir kavramdır dolayısıyla simülasyon evreninde illüzyondan söz edebilmek pek kolay değildir. Öyleyse sinema bir illüzyon sanatı olma aşamasından bir simülasyon zanaatı olma aşamasına nasıl geçmiştir?

Baudrillard (Sanayi Devrimiyle başlamış olan) gerçeklik evreninin ilk hayatı darbeyi 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik bunalımla almış olduğunu, 1968 Mayıs'ındaysa artık iyiden iyiye simülasyon evreni (özellikle Batılı toplumlar açısından) içinde yaşanmaya başlanmış olduğundan söz etmektedir.⁴

Bu durumda sinemanın ilk başlangıç yıllarından itibaren Charlie Chaplin, Buster Keaton, Alman Ekspresyonist Sineması, René Clair'den 1960 ve 1970'lerin İtalyan sineması, baştan 1970'lere Amerikan Sinemasının önemli bir bölümüne, Fransız Sinemasından 1940'lı ve 50'li yıllara ait kimi filmler, Godard film-

4 Baudrillard, *Apocalypse Now*, *China Syndrom* gibi filmler ve *Holocaust* gibi bir televizyon dizisinin dışında sinema ve filmler konusunda pek fazla bir şey yazmamıştır. Mike Gane'in Baudrillard *Live* başlıklı söyleşilerden oluşan metninde sinema ve imgeyle ilgili birkaç konuşma bulunmakla birlikte burada da Simülasyon Kuramı çerçevesinde yapılan bir sinema çözümlemesi (sosyolojik, estetik, kültürel,vb) söz konusu değildir. Televizyon ve televizyon reklamları konusunda (bak. Tüketim Toplumu, Simülaklar ve Simülasyon, Göstergecin Ekonomi Politikası Konusunda Bir Eleştiri, Çaresiz Stratejiler, vs) daha ayrıntılı çözümlemeler sunmuştur. Yazar bu konuda özellikle sosyolojik nitelikli bir şeyler yazmak istemediğini, daha çok bir film izleyicisi olmaktan hoşlandığını söylemektedir. Sinemanın her şeyden önce bir mit olduğunu düşünmektedir. İdoller üreten çağdaş bir mit. Dolayısıyla kuramsal yaklaşım işini başkalarına havale etmiş olduğu söylenebilir. Oysa sinemanın bir zamanlar kolektif illüzyonlar üretmiş ve çok etkili dönemler yaşamış olduğunu (örneğin propaganda ve reklam karşılaştırması yaptığı bir yazısında olduğu gibi) kabul etmektedir. Bu yüzden kuramın genel çerçevesi doğrultusunda biz böyle bir girişimde bulunduk. Özel olarak herhangi bir atıfta bulunulmadığı sürece bu bölüm bizim simülasyon kuramından yola çıkarak gerçekleştirdiğimiz bir yorum olmak durumundadır.

lerine, pek çok sinema ve yönetmen filmlerinin Baudrillard perspektifinden değerlendirilebileceğini düşünüyorum.

Kuramsal ya da ideolojik anlamda kolektivist yanının daha ağır bastığını söyleyen düşünür, beyaz perdenin her şeyden önce kolektif bir birlikteliği zorunlu kılan bir mekan olduğunu düşünmektedir. Bana kalırsa sinemanın günümüzde insanları hâlâ kendisine çekebilme nedeni başlangıç yıllarında oluşturduğu o illüzyon duygusudur. Eskiden biçim/içerik ilişkisi adlı zorunlu bağıntının ürünü olan illüzyon günümüzde Baudrillard'ın ifadesiyle salt bir teknoloji (üst biçim) ürününe dönüşmüş ve dolayısıyla illüzyon olma niteliğini yitirerek bir tür illüzyon simülakrına (bunu belki halüsinasyon olarak da nitelendirebilmek mümkün) dönüşmüştür. Baudrillard sinemanın (televizyon, kaset, CD, vs.) yitirmiş olduğu o eski illüzyon gücüne yeniden kavuşabileceğine inanmaktadır. Bir bakıma bir illüzyon gücüne sahip tek sanatın sinema olabileceğini düşünmektedir.

Gerçeklik evrenine ait olduğu dönemlerde, sinema, popüler bir sanat olarak insanlara yaşadıkları dünyanın, çekilen tüm acılara karşın, (genellikle olumlu, güzel anlamında) bambaşka bir yere dönüşebileceğini anlatan, gösteren öyküler sunmaya çalışarak onları mutlu etmek için çaba sarf etmiştir. Bir başka deyişle bu dönemde yaşayan insanlar, içinde yaşamakta oldukları tarihsel, toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel süreç nedeniyle tüm filmlerde kolektife ait bir şeyler arayıp, bulmaya ve gündelik yaşamlarında onlardan yararlanmaya çalışmış gibidirler. Örneğin toplumsal ve politik açıdan hafife alınan Amerikan sineması daha ilk başlangıç yıllarından itibaren örneğin Şarlo, Buster Keaton, Lorel ve Hardy (kısaca hemen tüm Bürlesk sinemanın kolektif sahneler ne kadar önem verdiğini anımsayalım) tüm Zenci/Beyaz, Kızılderili/Kovboy veya Mafya filmleri ya da aile, grup filmlerinde (örneğin 1930'lu yılların Amerikan sineması ya da tüm Frank Capra filmlerindeki birey/kolektivite diyalektiğinde) olduğu gibi olaylar genellikle hep bir topluluğun çevresinde olup bitmektedir. Bir başka deyişle gerçeklik evreninde öykünün kahramanı tekil değil çoğuldur. Çoğulun olduğu yerdeyse hep içinde yaşanan ortamın, dünyanın düşsel düzeyde bile kalsa doğru ya da yanlış, şöyle ya da böyle değiştirilmesi söz konusudur.

İşte bu gerçeklik evrenine özgü kolektif ortam, hava, inanç, düşünce ve davranışlar, dünyanın başka bir şekilde algılanmasını zorunlu kıldığından filmlerde anlatılan öykülerin de başka bir şekilde algılanmasına yol açıyordu. Örneğin bu dönemde Marksizm'e, Evrensel Proletarya Diktatörlüğüne, Komünizm, Sosyalizm, Sosyal Demokrasi, Kapitalizm ya da Liberalizme yürekten inanan insanlar vardı. Onlar dünyayı ve tanık oldukları her olay her etkinliği bu perspektiflerden yola çıkarak değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla salt bireyi anlatan, bireyi hedefle-

yen öyküler (varsa istisnalar dışında aşk öykülerinde bile aile, çevre, vs. şöyle ya da böyle yer almaktadır) geri planda kalıyor ve muhtemelen yeterince izleyici bulamıyordu.

II. Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliği'nin yıldızının parlaması ve Çin deneyimiyle birlikte liberal Batı sosyal ve ekonomik haklar konusunda geri adım atmak ve emekçilerin istek ve taleplerine boyun eğme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı (Georges Bataille, *Janet'lenmiş Pay*). Kolektif sorunlar A.B.D'nin de desteğiyle kısa sürede aşıp geçildi. 1960'lı yıllar özellikle de Avrupa'da düşünsel özgürlük yılları oldu. Birey yavaş yavaş ön plana çıkmaya, öncelikli olarak kolektifi savunan ideolojiler geri plana düşmeye başladı.

Bunun nedeni sanıldığı gibi Neoliberalizm'in yükselişe geçerek karşı yani sol kutbu çökertmesi filan değildir. Baudrillard'ın dışında Braudel, Duby, vb. isimlere inanmak gerekirse kapitalist ideoloji 1950-1970 yılları arasında içeriğini, anlamını yitirmiştir.

Yerine koyacak yeni bir içerik ve anlam bulamadığından karşı kutbun içeriğini, anlamını olasılaştırma mantığına başvurarak kendi hesabına geçirmiş ve bu arada da sol kutbun anlamını, içeriğini yitirmesine neden olmuştur (evrensel konjonktür bu işi kolaylaştırmıştır).

Dolayısıyla Sovyetler çökmeden çok önce sahiplenmiş görüldüğü ideolojinin fiilen sona ermiş olduğu söylenebilir. Zaten diyalektiğe inanmak gerekirse bir kutup çöktüğünde diğer kutbun çökmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Oysa sunulmaya çalışılan manzara bunun tam tersidir. Sanki Sovyetlerle birlikte dünyanın yalnızca sol kutbu çökmüş, sağ kutup tüm haşmetiyle ayakta duruyor gibidir!

Ünlü tarihçi Braudel (*Maddi Uygarlık I-II-III*) bir yandan Kapitalizmin aynı zamanda hem ideolojik hem de ekonomik bir proje olduğunu kabul ederken, bir yandan da Kapitalizmin içerikten yoksun bir şekilde daha uzun bir süre bir biçim olarak varlığını sürdürebileceğini söyleyerek bir çelişkiye düşmektedir⁵. Eğer bir proje diyalektik olarak iki kavram üzerine oturuyorsa biri öldüğünde diğerinin uzun süre devam etmesi söz konusu olamaz ya da Baudrillard'ın dediği gibi Kapitalizm aslında çoktan mütasyona uğramış (yani ölmüş) ve bir Kapitalizm simülakrına dönüşerek yola devam etmiştir. Bu daha çok Kapitalizmi yeniden üreten bir düzen görünümüne sahiptir. Bir başka deyişle üretim ve yeniden

5 Kapitalizm bir ideolojyse şöyle ya da böyle bir ahlaka sahip olmak durumundadır (Weber'e ve diğerlerine inansak mı yoksa inanmasak mı?) . Günümüzdeki gibi ahlaktan yoksun bir görünüm -Tüketim toplumu- sunuyorsa o zaman bu Kapitalizm filan değildir. Ne var ki dünyanın halihazırda model olarak kabul ettiği Kapitalizm budur yani içeriği tamamen boşaltılmış bir Kapitalizm Simülakrı.

Üretim zerine kurulu Kapitalist sistemin yeniden üretildiği bir düzen. Bir simülasyon evreni. Baudrillard, gördüğünüzü sandığınız Şey ruhtan, içerikten, anlamdan, zden yoksun bir yeniden üretim düzenidir. Tüketim düzeninin ahlakı yoktur. O salt ahlaksızlık üzerine oturmaktadır. Őeffaf görünen sistemler yalnızca görünüşte Őeffaftırlar. Aslında yakından bakıldığında opak oldukları ve arka planda olan biteni görmenin olanaksız olduğunu söylemektedir. Bu durumda Batılı demokrasiler Őeffaf görünümlü, iki yüzlü ve kötü demokrasilerdir. Yalnızca bir görünümden (=simlakr) ibarettirler.

Sinema-ideoloji ya da içerik ilişkileri bu bağlamda değerlendirildiğinde ortaya bambaşka bir görüntü çıkmaktadır. Örneğin A.B.D'de Hayes Code' un seksenli yılların ikinci yarısında tasfiye edilmesi ve film üretimi üzerindeki her türlü ideolojik yasaklamanın kaldırılmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Her nedense Neoliberal düzen her türlü ideolojik yükümlülükten kurtulmuş olduğu (sol kutbun çökmesi sayesinde!) bir sırada insan, üretim, emek ilişkileri konusunda film (dizi) retmeye başlamıştır. Aslında böyle bir girişimde bulunmasını gerektiren bir durum kesinlikle söz konusu değildir. Bir başka deyişle Marksist ya da sol içerik sistem açısından bir tehlike arz etme yeteneğini yitirdiği anda sistem onları (demokrasi, insancılık,vb palavralar adı altında) bizzat programlayarak kitlelere sunmaya başlamıştır. Sistem uzaktan yakından inanmadığı ve ilgilenmediği içerik simlakrılarını kitlelere sunmaktadır. Çünkü bu içeriklere inanan kimse kalmamıştır ya da büyük ğunluk bu ideolojilerden (elde etmek istediklerine bir kez kavuŐtuktan sonra) soğuduktan sonra sistem onlara bu tür bir içerik simülakrı sunma konusunda bir sakınca görmemeye başlamıştır. Belki de -Batılı- hem nesne hem özne dünyanın geri kalanını kandırma konusunda işbirliği yapmaktadır! Kim bilir?

Gerçeklik evrenine özgü bir içerik anlayışından yapay, içerik simülakrı denilebilecek bir anlayıŐa geçişin sinemadaki en önemli temsilcilerinden biri Steven Spielberg'dir. *Duel*, *Jaws* gibi filmler bir kamyonla, bir köpek balığının baş rolde oldukları filmlerdir. İnsanlar (yani yardımcı oyuncular) bu baş kahramanların varlığını kanıtlamak, doğrulamak için oradadırlar. Orada bulunmalarının tek nedeni yalnızca kamyon ve köpek balığı görüntüleriyle seyirciyi heyecanlandırıp, korkutabilmenin olanaksız olmasıdır. Spielberg filmlerinden beş, altısı son yirmi, yirmi beş yılda A.B.D'lerinde en çok izlenen yirmi, yirmi beş film arasındadır. Dolayısıyla zleme açısından önemli bir veri olma özelliğine sahiptirler. Indiana Jones (tıpkı *Forest Gump* gibi) tamamen gerçek dışı, sanal denilebilecek (gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmayan) bir kahramandır. *E.T* bir uzaylıdır yani insan değildir! *Hook*, *Jurassic Park*'ın baş kahramanları için de benzer Şeyler söylenbilir.

İdeolojik ahlâkın sona erdiği yerde (aynı ahlaki yaklaşımı tüm öykü çeşitlerine uyarlamak yerine) ilkel (manikeen) iyi/kötü ve doğru/yanlış terimleri hortlamakta ve çoğu kez filminden filme değişen bir nitelik kazanmaktadırlar. Örneğin *The Terminator*, *Robocop* ve benzeri Cyborg'lu seri filmler bu türden filmlerdir. Bir başka deyişle simülasyon evreninde yalnızca kolektif olan değil bireysel olan bile tedavülde kalmış gibidir. Çünkü insan görünümlü robotlar (insan simülakları) gerçek insanın yerini almış ve durum gerçeklik evrenindekinin tersine dönmüş gibidir. Örneğin, *The Terminator*'da ya da *Robocop*'da gerçek insan (Schwarzenegger) sahte bir insanı (bir robotu) canlandırmaktadır. Benzeri diğer filmlerde de durum böyledir. Son on yılda üretilen tüm remake'ler bu bakış açısı doğrultusunda yeniden ele alınmalıdır. Şimdilik geçmişte kalmış yansıma kuramından esinlenerek yapay bir evrenin de yapay içerik ve biçimler yansıttığını ileri sürebiliriz.

Kolektif konusunda söyleyecek bir şeyi kalmayan sinema bütünüyle öznel (tekil insanların) öyküleri(ni) ya da gerçeklikle her türlü ilişkisi tamamen kopuk, hayal ürünü (sanal) denilebilecek türden öyküler anlatmaya başlamıştır. Olasılaştırma mantığıyla dijital görüntü teknolojisi bir araya gelerek imkansız ya da absürdü başarmaktadırlar. Örneğin *Dick Tracy* benzeri çizgi film kahramanlarıyla gerçek oyuncuların birlikte yer aldıkları öyküler gibi. Adına bilimkurgu denilen 1970 sonrası filmlerin hemen tamamının bilimkurguyla bir ilişkileri yoktur. Çünkü diğer içerik türlerinde olduğu gibi bilimkurgu da içeriğini ve özünü yitirmiştir. Gerçek bilimkurgu öyküsünün gerçek dünyayla, gerçeklikle ilişkisi vardır oysa sahte bilimkurgu öykülerinin böyle bir kaygısı yoktur. Onlar sadece biçim düzeyinde bilimkurguya benzemekte içerik düzeyiniyse neredeyse tamamen dışlamaktadırlar. 'İçerik' öykü için bir tür bahaneye dönüşmüş gibidir. Biçimle içerik arasındaki diyalektik tamamen saf dışı edilmektedir.

Bütün bunların özellikle Avrupa ve Anglo-Sakson (Batılı yani benzer tarihsel-toplumsal süreçlerden hemen hemen aynı zamanda geçmiş olan) toplumlara özgü sinemalar için geçerli bir varsayım olduğunu yinelemekte yarar var (hatta onlar arasında bile tam bir uyum olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir) . Çünkü Türkiye ve benzeri ülkeler henüz böyle bir süreçten geçmediklerinden simülasyon evreni içinde yer alamazlar. Bu yüzden evrensel sanat, değerler vb şeylerden dem vurarak bu evrene ait ülkelerle bu evrene ait olmayan ülke sinemaları, sanatları ve düşünce biçimleri, vs arasında karşılaştırma yapmaya kalkışmak son derece yanlış ve tehlikeli olabilir. Çünkü dünya insani değerlerden yoksun güçlü (görünen) toplumları örnek aldığı takdirde, bunun yanlış bir yol olduğunu bir süre sonra fark edecektir. Ancak yitirdiği bu süre onun ve insanlık için belki de büyük bir kayıp olacaktır

Amerikan sinemasında özellikle son on yılda simülasyon evrenine ait ipuçları, betimlemeler, kesitler sunan yüzlerce film yapılmıştır. Costa Gavras'ın *Mad City*'si (1998) böyle bir evreni -belki de kendine rağmen demek gerekecek. Çünkü Gavras'ın asıl niyeti bir simülasyon evrenini ifşa etmekten çok bir toplumun iki yüzlülüğünü sunmaktır- en iyi anlatan filmlerden biridir. Gerçeklik evreni perspektifinden bakıldığında bu film sıradan bir Amerikan kentinde, sıradan bir insanın, sıradan bir eyleminin (adam vurma) medya tarafından abartılmasını, kullanılmasını, vs anlatmaktadır. Simülasyon evreni perspektifinden bakıldığında, seyirci olarak, karşımızda Amerikan toplumunun tüm özelliklerine sahip bir evren bulmaktayız. Ortada olay olmaya geçecek bir eylem yoktur. A.B.D'de her gün gerçekleştirilen vurma ve öldürme olayları televizyon kanallarından bu kadar uzun uzadıya verilecek olsa günün on, on iki saatinin bu olayların aktarılmasıyla geçebileceği apaçık ortadadır. Gerçek bir olay niteliği taşımayan bu olay yani işini kaybeden sıradan bir müze bekçisinin (John Travolta) bunalıma girerek arkadaşını yanlışlıkla vurmasının uyanık bir gazeteci tarafından ulusal boyutta bir gösteriye dönüştürülmesi (Dustin Hoffman). Gösteri sözcüğünün altını özellikle çizdik çünkü sıradan bir olay olma özelliği yitirilen bu eylem bir eğlence nesnesine dönüşmektedir. Amerika günlerce bu olayı naklen izlemektedir. Tüm ilişkiler istisnasız çıkar üzerine oturmaktadır. Yani tamamıyla yapay ilişkilerdir. Gerçek eylem daha ortaya çıktığı anda medya tarafından bir olay simülakrına dönüştürülmekte yani bir gösteri nesnesi haline gelmektedir. Bir başka deyişle olayın sahip olduğu gerçeklik paydası anında yok edilmekte ve yerine dramatizasyonun (ölmüş eylemin bizzat asıl oyuncular tarafından yeniden üretilmiş biçimi) artan sayıdaki paydaları konulmakta ve dolayısıyla simülasyon evrenine uygun bir sunumla karşılaşılmaktadır. Yapay bir evrende (A.B.D), yapay bir eylem (simülakr) yapay bir olay (gösteri) olarak algılandığından gösteri biter bitmez bir yenisi istenmektedir.

1999 yılında sinemalarda gösterime giren Wachowski kardeşlerin *Matrix* adlı filmi Baudrillard'ın, filmin içinde, birkaç salise görünen Simülakrlar ve Simülasyon başlıklı metni yüzünden derhal simülasyonla ilişkilendirilmiş bir filmidir. Oysa bu filmin simülasyonla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. *Mad City*'de zaman ve mekan güncel gerçeklik olarak adlandırılabilir şey tarafından temsil edilirken *Matrix*'de böyle bir şey söz konusu değildir. *Matrix*'de gerçeklik evreni olarak sunulan görüntülerin bildik, sıradan güncel evrenle hiçbir ilişkisi yoktur. Bunlar neredeyse tamamıyla sanal olarak nitelendirilebilecek görüntülerdir. Dolayısıyla seyirci tarafından filmde gerçeklik evreni olarak algılanan şeyin aslında gerçeklik evreniyle herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı ve yine kendisinden simülasyon evreni olarak söz edilen evrenin sanal bir evrene (gerçek ya da simü-

lasyon evreniyle hiçbir ilişkisi olmayan) tekabül ettiği söylenebilir. Bu filmde simülasyonla ilgili sözler söylenmesi hikayenin bütününde simülasyon denilen bir şeyin 'içerik/biçim' düzeyinde amaçlandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü biçim düzeyinde simülasyonu tutturamayan bu filmin içerik düzeyinde de tutturabilmesi söz konusu değildir. Bu filmin diyaloglardan oluşan metnini belki bir metin simülakrına benzetebilmek mümkün çünkü bu metin de sözcüklerden ve sözcüklerin oluşturdukları satır ve paragraflardan meydana gelmiştir ! Bu derin şeyler söylemeye çalışıp aslında hiçbir şey (ya da çok çok az şey söyleyen?) söylemeyen bir metindir . Bu öyküde neyin gerçeklik evrenine neyin simülasyon evrenine ait olduğu söylenemez çünkü filmin böyle bir amacı yoktur. Görüleceği gibi Gavras'ın filmindeki gibi iki aşamalı (biri gerçeklik evreninden yola çıkarak, diğeri simülasyon evreninden yola çıkarak) bir okuma söz konusu olamamaktadır. Bana kalırsa *Matrix* oyuncularını da dahil olmak üzere özel efektlerden ibaret bir görsel- işitsel bombardımandır. Bu anlamda tipik bir film simülakrındır çünkü onun da bir yazarı, yönetmeni, çekim ekibi, oyuncularını, vs. vardır ancak o bir film değildir. Filmin bütün göstergelerine ya da niteliklerine sahip, film olmayan bir şeydir. *Matrix*'in simülasyonla ilişkisi bana kalırsa bununla sınırlıdır. Bu şeyle merkezi totaliter güç, McCarthyism, çözölen toplumsal ilişkiler arasında bağlantılar kurmak görönmeyene, sahip olmadığı nitelikler atfetmek, güncel, sıradan ve anlamsız bir soyut tabloya bakarak onunla toplumsal, politik, ekonomik, kültürel ve tarihsel olan arasında ilişkiler kurmaya benzemektedir !

Simülasyon kuramıyla ilişkilendirilebilecek bir başka tipik film Peter Weir'in *Truman Show*'udur(1998). Bu filmde Truman Burbank (Jim Carey) adlı kahraman salt bir simülasyon evreni içinde yaşamakla birlikte hem kendini hem de çevresindeki insanlar ve evreni, "gerçek ya da gerçekliğin kendisi" gibi algılamaktadır. Yalnızca içinde yaşadığı kasaba, bu kasabaya ait yollar, sokaklar, evler, bahçeler, araçlar, vs değil insanların davranışları, konuşmaları, düşünceleri hatta duyguları (buna anne, baba ve eşininkiler de dahildir!) bile birer simülakrardan ibarettir. Simülasyon evreni bir tekrarlar ve yinelemeler evrenidir. Bu filmde herkes her gün kendine düşen rolü oynayarak (burada bir rol oynama ya da yapmadan bile söz edebilmek ne kadar doğrudur bilemiyorum! Çünkü Truman'la her gün karşılaşan insanlar ne yapacaklarını ya da yapmaları gerektiğini yıllar öncesinden bilmektedirler!) yalnızca Truman'ı ve belki biraz da bu şovun izleyicisini kandırmaktadırlar(?) Bu 'sakin', 'mutlu' ve 'huzurlu' 'kollektif' yaşam simülasyonu yaklaşık otuz yıldır (günde yirmi dört saat sürdürölmektedir! Bu işin nasıl olabildiğiyse filmde anlatılmamaktadır) sürüp gitmekteyken günün birinde, her nedense, oyuncuların birinin (Truman'dan hoşlanan genç bir kadının) mızıklamasıyla (neden o zamana kadar bekledi?) bu hipergerçek evren ya da program sona ermekte, yok olup gitmektedir!

Bu filmle güncel gerçeklik (1990'lı yılların Amerika'sı) arasındaki ilişkiler tam bir arapsaçı görünümü sunmaktadır. Şöyle ki; filmde bir Truman Show evreni (stüdyo-kasaba), bir de programı izleyen insanların içinde yaşadıkları evren vardır. Birinci, ikincinin tıpatıp bir benzeridir ancak seyirci birinciye içinde yaşamakta olduğu evrenin şova dönüştürülmüş (yani 'gerçek dışı' kılınmış, yeniden canlandırılmış yani simülakr), bir tür illüzyon özelliği kazandırılmış görünümü olarak algılar gibidir. Bir başka deyişle film içindeki Truman Show izleyicisi için bu program hem gerçeği sunmaktadır hem de sunmamaktadır. Az önce söylediğimiz gibi televizyon teknolojisi 'gerçekliği' bir şova dönüştürmekte yani hipergerçekleştirmektedir. Bu durumda *Truman Show*'un izleyicilerinin içinde yaşadıkları evren 'gerçek'lik evreni olarak algılanmak durumundadır. Bu paradoksal bir duruma benzemekle birlikte zorunlu gibidir. Program izleyicisinin kendi içinde yaşadığı evreni gerçeklik evreni olarak kabul edebilmesi için Truman'ın içinde yaşadığı evreni 'düşsel' bir evren olarak kabul etmesi gerekmektedir! Bu durum Baudrillard'ın Disneyland çözümlemesindeki duruma birebir uymaktadır. Ona göre Disneyland ikinci dereceden bir simülakrdir çünkü asıl işlevi insanlara birinci derecedeki bir simülasyon evreninde yaşadıklarını unutturabilmektir. Bir başka deyişle Disneyland ziyaretçileri orayı düşsel bir evren gibi kabul ettikleri için dış dünyayı da doğal olarak gerçek evrenin kendisi gibi algılamaktadırlar. Oysa Baudrillard insanların asıl yanıldıkları nokta burasıdır. Asıl geri döndüklerini sandıkları 'gerçeklik' evreni simülasyon evreninin ta kendisidir demektir. Filmdeki simülasyon olayını film dışına taşıyarak *Truman Show*'un asıl işlevinin (en azından) Amerikalı seyircilere bu filmin düşsel bir evrenden ibaret olduğu izlenimi vererek asıl içinde yaşamakta oldukları evrenin bir simülasyon evreni olduğu gerçeğini (belki de farkında olmadan !) onlardan gizlemek olduğunu söylemek acaba büyük bir yanılgı mıdır ?

Filmde birkaç yüz kişinin katılımıyla oynanan oyun, 'gerçek' denilen yaşamda (simülasyon kuramı perspektifinden baktığınızda) on belki de yüz milyonlarca insanın katılımıyla oynanır gibidir. *Truman Show*'un oyuncularını nasıl ücretlerini aldıkları sürece bu sahtekarca yaşantıyı seve seve sürdürüyorlarsa, 'gerçek' yaşamda (ya da simülasyon evreninde) ücretlerini alan yüz milyonlar da aynı şekilde içindeki yaşamakta oldukları toplumsal, politika, kültür, ekonomi oyununu sahtekarca sürdüreceklerdir. Filmde oyun bir kişinin mızıklaşmasıyla bozulabilirken, simülasyon evreninde yüz binlerce ya da milyonlarca mızıkçının bulunması sistem ya da düzende (en azından şimdilik) herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır!

John Woo'nun *Face Off* (1997)adlı filmi de simülasyonla ilişkilendirilebilecek türden bir filme benzemektedir! Entrikanın getirdiği zorunluluk nedeniyle katilin yüzü, eti ve derisiyle alınarak olduğu gibi (kendi yüzü daha sonra gerçekleştirile-

cek ikinci bir ameliyat nedeniyle çıkartılıp bir kenara konulan) polisin yüzüne monte edilir. Daha sonra da imkansız başarılan katil polisin yüzünü kendine monte ettirir! Böylelikle biçimsel düzeyde polis katile, katil de polise dönüşür. Bu kusursuz bir simülasyon olayına (gerçeğin tüm özelliklerine sahip olup gerçek olmayan şey) benzetmekle birlikte psikolojik düzeyde durum farklıdır. Çünkü polis hâlâ polis gibi, katil de katil gibi düşünmektedir. Ne var ki bir süre katil namuslu bir polisin davranışlarını (psikolojik açıdan) sürdürmek, buna simetrik olarak polis de bir katil gibi davranmak durumunda kalır. Polisin karısı yatak da bile seviştiği adamın kocası olmadığını anlayamaz. Aynı şey katilin sevgilisi ve polis için de geçerlidir. Sonunda herkesin eski/’gerçek’ kimliği yeniden ortaya çıkar ve polis ‘gerçek’ yüzüne yeniden kavuşurken, katil de hakkın rahmetine kavuşur.

Bu hikayenin verileri *Mad City*’den çok *Matrix*’e uymaktadır. Böyle bir Amerika yoktur. Böyle katiller ve böyle polisler olmadığı gibi böyle olaylar da yoktur. Burada Amerikan toplumsal gerçekliğiyle herhangi bir ilişki kurmaya kalkışmak olayı büyük ölçüde zorlama ya da bilinçsizlik sonucu bir basitleştirmeye mümkün olabilir. Bilimkurgu olarak sıradan ve absürd bir şeye benzeyecek böyle bir film ‘gerçeklik’ evreninin içine -elden geldiğince ustalıkla- yerleştirilerek daha çarpıcı bir hale getirilmeye çalışılmış ve (oyuncuları sayesinde) muhtemelen fazladan birkaç seyirci çekebilmiştir. Burada önemli olan filmin bir gerçeklik ya da simülasyon evrenini yansıtıp yansıtmaması değildir. Asıl önemlisi bütün bu filmlerde (özellikle de son on yıl içinde) simülasyon ve simülakr kavramlarının sürekli gündemde olması ve onlardan doğru ya da yanlış, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yararlanılmaya çalışılmış olmasıdır. Bu bizim açımızdan çok önemlidir çünkü Baudrillard’ın iddialarını doğrular görünüşte veriler sunmaktadırlar. Örneğin benim bu türden çözümlemeler yapmamın temel nedeni kuramla, filmler arasında bu tür bağlantılar kurabilmeyi başarabilmemdir.

Avrupa başka tür filmler sunuyor gibi görünse de aslında onun da Amerikan sinemasından radikal bir şekilde farklı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Örneğin Almodovar, Greenaway, Besson filmleri, vs.

Costa Gavras’ın filminin diğerlerinden farkı bu yönetmenin dünya görüşünün net bir şekilde varlığını hissettirmesi, ‘gerçekle’ kendine göre kurduğu sistematik düşünce ürünü ilişkilerin kolaylıkla anlaşılmasıdır. Gavras doğrudan Amerika’ya, Amerikalılara ve iki yüzlülüklerine gönderme yaparken diğer filmler ilkel ve değişken bir doğru/yanlış kalıbı üzerine oturtulmuş (Amerikalılar dahil) herkese (öyleyse hiç kimseye!) ‘seslenmeye’,daha doğrusu seyirciyi kandırmaya, çalışan şeylerdir. Herkesi kandırmayacaklarını bildikleri için de hedef kitleleri bellidir : çocuklar, gençler, cahiller ve yarı-cahiller. Altı milyarlık bir dünyada Amerikan filmlerini seven elli, yüz ya da birkaç yüz milyon insanın bulunmasın-

da bir tuhaflik yoktur. Asil tuhaflik Avrupa ve Anglo-Saksonlara ait sinema evrenindeki (bu toplumların içinden geçtikleri sürece koşut) mütasyonları göremeyen ya da gördükleri zaman bile bunları yanlış ve eksik bir şekilde değerlendirip, yorumlayan diğer ülkelerin aydınlarındadır. Bir bakıma bu ülkelerin aydınlarının bir kısmı iki büyük ideolojik kutbun çökmesini olumlu karşılar (çünkü bu durum onlara istedikleri gibi yazma özgürlüğü sağlarken), bir kısmı da (yeniyi aramak ya da yaratmak zor olduğundan) tek ideolojiye indirgenmiş olduğunu düşündükleri 'dünya düzeni'ni ya da düzensizliğini, eskiden kalma şablonlaşmış karşıt kutup terminolojisine yaslanarak eleştirmeyi sürdürerek kendi kendilerini kandırmaya, rahatlatmaya çalışmaktadırlar. Oysa bir kutbun olmadığı yerde alternatifinin olması mümkün değildir. Bu yüzden bir zamanlar var olmuş ancak bugün olmayan bir kutbu düşsel bir şekilde yeniden üreterek ona eski silahlarla saldırmayı sürdürmektedirler. Bu şekilde düşünen ve yazan 'aydınlar' yel değirmenlerine karşı savaşan Don Kişot'a benzemektedirler.

Sonuç olarak simülasyon kuramının sinema araştırmaları alanındaki kuramsal boşluğun doldurulmasına büyük ölçüde hizmet edebileceğini düşünüyorum. Yalnızca sinemaya değil yaşama, geçmişe ve geleceğe bakış konusunda da yararlı olabilecek bu ironik kuramdan en kısa süre içinde yararlanmayı öğrenmek gerekiyor. Dünyaya soldan ve sağdan bakmanın anlamını yitirdiğini, çünkü ikisinin elbirliğiyle Sistemin bakış açısı denilen şeyi oluşturduklarını iddia eden Baudrillard, böyle bir sisteme karşı tek muhalefet biçiminin onu ortadan kaldırmaya yönelik olabileceğini yine ironik bir dille ifade etmektedir. Sinema işte bu noktada yeniden son derece etkili ve güçlü bir mücadele yani illüzyon aracına dönebilme şansına sahip olabilir. En azından üzerine durmaya, düşünmeye değer bir öneri!

İzmir, Temmuz 2000

SİMÜLASYON EVRENİNDE YALAN HABER YOKTUR!

Konu hakkında bilgisi olmayanlara simülasyon sözcüğünün Jean Baudrillard'a göre ne anlama geldiğini çok kısa bir şekilde açıklayalım. Simülasyon: Gerçeğin tüm göstergelerine sahip olup da gerçek olmayan şeydir. Fransız düşünürün, metinlerinde, yaşamın tüm alanlarından örnek verdiği bu kavrama çok uygun bir örnek de geçtiğimiz günlerde, *The Washington Post*'ta yazdığı yetmiş üç haberden otuz altısında sahtekarlık yaptığı iddiasıyla 'ünlenen' Jason Blair olayıdır.

Baudrillard, gerçekliğin yer aldığı bir evrende gerçekle-sahte, doğruyla-yanlış, iyiyle-kötü arasındaki ayrımların kolaylıkla yapılabileceğini düşünmektedir. Buna karşın bütün bir toplumsal-politik-ekonomik-kültürel yaşamın gerçeğin sahip olduğu tüm göstergelere sahip görünmekle birlikte gerçekliğini yitirmiş olduğu evreni kısaca "simülasyon evreni" olarak nitelendirmektedir. Bu gerçekliğini yitirmiş evrende 'gerçek olan'la - 'hayali olan' arasındaki ayrım ortadan kalkmış olduğundan bu gazetecinin yazmış olduğu haberlerin doğruluk ya da yanlışlığının bir önemi yoktur. Zaten gazetenin yeni Genel Yayın Yönetmeni Howard Raines, Baudrillard'ın sözünü etmiş olduğu bu evreni sonunda keşfetmiş görünmektedir. Bu yüzden gerçek haberle gerçek olmayan (uydurma, hayali, düşsel, vs) haber arasında bir ayrım koymaktan -dolayısıyla basın etik kurallarından vazgeçmiştir. Okuyucuların da gerçek bir evrende yaşamadıklarının az çok farkına varmış olduklarının ayırtına varan Raines bilinçli sayılabilecek bir şekilde gerçek haberle/gerçeğin tüm göstergelerine sahip olup da gerçek olmayan arasında bir ayım yapmaya neden boş vermiştir?

Gerçeğin gerçekliğini yitirmiş olduğu bir evren bir tür yinele(n)meler evrenidir. Yaşam şaşmaz bir ritüeller düzenine dönüşmüş gibidir. Bir gazeteyse her gün yayınlanmak zorundadır. Gerçeğin ve gerçekliğin bir önemi olmayan bir evrende önemli olan tek şey rating, performans, başarı kısaca satışlardır. İşte bu bağlamda Raines gereğini yapmış ve içinde iyi habercilik örneği doğru, gerçek haberler sunmak yerine sadece ilgi çeken ve satılan bir gazete sunmayı seçmiştir. Yukarıda söylemiş olduğumuz gibi okuyucu (toplum) açısından da gazetenin

gerçek ve doğru bir haber yazmasının bir anlamı kalmamış gibidir. Bir başka deyişle herkes kendisini bir gerçekliğin sarıp sarmaladığı gibi duyguya ihtiyaç duymaktadır. Sabah kahvaltısını masasında bulan, televizyonda haberleri izleyen, gazetesini kapısının önünden alan, işine giden, trafiğin bir gerçeklik olduğuna inanan, bir masa ya da tezgah başına geçerek kendisinden istenen düşünce, davranış ve refleksleri her gün yineleyerek var olduğuna ve bu dünyada yaşadığına inanmaya çalışan insanlar açısından gerçeklik denilen şey aşağı yukarı bir tür şartlı refleksler düzenine benzemektedir. Bu bağlamda bir gazete betimlediğimiz gündelik gerçekliği doğrulayan sıradan bir kanıttır. Gündelik yaşamın en önemli unsurlarından biridir. Kişiyi yeni bir güne başladığını, yeni bir dünya ile karşılaşabilme olasılığı bulunduğunu anımsatma görevine sahiptir. Üstelik sunduğu haber ve bilgiyle dinamik, devingen, geleceğe yönelik projelerle dolu bir evrenden söz eder gibidir. Gazete artık toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel gerçekliğin bir parçası değildir. Süreç tersine dönmüştür. (Burada acaba bir gazete simülakrından söz edilebilir mi?) Gazete satın alan insanlar bu gazete aracılığıyla bir toplumsal-politik-ekonomik ve kültürel sürecin bir parçası olduklarına inanmak istemektedirler. Gazete onlara bu duyguyu verdiği sürece, o toplumun insanları açısından, içinde ne olduğunun pek de önemi yok gibidir.

Bütün bu nedenler yüzünden yalancı gazeteci Blair yalnızca meslektaşları tarafından değil, kamu oyu tarafından kamu ahlakına aykırı davrandığı için mahkum edileceğine bir gösteri nesnesine dönüştürülmekte ve yaptığı ahlaksızlığı anlatması için kendisine büyük paralar teklif edileceği söylenmektedir. Film ve dizileri geleceğin gençlerini herhalde ahlaklı basın mensupları olarak yetiştirmede ders aracı olarak kullanılacaktır! Söylemeye çalıştığımız şey ancak ahlak kriterlerini ve normlarını yitirmiş bir toplumda ahlaksızlığa bu düzeyde prim verilebileceğidir. Ancak bizim asıl sorunumuz bu değildir. Sorunumuz Blair adlı kişinin gazetecilik tekniklerinden yararlanarak gerçek olmayan haberler üretip tıpkı gerçek denilen haberler gibi algılanmasını sağlamış olması ve sesini çıkarmadığı takdirde bütün bu haberlerin gerçeğin kendisini yansıtmış olacağına herkesin inanmasıdır. Oysa yaşamın salt bir yalana dönüşmüş olduğu bir evrende yalan haber olabilir mi?

Gerçekle kusursuz benzeri arasındaki ilişkiyi açığa çıkarabilmek için bu konuda uzman olmak gerekiyor. Hatta bu işi görünüşe göre uzmanlardan bile saklayabilmek mümkün. Bu oyunu bu kadar kusursuz bir şekilde oynayan kişi sonunda kendi kendini ifşa etmek durumunda bile kalabilir(?)

Cyber robotlar, zombiler, terminatorlar (filmsel bile olsa) 'gerçeklerinin' tıpatıp benzeri olup da gerçek olmayan (makine, robot, vs) varlıklardır. Gerçeğinin tüm görüntülerine sahip olan bir gazeteci de (Jayson Blair) gerçek bir gazeteci ol-

mayabilir. Ancak o Amerika adlı devasa simülasyon kütlesi içinde fraktal bir zerrecikten başka bir şey değildir.

Bütün dünya simülasyon evreninin (Baudrillard bu olgunun özellikle Modern toplumlara özgü bir süreç olduğunun altını çizmektedir) bir parçası olmadığı için, gerçeğin ve gerçekliğin henüz önem ve anlamını yitirmediği (değişik ya da farklı) ülke ve toplumlarda bu ve benzeri durumları aynı şekilde değerlendirmek yanlış sonuçlara yol açabilir. Çünkü simülasyon olgusu bütünsel (sistemsel) bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Yaşamın yalnızca bir bölümünde görülen bir olgudan yola çıkılarak benzer bir çözümleme yapamazsınız.

İzmir, Mayıs 2003

SONSÖZ (2004)*

Bugün ulaşmış bulunduğumuz bilgiler çerçevesinde, modernleşme denilen olgunun ilk kez ortaya çıkmış olduğu toplumlarda bu sürecin kökeninde Sanayileşme ya da sanayileşmiş kapitalizm öncesi bir aydınlanma aşaması bulunduğu görülmektedir. Bir başka deyişle Avrupa önce bir zihinsel/kültürel devrim sürecini başlattıktan sonra (yani rasyonel düşünce topluma yayıldığı ölçüde) kapitalizmin sanayileşmesi yani modernleşmeyi becerebilmiştir!

Bu yaklaşımın doğruluğunu onayladığınız takdirde (tarihsel olarak bu gerçeğin nesnel bir açıklamasını Fernand Braudel'in *Maddi Uygarlık I.-II.- III.* ciltlerinde bulabilirsiniz) günümüz Türkiye'sinin içinde bulunduğu durumu başka şekilde değerlendirme zorunluluğuyla karşı karşıya kalırsınız.

Türkiye toplumu, dünyanın birçok toplumu gibi Kapitalistleşme (Liberalizm) sürecine-bir sistem anlamında XX. yüzyılın ikinci yarısı içinde girmiştir. Günümüzde bu girişimin biçimsel olmanın ötesine geçemediği yani özgün bir sanayileşme ve ekonomik kalkınma modelinin üretilmemiş olduğu, bunun nede-ninse aynı süreç içinde özgün bir çağdaş demokrasi anlayışıyla özgün bir toplumsal ve kültürel evrim, gelişme felsefesinden yoksunluk olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle Cumhuriyetin kurulmasıyla başlatılan toptan 'Aydınlanma' (rasyonel düşüncenin toplumun tüm katmanlarına yayılma) hareketinin 1940'ların sonunda saptırıldığı, bu sapmanın engellenememesi nedeniyle de Türkiye'nin yaklaşık elli yıllık bir zaman kaybına uğramış olduğu görülmektedir.

1940'lı yılların sonuna kadar (1950-1999 yılları arasındaki süre göz önünde tutulduğunda) Türkiye'de üniversitenin göreceli olarak bugünkünden daha özgür ve çağdaş olduğu görülmektedir. Yöntemli, sistemli bir çağdaş düşünce ortamının 1940'lı yılların sonuna kadar yetiştirmiş olduğu bilim adamlarının günümüz düşünce yaşantısını halen etkilemekte oldukları görülmektedir yani de-

(*) İlk kez Baudrillard'ın *Simülasyon Kuramı Üstüne Notlar ve Söyleşiler*, 2. baskı da yayınlanmıştır. DEY 2004, İzmir, sy. 134- 142

rinlemesine düşünme yeteneği ve alışkanlığı olan, çok nitelikli bir bilim adamı hatta yazar, sanatçı kuşağından söz ediyoruz.

1950’li yıllardan günümüze doğrudan (niteliği tartışılabilir) politika ve politikacıların denetimi altına girmiş olan Türkiye üniversiteleri özellikle, ‘Sosyal Bilimler’ alanında giderek bilimsellik ve nesnellikten uzaklaşmaya başlamıştır. Bilimsellik ve nesnellik zaman içinde giderek istisnai nitelikler olmaya başlamış ve bu niteliklere sahip olan insanlarsa giderek ‘sürü(ler)’den uzaklaştırılmaya başlanmış yani ya dışlanmış ya da işlerine bir şekilde son verilmiştir. Örneğin günümüzde Niyazi Berkes’in çalışmalarını okumadan Türkiye’de çağdaşlaşma, modernleşme, laikleşme, vb. süreçlerden söz eden ‘aydınların’ bulunması başka nasıl açıklanabilir ki?

Söylemek istediğim şey son elli yıl içinde Türkiye’de kolektif, toptan aydınlanmanın kalesi olması gereken üniversitenin çok önemli olumsuz darbelere maruz kalarak (doğal olarak buna bir ölçüde çanak tutarak) tamamen siyasileştiği, bilimsellik ve nesnellikten uzaklaştığı yani bilim ve nesnelliğin bulunduğu her yerde olması gereken bir deontolojiye sahip olmadığı kısaca meslek ahlakına boş vermiş olduğu gerçeğidir (özellikle sosyal bilimler alanında bu durum apaçık ortadadır). Bugün manzaraya baktığınızda karşınızda ana hatlarıyla -istisnalar hariç- dogmatik bir kafa yapısı ya da zihniyete sahip (ister Marksist, İslamcı, resmi ideoloji yanlısı, isterse liberal ya da nereye doğru gitmesi gerektiğini bilmeyen ‘postmodernizm’ yandaşları, vb. olsun) bir üniversite görürsünüz. Dolaşısıyla gelişme, kalkınma ve evrim düşüncesine kapalı bir üniversitedir bu. Daha çok medreseye özgü bir kafa yapısına sahip gibidir. Özgür kafa yapısı ve düşünceyi saf dışı ettiğiniz zaman araba atların önüne geçer. Oysa ‘Aydınlanma’ Berkes’in dediği gibi toptan olmak zorundadır. Topluma düşünsel anlamda önderlik etmesi gereken insanlar toplumun kendisi gibi düşündüğünde orada düşünsel açıdan, en azından, bir yerinde sayma var demektir. Bu sürecin bir nedeni 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle diğer nedeni özellikle Avrupa ve Amerika toplumlarında ortaya çıkan (Türkiye’deki aydınların büyük çoğunluğu tarafından -pek farkına varılmadan- izlenen) ‘Sosyal Bilimler’ alanındaki bunalımdır. Bunun doğal olarak ideolojilerin çöküşü olarak adlandırılan süreçle de ilişkisi vardır. Bu toplumlara bugün bir ‘ideolojisizlik ideolojisinin’ egemen olduğu görülmektedir. Bunun diğer adı: ‘Tüketim İdeolojisi’dir. Bu salt çıkarılara dayanan ve her durum ya da bağlamda (o durum ya da bağlama uygun bir şekilde) değişebilen, Baudrillard’ın deyimiyle: olasılaştırma mantığına uydurulan bir düşünce biçimidir.

Buna çoğunlukla Neoliberalizm denilmektedir. Asıl anlaşılması ve eleştirilmesi gereken süreç budur (örneğin bugün Avrupa’da: “Tanrı öldü şimdi Dünya Ticaret Örgütü Var” türünden billboardlara rastlanmaktadır!) Ancak bu süreç ko-

nusunda Avrupa ve Amerika arasında ne ölçüde bir görüş birliği var bilemiyorum .Marksistler, Postmodernistler, Liberaller, Yeşiller, Hristiyanlar, vb. görüşler bu süreci kendilerine göre yorumlamaktadırlar. Ortada tek bir 'gerçeklik' varken bu kadar çok yoruma gerek duyulmasının nedeni nedir? Öyleyse bunlar özgür bir düşünce yapısına sahip olmayanların, nesnellikten uzak yorumlarından başka bir şey olabilme şansına sahip midirler? Bu yaklaşımlar kalıplaşmış sosyal bilim yöntemlerine dayandırılan ve -belki de- büyük ölçüde gerçeklikle ilişkilerini yitirmiş yorumlara dayanmaktadırlar(?). Geneli kapsamaktan uzak olan bu yorumların Türkiye gibi toplumların işine ne kadar yarayabileceği sorgulanmalıdır. Avrupa ve Amerikalı toplumlara Jean Baudrillard gibi radikal bir düşünürün perspektifinden baktığınızda sosyal bilimler alanında, bu ülkelerin, diğer dünya ülkelerinin çok önünde olmadıklarını görürsünüz (bu yüzden "Sosyal Bilimleri Açın" gibi girişimler radikal bir perspektif değişikliğine gidilmedikçe nafile girişimler olarak kalmaya mahkumdurlar.

Baudrillard, her söylediği doğru olan, her düşüncesi gerçekliğe bire bir denk düşen bir düşünür değildir. Böyle bir amaca asla sahip olmamıştır. Her şeyden önce Avrupa'da hala yaşayan en önemli marjinal düşünürlerden (değerleri kimler bilemiyorum!) biridir. Söylevinin özellikle içinde yaşadığı sistem ya da sistemleri aşırı rahatsız ettiği yadsınması olanaksız bir gerçektir. Dolayısıyla birer dünya ülkesi yani evrensel, insani, demokratik değerlere sahip olmak isteyen toplumlara, Avrupa ve Amerika'nın içine düşmüş oldukları ve halen sürdürdükleri yanlış ve yanılgılara düşmeme konusunda yaşamsal bilgiler sunan bu düşünür derinlemesine incelenmesi gereken bir sosyal bilimcidir. Sosyal bilimlerin önünün nasıl açılabileceğini bize yepyeni bir perspektiften göstermektedir. Bundan yararlanmasını bilenlerin en azından kendi toplumlarına özgü yepyeni bakış açıları üretebilme şansları vardır.

Mike Gane: "Baudrillard'ın amacı nedir?" sorusunu şöyle yanıtlamaktadır: *Amacı sosyolojiye temel bir soru yöneltmektir. Gerçeğe, gelecekte olacağına inanılan devrime, diyalektiğe, insan haklarının evrenselliği sorusuna ve eşitlik taleplerine ait görünen alanı terk etmemek temel bir yanlış değil midir(?) sorusunu. Dünyanın kusurlarını başka bir şekilde ortaya koymuş olmasının dışında, bu konuda başarılı olamayacağını hatta bu işi başarmasının olanaksız olduğu söylenebilir*

Althusser ve Marksistler gibi burjuva hukukunu, bir ideoloji olarak insancılığı (hümanizma), (Habermas gibi) aydınlanma projesini ya da teknolojik gelişmeyi yadsıdığı söylenebilir. Nietzsche gibi sosyalizm ve feminizme ait, 'köle ahlakıyla' modern umutsuzluk biçimlerini yadsımaktadır... Sonuç olarak sosyologlar için Baudrillard'ın müdahaleleri çok özgün bir meydan okuma biçimidir. Gü-

nümüzde böylesine bütünsel bir özellik taşıyan, bizim modern toplumumuzu temellerine kadar sarsan bir meydan okuma biçimiyle karşılaşma olasılığı çok azdır. Bugüne kadar sosyologlar bu meydan okumaya yanıt vermeyi ve uygun bir entelektüel tartışma sürecine girmeyi başaramadılar. Bunun Baudrillard'ın değil sosyolojinin sorunu olduğu çok açık... (Sans Oublier Baudrillard, Kolektif Metin., Ed. La Lettre Volee, 1996 Brüksel)

Böyle bir yaklaşım ya da yorumlamanın varlığına rağmen, benim izleyebildiğim kadarıyla son otuz yılda Türkiye'deki entelektüel 'tartışmalar' hiçbir perspektif (Marksist, İslamcı, liberal, yeşil vs) doğrultusunda derinleşememişler ve dolayısıyla radikal bir düşünsel sıçrama da söz konusu olamamıştır. Bu konuda olsa olsa olması gereken minimum -sıfıra en yakın olan- değişikliğin gerçekleştirilmiş olduğu ve Baudrillard gibi yepyeni düşünsel perspektifler peşinde koşanlarinsa diğerleri tarafından dışlanmış oldukları söylenebilir.

Türkiye gibi bir ülkede Baudrillard'ın (kendi ifadesiyle; Kuramsal Şiddet, Düşsel Bilim ya da Radikal Düşünce dediği), başkaları tarafında popüler bir deyimle: Simülasyon Kuramı olarak adlandırılan çalışmalarını en son değerlendirmesi gereken insanlardan biri olmam gerektiğini düşünüyorum. Çünkü sayıları çoktan atmış aşmış üniversitelerimizdeki sosyal bilimciler kitlesini düşündüğümde aklıma başka bir yanıt gelmiyor! Hiç kuşkusuz bir Sinema-TV bölümü öğretim elemanının da herhangi bir düşünürün metinleri konusunda söz söylemeye hakkı vardır ancak bu iş temelde sosyal bilimcilerin görevidir. Başta da sosyolog ve felsefecilerin.

"Simülasyon Kuramı" (Türkiye'de) 1950'li yıllardan bu yana ortaya atılmış pek çok kuramsal yaklaşım gibi (Varoluşçuluk , Yapısal Çözümleme/Göstergebilim, Antropoloji, Psikanalitik çözümleme, vb) yüzeysel bir şekilde değerlendirilmektedir. Hatta Marx'ın düşüncelerinin bile (yine Türkiye'de) nesnel bir şekilde ele alınarak derinlemesine tartışılıp, değerlendirilmediğini düşünüyorum. Bu konuda bile Türkiye'de ilk akla gelen Marksist düşünürlerin çoğunun Türkiyeli olmadığı görülmektedir. Örneğin bir Hikmet Kıvılcımlı'nın Marksist olarak nitelendirilen yaklaşımının ne kadar dogmatik ve tarihi gerçeklerden ne kadar uzak olduğu konusu hemen hiç tartışılmamıştır? Bir başka deyişle tarihsel toplumsal sürecin ürettiği Türkiye'ye özgü kafa yapısı ya da zihniyet özgür olmaktan çok fanatik olmaya eğilimlidir.

Yüzeysellik Türkiye toplumunun genetik bir parçası gibidir. Her şeyle biçim düzeyinde ilgilenen bir toplum görüntüsü çizeriz. Solculuğumuz da, Müslümanlığımız da, liberalliğimiz de, yeşilciliğimiz de hep biçimsel. Bir zamanlar ya da halen bu doktrin, ideoloji ya da düşüncelere gerçekten inanmış/inanan insan sayısının tahmin edilebilenden çok daha az olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bu

az sayıdaki gerçekten inançlı insanların kafa yapılarının yine hemen tamamıyla dogmatik yani olayın sonuna kadar gidebilecek kadar özgür, sorgulayıcı bir düşünce yapısına sahip olmadıklarını ve dolayısıyla da bu inançlılığın toplumun pek fazla işine yaramadığını düşünüyorum.

Öyleyse Türkiye'ye nereden gelirse gelsin ya da getirilsin tüm düşünceler önce derinlemesine tartışılmak, nesnel aklın süzgecinden geçirildikten sonra da topluma sunulmak durumundadır.

Baudrillard'ın da bu süreçten kaçması söz konusu olamaz. Bu düşünürün düşüncelerini (önce Fransa'da öğrenci olduğum yıllardı), özellikle Batılı toplumlara yaklaşımı konusunda kendime oldukça yakın bulmuş ve incelemeye başlamıştım. İlk okumuş olduğum yıllarda bu düşüncenin evrensel bir geçerliğe sahip olup olmadığı konusunda karar verebilecek bir bilgi birikimine sahip değildim. Bana ters gelen ve yanıtını veremediğim pek çok düşüncesi olduğunu görüyordum. Özellikle de Türkiye ve benzeri konumda olan ülkelerin içinde yaşamakta oldukları tarihsel sürece baktığım zaman.

İlk başlarda Baudrillard bana 'sağ' ve 'sol' ayrımı yapmadan var olan Batılı düzenleri ya da sistemleri yerden yere çalan marjinal/muhallif bir düşünce adamı gibi görünmüştü. Güncel toplumdaki söz etmekle birlikte tarihsel referanslarla her kitabında karşılaşmak mümkündür. Zaman içinde onun 'sol' denilen muhallif aydınlarla bir ilişkisinin bulunmadığını anladım. Çünkü 'sol' aydınlar da ona göre en az diğerleri kadar tutucu ve nesnellikten uzaktaydılar. "Simülasyon Kuramını" kavradıkça -ki bu süreç *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*'ün ikinci kez okunmasından sonra başlayacak ve uzun yıllar sonunda belli bir düzeye varacaktı- onun bir aydın olarak konumunu da kavramaya başlayacaktım.

1982 yılında okumuş olduğum birkaç kitabından yola çıkarak kendisiyle iki söyleşi yaptım. Selahattin Hilav *Yazko Felsefe* yazılarında ilkinin yayınladı, ikinci söyleşi için bana birkaç soru yolladı ancak ikinci söyleşi yayınlanmadan dergi kapandı. İkinci söyleşi daha sonraki yıllarda yayınlandı. *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu* başlıklı metnin yayınlanmasına kadar Baudrillard'la ilgili bir, iki yazı ve bir de ders notları şeklinde *Metinler ve Söyleşiler* (1988) başlıklı bir çalışma yayınladım. *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu* kitabını seçmemin nedeniyse hem kitle iletişim araçlarıyla ilgili -mesleki açıdan bana yakın olması- hem de Türkçe'ye kazandırıldığında kavranması göreceli olarak kolay olan metinlerden biri olmasıydı.

"Simülasyon Kuramı ya da Radikal Düşünce"ye kendimce hak etmiş olduğu yeri *Eski Dünya'ya Yeni Bir Bakış* (1997) başlıklı çalışmamda yapmış olduğum alıntılar, yorum ve kimi eleştirilerle vermiş olduğumu düşünüyorum. Ancak bu konuda (o metindeki diğer konular konusunda da aynı şey geçerlidir) ortada her

hangi bir tartışma olmadığı için ne kadar haklı ne kadar haksız olduğumu bilemiyorum. Yine de bu çalışmanın kanıtladığı gibi Baudrillard'ın düşünceleri konusunda elimden geldiğince düşünüp, sorular sormaya çalıştığım söylenebilir.

Daha sonra *Çaresiz Stratejiler* (1992 yılında ders notları olarak yayınlandı) , *Simülakrlar ve Simülasyon*, *Amerika* (tam metin yayınlamadı), *Üretimin Aynası*, *Foucault'yu Unutmak* gibi metinleri çevirip yayınlama olanağı buldum. Şu anda okumakta olduğunuz kitabı oluşturan metinler Türkiye'de Jean Baudrillard'ın kuramını ele alıp irdeleyen ilk metinlerden birkaçıdır. Kişisel olarak bu metinlere baktığımda Baudrillard'ın düşüncesini ana hatlarıyla elimden geldiğince belli bir düzeyde- doğru bir şekilde anlatmaya/açıklamaya çalışmış olduğumu görüyorum. Bunun ötesine geçemeyişimin nedeni nedir diye sorduğumdaysa entelektüel yaşantımızdaki kısırlık, sığlık yani derinlikten yoksunluk yanıtından başka bir yanıt bulamıyorum. 1999 Aralık tarihi itibarıyla Türkiye'de (on kadarı çevrilip) on binlerce kitabı satılmış olan bu düşünür hakkında hemen hiç yazılıp çizilmediği bile söylenebilir! Oysa Baudrillard'ın düşüncelerini derinlemesine ele alarak çözümleyen yazılar, çalışmalar çıksaydı belki ben de bu konuda (bugüne kadar yapmış olduğum betimleme ve açıklama ağırlıklı çalışmalardan çok) daha değişik ve daha derinlemesine yazılar yazarak bu tartışmalara katılabılırdım. Örneğin Baudrillard'ın kolektif yaşamın dört boyutundan biri olarak ele alıp çözümlediği 'ekonomik boyut' konusunda bile bugüne kadar Türkiye'de herhangi bir tartışma açılmamıştır. Bu çözümlemelerin (örneğin: Marksist ekonomi politik eleştirisini ilk kez radikal bir şekilde çağdışı, metafizik bir eleştiri olarak sunduğu *Üretimin Aynası* başlıklı metin liberalizme de aynı acımasız tavırla yaklaşmaktadır. Oysa bu metin hakkında kimseden çıt çıkmamaktadır) ne kadar geçerli olduğu aradan otuz yıl geçmiş olmasına karşın hala tartışılmamaktadır.

Sorun nedir? Sorun bir Aydınlanma geleneğinin yani geniş katılımlı derinlemesine, demokratik, nesnel bir tartışma ortamının yaratılamamış olmasıdır. Böyle bir ortamın yaratılması için yeterince çaba, emek ve zamanın harcanmamış olmasıdır. Bir tür tarikatçılık anlayışının 'aydın' olarak nitelendirilen kesimi bile etkisi altına almış olmasıdır! Belki de bu tarikatçılık zihniyetinden, biçimsel düzeyde bile olsa, toplum olarak henüz tam anlamıyla kurtulabilmiş değiliz. Düşüncelerin tartışılarak yaygınlaşması yerine tepeden inme, aktarma yoluyla yayılması, demokratik kafa yapısına sahip bir aydın kesiminin oluşmasını engellemiş gibidir. Politik, militer (askeri), toplumsal (örneğin dinsel), vb alanlarda hep bir lidere/otoriteye boyun eğmeye alışmış bir toplumun 'bilimsel/nesnel bilgiyi' de hiç sorgulamadan bir liderden aktarma yoluyla (hatta 'tartışma' boyutunu bile liderin belirlediği şekilde) alarak yeniden-üretmesi=tekrarlaması kadar doğal bir şey olamaz!

Oysa Aydınlanma, sorgulayan birey aracılığıyla demokrasiye giden yolun başlangıcı ve temelidir. Günümüz Türkiye'si ideolojik anlamda bir zamanlar kutuplara (sağ ve sol) ayrılmış bir dünyada, bu kutupların anlam, önem ve etkisini yitirmiş olduğunu artık anlamak ve kendisinin de içinde yaşamakta olduğumuz tarihsel süreç içinde yepyeni düşünceler, yöntemler üretebilecek kapasiteye sahip olduğunu görmek durumundadır. Doğal olarak bu tarihi fırsatı değerlendirmeye niyeti olduğu takdirde!

Jean Baudrillard, işte bu tarihi fırsat konusunda, bize, son yüz elli yıldır dünyaya (toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel alanlarda) modellik etmiş ve kısmen de olsa bugün hala etmekte olan bir evrenin içine düşmüş olduğu yanlış ve yanlışları elinden geldiğince açık ve seçik bir şekilde sunarak nelere dikkat edilmesi ve hangi yanlışların yapılmaması konusunda çok ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Onun düşüncelerinden çıkarmış olduğum bir ilk sonuç, her şeyden önce, Avrupa ve Amerika toplumlarıyla aynı evrensel konjonktürde yer almakla birlikte aynı toplumsal ve tarihsel süreç içinde yaşamıyor oluşumuzdur. Bu toplumların Türkiye gibi toplumlardan daha avantajlı ve dezavantajlı olduğu alanlar vardır. Örneğin maddi ve teknolojik alanda daha 'ileride' görünürlerken, manevi, kültürel ve düşünsel açıdan diğerlerinden çok önde değildirler. Oysa düşünce ve davranış arasındaki uyum toplumların gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Avrupalı ve Amerikalı toplumlar, Baudrillard'a göre, rasyonel ve gerçek arasındaki uyumlu çakışmaya bir son verdikleri (ve hiperrasyonel bir evren, bir simülasyon evrenine geçtikleri) günden bu yana dünyanın sahip olduğu doğal zenginlikleri de yok eden bir tavır gütmeye başlamışlardır. Hiperrasyonelleşen (rasyonelin kendinden geçmiş, içi boş ve anlamsız biçimi) rasyonel düşünce gerçeğe boş vererek, gündelik yaşamda çıkarlarına uygun bir şekilde davranarak, yeniden-üretim düzenini sürdürmektedir yani artık Marksizm'in sunduğu türden bir mutlu gelecek ütopyası ya da illüzyonuyla liberalizmin sunduğu herkesin zenginleşebileceği (örneğin; Amerikan Rüyası) türden bir toplumsal illüzyonu sona ermiştir. Simülasyon evreninin toplumları da artık ilkel toplumların yaptığı gibi tekrara dayalı, günü kurtarmaya yönelik bir düzene sahiptirler.

İçinde yaşamakta olduğumuz zaman dilimi içinde dünyaya şöyle ya da böyle modellik etmiş/eden bu toplumlar radikal önlemler almadıkları takdirde kendilerinden -örneğin demokrasi, insan hakları, sosyal adalet, vb konularda- daha geride görünen ve dünya nüfusunun çok daha büyük bir bölümünü oluşturan toplumların evreni içine yuvarlanarak, dünyayı aydınlıktan çok, karanlık bir yöne doğru sürüklenme konusunda herhangi bir dünya ülkesi kadar sorumlu olacaklardır. Böyle bir sonucun ilk sorumlusu onlar olacaktır. Çünkü bunu diğerle-

rinden çok daha bilinçli bir şekilde arzulanmış olacaklardır! Kanımca böyle bir evrensel konjonktürde Türkiye, sahip olduğu tüm tarihsel, jeopolitik, kültürel, vb avantajları kullanarak, en azından, içinde yer aldığı coğrafyada insancıl, demokratik ve bilimsel gelişme alanlarında kendi adına önemli katkılarda bulunma şansına sahip olabilir.

Baudrillard, Avrupa, Amerika ve dünyanın geri kalan bölge ve ülkeleri arasındaki bu yaşamsal gerçeğin bilincine varmamızı, süre olarak, oldukça kısaltmış olan bir düşündürdür. Simülasyon Evreni'ne ait demokrasilerin artık kötü demokrasilere dönüşmüş olduklarını söylemektedir. Kötü demokrasilerse diğerleri için olsa olsa kötü model yani alınmaması gereken örnekler olabilirler. Bu durumda onlar için de çözüm: özgün, yeniden oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiş evrensel değerlere gerçekten saygılı, görüntüde değil gerçekten çağdaş, teknoloji budalası değil gerçekten modern toplumlar olmaktan geçmektedir.

HANGİ EVRENDE SİMÜLAKRLAR GERÇEĞİN YERİNİ ALAMADILAR (2005)*

*“There’s so many different worlds
So many different suns
And we have just one world
But we live in different ones”*

Dire Straits- Brothers in arms

Jean Baudrillard’ın düşüncesinin temel kavramlarından biri ‘gerçekliktir’ (=Gerçeklik İlkesi). Simülasyon Kuramına⁶ göre modern toplumlarda gerçeklik: bireylerin her gün toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik yaşam karşısında hissettikleri bir tür duygudur⁷. Eskiden gerçeğe ait bir özellik olarak kabul edilen gerçeklik, günümüzde bir gerçeklik duygusuna dönüşmüş gibidir. Bu nesneden çok öznel olarak nitelendirilebilecek bir duygudur. Belki de hiperrasyonelleştikleri söylenen toplumların içinde bulundukları bu aşamaya uygun düşen “duyguların sıfır derecesi” türünden bir şey.

Baudrillard’a göre, gerçeklik ilkesi, bir toplumun oldukça uzun bir sürede çalılıp, çabalayarak oluşturduğu, biçimlendirdiği ve kendisine neredeyse ahlaki kurallara boyun eğmesine boyun eğdiği bir ilkedir.

Yazara göre modern toplumların son yüzyıllarda ortaya atıp, oluşturup, gerçekleştirdikleri bu gerçeklik ilkesi 1960’lı yıllardan bu yana sahip olduğu o meta-fizik gücü yitirmeye başlamış gibidir. Bu arada adı geçen Modern toplumlar gü-

(*) Bu metin ilk kez Jean Baudrillard and Our Different Worlds: Thinking Beyond The Metaphysical and Pataphysical Divide başlığı altında International Journal of Baudrillard Studies Volume 4, Number 1 (January 2007-web-) sayısında (Ekim 2006’da yayınlanmıştır) Metnin Türkçe’si Birikim Dergisi sayı: 216, sy. 80-88, Nisan 2007’de yayınlanmıştır.

6 Biz simülasyon evrenini kültürel/zihinsel, toplumsal, politik, vs (ancak her zaman ekonomik açıdan da olması gerekmiyor) düzeyde bir duraklama dönemine denk düşen bir tarihsel-toplumsal süreç olarak yorumluyoruz. (Bu konuda okuyucu bizim 1993-2006 yılı arasındaki çalışmalarımıza bakabilir). Keza Daryush Shayegan’ın La Lumière vient de l’Occident, 2001, bak. sy. 209, “... tarihin bu belirgin duraklaması da bir tür ‘orji sonrası’ şeklinde değerlendirilemez mi?”

7 ... gerçeklik tutkusu, ... naif bir gerçekliğe olan inanç, ... bu gerçeklik bir düş müdür, ... düşünce her açıdan gerçeklikten kaçmalıdır, ... gerçek bulanık bir şeydir, vs. (bak. Şeytana Satılan Ruh)

nümüzde sanal gerçeklik aşamasına ulaşmış görünmektedirler.

Bir kavram yada bir nesnenin genelleşmiş, soyut bir zihinsel temsili gibi algılanan gerçeklik, öyleyse kendisi hakkında kolektif bir uzlaşmanın sağlanmış olduğu bu şey, bu özelliğini yitirerek, insanda, az çok bireysel yada öznel bir 'duyguya' indirgenmiş olduğu gibi bir izlenim bırakmaktadır. Simülasyon evreninde bu gerçeklik ilkesi, Nesnel Gerçekliğin kendinden geçmiş, özden yoksun bir ikizidir. Bir toplum gerçeklik aşamasından simülasyon aşamasına geçtiğinde, bu, kolektif bir yeniden canlandırma/temsili (illüzyon) konumundan, bireysel bir uygulanma (halüsinasyon) konumuna geçilmiş olduğunu göstermektedir. Bir anlamda gerçekliğin az çok kolektif sürecin denetimi altında bulunduğu bir aşamadan, gerçekliğin yönünü şaşırdığı bir aşamaya geçiştir. Bu kolektif yeniden canlandırmadan vazgeçişin bireysel düzeyde depresyonlara neden olduğu söylenebilir. Zaten ikisi arasındaki bu durmak bilmeyen mücadele uzun vadede, birey açısından stres, melankoli, uyuşturucu, vs ile sonuçlanabilmektedir. Modern toplumlarda bu türden olgularla çok sık karşılaşmaktadır. Canetti'nin sorguladığı o geriye dönüşün olmadığı nokta sanki bu aşamaya denk düşmektedir.

Öte yandan simülasyonların gerçekliğin yerini almasıyla ilgili varsayımlarla Jean Baudrillard'ın, "Bütünsel Gerçeklik" dediği şeyin evrensel varsayımlar olarak kabul edilmesi güç görünmektedir. Zaten bizzat yazar bu konuda *Şeytana Satılan Ruh* kitabında şöyle demektedir: "Son yüzyıllarda üretilen, bizim bir ilkeye dönüştürdüğümüz gerçeklik ortadan kaybolmaktadır... Başka ülkelerin varlığından habersiz oldukları Gerçeklik modern batılı Akıl tarafından keşfedilmiş olup, Evrensele giden yolda önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasında karışımıza bütün öte dünyalardan kurtulmuş, nesnel bir dünya çıkmaktadır."

Öyleyse bu durumda modern toplumlara özgü aklın egemen olamadığı yerlerde ya Gerçeklikten söz edilemez yada bu yeniden canlandırmanın/duygunun yerine geçecek bir şey konulması gerekir. Oysa modernleşememiş toplumlarda simülasyon kuramı genellikle modern toplumlara yönelik acımasız, radikal bir eleştiri gibi değerlendirilmektedir.

Bu sonuncular ne yazık ki, kuramın yalnızca bu boyutuyla ilgilenmektedirler. Bunun nedeni, bir anlamda, modernleşememiş toplumların modern toplumlarla aynı dünyayı paylaşmamalarıdır. Bir başka deyişle içinde yaşadıkları maddi yada fiziki koşullarla tarihsel süreçler -isterseniz buna Baudrillard'a özgü deyimle 'nesnel yazgı' diyelim- çoğunlukla aynı olmadığı gibi; sahip oldukları zihinsel yapılar da birbirlerinden oldukça farklı görünmektedir. En azından şeylerin içinde bulunduğu güncel durumda bunun böyle olduğu söylenebilir.

Modern toplumlarda simgesel zihniyet/mantık XIX. yüzyılın ikinci yarısından bu yana neredeyse tamamıyla ortadan kaybolmuş ve yerini önce akılcı modern

bir mantığa bırakmış ancak bu sonuncu zaman içinde hiperrasyonel bir mantığa dönüşmüştür. Modernleşememiş toplumlarınsa simgesel bir zihniyet/mantıkla modern akılcı bir mantık arasına sıkışıp kalmış oldukları görülmektedir. Aslında şeyler bundan çok daha karmaşık bir manzara arz etmektedir. Çünkü modernleşememiş bir toplumun bireyi açısından günümüz 'modern' toplumlarının içinde bulunduğu konumu algılayabilmek son derece güçtür. Bu birey o toplumları modernleşmenin başlangıç dönemindeki özüne uygun bir şekilde modern, akılcı toplumlar gibi algılamakta yada kendini onların böyle oldukları konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Oysa Baudrillard'a kulak verdiğimizde bunlar artık Modern toplum olma özelliklerini yitirmişlerdir. Bu toplumlar bir simülasyon evreni içinde yaşayan modern toplum simülaklarıdır(=kitleler). Modern toplumların simülakları kitlelerdir. Yaşamın tüm alanlarına, hiperrasyonelleşmiş mantığa uygun, belli bir müstehcenliğin egemen olduğu toplumlar. Modernleşememiş toplumların bir kısmı bu şekilde algıladıkları bir modernlik anlayışınıysa yadsıtmaktadırlar. Zaten asıl paradoks da buradadır. Modern toplumlar artık bu özelliklerini yavaş yavaş yitirirlerken; modernleşememiş toplumlar onları ya hâlâ modern toplumlar olarak kabul etmekte yada (nedenini bilemedikleri ancak kendileri açısından) dejenere bir görünüm arz eden bu tür bir modernlikten yüz çevirmektedirler.

Bugüne kadar güçlü toplumlar tarafından belirlenmiş görünen evrensel konjktür, bu güçlü toplumların gezegenimiz üzerinde yaydıkları ışınların artık eskisi gibi etkili olamaması nedeniyle modernleşememiş toplumlar üzerinde ancak ikincil denilebilecek türden sonuçlara yol açabilmektedir. Modeller, model olma özelliklerini yitirdiklerinde yada eskidiklerinde yerel konjktür bu toplumların zihinsel yaşantılarında yeniden baskın hale gelebilmektedir. Bu yüzden, modernleşememiş toplumların, modern toplumların içinde kısıp kaldıkları simülasyon evrenini, onların, bu evreni soluyuş biçimlerine uygun bir şekilde anlayabilmeleri⁸ olanaksız gibidir. Şeylerin içinde bulundukları bu durumu açıklamanın bir yolu var mıdır? Kanımızca sorulması gereken ilk sorulardan biri: Modernleşememiş (yani bir 'gerçeklik ilkesi'ne sahip olmayan) toplumlarda gündelik yaşam nasıl örgütlenmektedir? Bu soruyu tartışmadan önce bu toplumların içinde yaşadıkları dünyayı, yakın ve uzak çevreyi, bireyleri, vs. nasıl algıladıklarını ve bunları zihinsel açıdan nasıl yeniden canlandırdıklarını incelemekte yarar var. İsterseniz işe sondan yani yeniden canlandırmadan/temsilden (représentation) başlayalım. Baudrillard: "Dünya bizi se-

8 'Modern' bir toplum içinde en az birkaç yıl süreyle yaşama olanağı bulamamış üniversite öğrencileri, Baudrillard'ın metinlerinde karşımıza çıkan simülasyon kavramını ya kavrayamamakta yada kısmen kavrayabilmektedirler.

killendiriyor ve biz de dünyayı şekillendiriyoruz” demektedir.

Bu durumda modernleşememiş toplumların bireyleri acaba yalnızca kendi zihinsel ve duygusal yapılarına uygun olan imgeleri mi algılamaktadırlar? Örneğin İran İslam Cumhuriyetinde kamuya ait televizyon kanalları bütün gün Kur'an'dan ayetler okur ve belli bir İslam anlayışına uygun program ya da filmler sunarken, (ülkede sözüm ona yasak olan) uydu antenine sahip milyonlarca izleyici dünyadaki neredeyse bütün televizyon kanallarını izleyebilmektedirler. Ayrıca internet üzerinden çeşitli iletişim ağlarına girebilme şansları da vardır, vs. Bu durumda İranlı televizyon izleyicisi yabancı kamu ve ticari televizyon kanallarında yayınlanan imgeleri nasıl algılamaktadır? Acaba onun için bunlar imge özelliği taşımayan görüntüler midir? Yoksa tam tersine imge olarak görmedikleri, yadsıdıkları kendi ‘gerçekliklerine’ ait görüntüler midir? Çünkü bu izleyici kendi çevresinde bulamadığı görüntüleri gidip başka yerden temin etmektedir. Burada bir gerçeklik ve bu gerçekliğin yeniden canlandırılmış halinden söz edebilmek mümkün müdür? Başkalarının gerçekliğine tanık olmayı yeğleyip, kendi gerçekliğini yeniden canlandırmayı yadsıyan yada vazgeçen bir toplumun, bu durumda, kendi gerçeklik anlayışını değiştirmeyi de arzuladığı söylenemez mi? Yada bize bu izleyicilerin dünyadaki mevcut çeşitli ‘gerçeklik’ anlayışlarının peşinden koşmadığı; yalnızca boş ve özden yoksun imgelere bakarak eğlendikleri türünden bir yanıt mı verilecek? Burada imge ve gerçeklik nasıl bir ilişki içindedir? Belki de izlediği imgelerin boşluk ve anlamsızlığı, gündelik yaşamda içinde bulunduğu boşluk ve anlamsızlıkla örtüşüyordur. Kim bilir?

Ancak bu toplum (sözcüğün modern anlamında) bir ‘gerçeklik ilkesi’ne sahip olmadığından, imgelerin gerçekliği konusunda kendi kendisine herhangi bir soru sorma gereksinimi bile duymayabilir. Bunlar, bir bakıma, hem imge olmayan imgeler -bakılan ancak ‘algılanmayan’, kavranılmayan türden imgeler- hem de fiziksel, maddi, vs. gerçekliğin kusursuz bir kopyası olan imgelerdir. Burada olay tamamen izleyicinin imgelerle kurduğu zihinsel ve duygusal ilişki tarafından belirlenmektedir. Öyleyse, dünyanın hepimizi aynı şekilde biçimlendirmemesi gibi hepimizin de dünyayı aynı şekilde biçimlendirmedeği söylenebilir. Bir başka deyişle herkesin kafasında oluşturduğu değişik bir dünya imgesi vardır. En azından şeylerin içinde bulunduğu güncel duruma bakıldığında böyle olduğu söylenebilir.

Örneğin İran ya da modernleşememiş başka dünya ülkelerinin (genelde) öykülü filmlerine bakılacak olursa, bunlarda, sözcüğün kolektif anlamında bir Gerçeklikten (yani ‘gerçeklik ilkesi’ne benzer bir şeyden) söz edilemeyeceği görülecektir. Bu ülkelerde de her yerde olduğu gibi kentler, köyler, vs. vardır. Buralarda alt alta üst üste salkım saçak yaşayan insanlar vardır. Ancak buralarda sözcüğün modern anlamında bir ‘gerçeklik ilkesi’nin varlığını hissedebilmek yada algılayabilmek

yabilir yada hissedebiliriz. İster bir Tanrı isterse başka (doğauştü, ataların, vs.) güçler tarafından belirlensin, bu insanların büyük bir kısmı (yada neredeyse tamamı) Yazgı ve alın yazısına¹⁰ inanmaktadırlar. Öyleyse bu insanlar aynı coğrafyaya ait olup, aynı zihinsel atmosferi paylaşmakla birlikte kolektiften çok kişisel bir talih anlayışına sahiptirler. Onların düşündüğü anlamda insanı çevreleyen fiziksel gerçeklik, talihin insanların başına ördüğü çoraplara dekor vazifesi görmekten başka bir şey yapmamaktadır. Temel özelliği kolektif davranış biçimi olan ilkel toplum bu özelliğini zaman içinde yitirmiş ve gözü kişisel çıkarlarından başka bir şey görmeyen bir insanlar güruhuna dönüşmüş gibidir. Kimi zaman bunun bir tür mafyalaşmaya yol açtığı da söylenebilir.

İlkel olarak nitelendirmenin pek doğru olmayacağı modernleşmemiş toplumlar, nedense modernleşmeyi de bir türlü başaramamaktadırlar. Günümüzde bu toplumların geri adım atarak yeniden illiklik aşamasına dönmeleri de mümkün görünmemektedir. Çünkü üstünde yaşadıkları topraklar eskiden aşiret, kabile, vs.den oluşan en fazla birkaç milyonluk bir topluluk için çok geniş sayılır ve gereksinimlerini rahatça karşılamalarını sağlarken; günümüzde nüfus açısından neredeyse sanayileşmiş büyük modern ülkelerin nüfuslarına yakın ya da onları aşır geçiren bir sayıya ulaşmakla birlikte bu toplumların sahip oldukları olanaklar, zihniyet ve yaşam biçimine sahip olmaktan oldukça uzaktırlar. Gregory Bateson'ın ifadesiyle bu tam bir 'double bind'dır (basit bir ifadeyle 'aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık').

Sözcüğün gerçek anlamında modern bir topluma dönüşmeyi kafasına koymuş görünen kimi istisnai ülkelerin devrimci girişimleri ne yazık ki beklendiği şekilde sonuçlanmamıştır. Örneğin evrensel konjonktür 1940'lı yıllardan bu yana, Türkiye gibi bir ülke için çok elverişli koşulların oluşmasını sağlamamıştır. Öte yandan sosyal, politik, ekonomik ve kültürel açıdan devasa bir hamle için zorunlu görünen zihinsel dönüşüm (buna zihniyet devrimi de denilebilir) kimi istisnai politikacılar dışında ya kavranamamış yada ters anlaşılmıştır. Baş döndürücü bir nüfus artışı da güncel durumun en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilir.

Bir an için bu Cumhuriyetin başlangıç yıllarında öngörülen her şeyin bugün gerçekleştirilmiş olduğunu varsayalım. Bu nasıl olmuş ve hangi ilkeler üstüne oturtulmuştur? Türkiye gibi bir ülkenin kurduğu Cumhuriyetin izi sürüldüğünde, bu toplumun, en azından başlangıçta biçimsel olduğunu sandığı bir modernleşmeye inandığı söylenebilir. Kolay yolu seçerek modernleşmenin özünü (zihniyeti) boşlayan bu toplum bugünlere kadar kendi zihinsel yapısıyla idare

¹⁰ Bu konuda 2007 Şubat itibarıyla bu düşüncemde bazı değişiklikler olmuştur.

ede ede gelmiştir. Bu zihinsel yapı ise yukarıda söylendiği gibi daha çok simgesel bir niteliğe sahip olup bir bakıma burada biçim=öz demektir. Bu geleneksel düşünce yapısının penceresinden bakıldığında zaten her biçim neredeyse otomatikman bir özü temsil eder gibidir. Biçim sanki (töz) kendiliğinden (doğuştan) bir öze sahip gibidir. Bu düşünce sözcüğün modern anlamında dikotomik bir şekilde çalışmamaktadır. Dolayısıyla modern toplumlara özgü biçimleri benimsemediğinde modernleşeceğini düşünmüş gibidir çünkü ona göre biçim=özdür. Başlangıç döneminde bu durumu kavramış olan birkaç istisnai aydın dikkatleri bu konuya çekmeye çalışmış ancak başarılı olamamışlardır. Toplumun bu olgunun farkına varabilmesi yani biçimin modern toplumlarda da öz anlamına gelmediğini anlaması için neredeyse yüz yıla yakın bir süre geçmesi gerekmiştir.

Bilindiği üzere Fernand Braudel, “Kapitalizmin hem bir ideoloji hem de bir biçim” olduğunu söylemektedir. Günümüzde modernleşmeyi tam olarak başaramamış bu toplumlar zihinsel ortamın ve hatta zihinsel bir devrimin önemini yavaş yavaş sezinlemeye başlamış gibidirler. Bu işin üstesinden gelebilecek midirler? Bize göre Türkiye gibi toplumlar yeni çıkış yolları aramak yerine önce geçmişte hesaplarına geçirmiş oldukları modern kurumları yeniden örgütleyip, yeniden biçimlendirerek bunları işler hale getirmek durumundadırlar. Çünkü günümüzde geri adım atabilmeleri olanaksız görünmektedir. Bu toplumların bireyleri her gün ‘double bind’ denilen zihinsel çelişkilerin yoğun baskısı altında yaşamayı sürdürmektedirler. Biçimsel açıdan bu toplumlar modern bir toplumsal yaşamın zorunlu kıldığı kurum ve altyapının önemli bir bölümüne, az çok da maddi olanaklarına sahiptirler. Ancak bu toplumları oluşturan insanların önemli bir bölümü bu duruma/konuma uygun bir zihinsel yapıya hâlâ sahip değildir. Modern tüketim toplumlarının içinde bulundukları duruma bakıldığında, modernleşememiş toplumların uğradığı düş kırıklığı, yaşadıkları rahatsızlık duygusu, içine düştükleri bunalım ve şaşkınlığı anlamak kolaylaşmaktadır. Aralarından kimileri neredeyse yüzyıldır mücadele etmekle birlikte yine de güncel sorunlarına uygun çözümler üretmekte yetersiz kalmaktadırlar. Emile Durkheim’in bir zamanlar benzer durumda bulunan başkaları için yaptığı şu uyarının birebir birinciler için de geçerli olduğu görülmektedir. (*Ahlak Eğitimi*. VII. Ders)

(Eğitmen) Bireyleri bağlanabilecekleri büyük kolektif ideallerin peşinden gitmeye ikna edebilmelidir. Onlara, bir gün gerçekleşmesine katkıda bulunabilecekleri sosyal bir ideali sevdirmelidir. Birincinin geçici ancak zorunlu olarak yetersiz kaldığı ve ikincinin onun yerini tam olarak dolduramadığı dönemlerde ulus ahlaki bir duyarsızlık içine düşebilmekte ve toplumum maddi varlığı konusunda bile bir tehlike oluşturabilmektedir. Toplumun tek bir bütün olarak algılanmasını sağlayan parçaları arasındaki ilişkiler bir düzene sokulmamışsa, işlev-

lerini uyumlu bir şekilde yerine getirmesini sağlayan iyi bir disiplin anlayışından yoksunsa ya da tüm bireysel iradeler ortak bir amaca doğru yönlendirilemiyor- sa bu insan topluluğunun en ufak bir sarsıntı ya da esintide dağılıp gidecek bir kum yığınının başka bir şey olmadığı söylenebilir.

Bu düşünceler geçerliyse, modernleşememiş toplumları bekleyen tehlikenin dünya barışı üzerinde olumlu sonuçlara yol açması da beklenemez.

Sonuç olarak bir 'gerçeklik ilkesi'nden yoksunluğun da, bu ilkeye sahip olanlara yada bir zamanlar sahip olmuş olanlara oranla, daha iyi sonuçlara yol açmadığı görülmektedir. Bir 'gerçeklik ilkesi'nden yoksun toplumlar diğerlerinden ne daha insancıl, ne daha temiz, ne de daha az iki yüzlü değildirler. Ayrıca bu toplumların hâlâ bir 'gerçeklik ilkesi'ne sahip olmak gibi bir niyetlerinin bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda, tartışmanın bu kez herkes için geçerli olabilecek yeni bir 'gerçeklik ilkesi' anlayışına doğru kaydırılıp kaydırılmaması gerektiği sorulabilir. Modernleşememiş toplumların bu soruyla pek fazla ilgilenmedikleri görülmektedir çünkü onlar şimdilik, iki yüzlü bir tavır takınarak bunun tersini yani bazı temel ilkelere uyduklarını kanıtlama yönünde belli bir çaba harcıyor görünseler bile, yaşamın tüm alanlarında -istisnalar hariç- ilkesiz bir şekilde¹¹ yaşamaktan yanadırlar.

Öyleyse bu iki yaşam anlayışı (ilkesiz yaşam ve ilkesini yitirmiş olan yaşam) arasında pek çok ortak nokta vardır. Bu olgunun varlığıyla modern olan, olmayan bütün toplumların politik yaşamlarında karşılaşabilmek mümkündür. Her iki tarafın politikacıları kamuoyunu gerçekten ilgilendiren konular hariç tüm diğerlerinde çok iyi anlaşmaktadırlar!

Bir toplum 'gerçeklik ilkesi'ne sahip olsa da, olmasa da kendi ahlak ilkelerine, ahlak değerlerine yada kurallarına sahip olmak durumundadır. İyilik ve kötülüğün ötesine geçmiş bir ahlak anlayışına sahip olan simülasyon evreninin de kendi ahlakçıları vardır.

Paradoksal ve baştan çıkartıcı düşünce üretiminde bir deha olan Baudrillard aynı zamanda bu evrene özgü istisnai bir ahlakçıdır. (*Anahtar Sözcükler*, sy.103)

... düşünce, bir felaket habercisi rolü oynamak, felaket oyununun bir kahramanı olmak ve kışkırtmak zorundadır. Ancak bu düşünce aynı zamanda insanca olmak, insan konusunda kaygılanmak ve bunun için de iyi ve kötü, insanca olan ve olmayanın nasıl ters yüz edilebileceğini bulmak durumundadır.

Bana göre bu radikal düşünce mümkün olabilse daha güzel, başka bir dün-

¹¹ *Yolsuzlukların sınır tanımadığı Çin, Rusya, Türkiye, Brezilya, vb. ülkelerde bu olgunun salt politikacıların iradesine bağlı bir şey olduğunu düşünmek yanlıştır. Bu nesne ve özne arasındaki bir suç ortaklığının ürünüdür. Öte yandan bu toplumlarda karşılaşılan yolsuzlukların boyutları Modern toplumlarda karşılaşılanlara oranla çok daha vahim boyutlardadır.*

yada yaşamayı dilemektedir. Yazarın bu konuda bir şey söylememiş olmasının nedeni belki de daha önce uğramış olduğu düş kırıklıklarıdır. Bu arada, eğer Jean Baudrillard, başka yerde değil de Paris'te yaşıyorsa bunun önemli bir nedeni başkalarınıninkinden çok kendisinin içinde yaşadığı ve ötekilerinkinden çok daha iyi tanıdığı ve bildiği bir çağa ve mekana -içinden geldiği toplumsal coğrafyaya- tanık olmak istemesidir. Aksi takdirde yaşamını neden bir kurama adasın (ya da bir kuram için israf etsin) ki? 'Radikal Düşünce'nin amacı okunmak ve anlaşılmaktır yoksa okuyucuyu eğlendirmek değildir. Bu patafizik düşünce bir anlam ve özden yoksun değildir. Esin kaynağı, içinden çıkmış olduğu toplum tarafından oluşturulmuş ancak bugün tözünü neredeyse yitirmiş olan 'gerçeklik ilkesi'dir. Yazar dünyayı/gerçekliği bu şekilde tasavvur etmektedir. Hepsi bu. Bir kuramcı olarak dünyada hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini bilse bile, kanımca, simgesel değiş tokuş kurallarına göre diğerlerine karşı olan görevlerini yerine getirmektedir. Kendi toplumuyla birlikte, diğerlerine de kendisine entelektüel ya da felsefi açıdan aktarılmış olanı çoğuyla iade etmiştir. Bu felsefi katkıysa günümüzde gerçekleştirilmiş en önemli katkılardan biridir. Yazarın dediği gibi eğer bizi şekillendiren şey dünyaysa, bu durumda, böyle bir yazarı şekillendirip verdiği için bu dünyaya teşekkür etmekten başka yapılabilecek bir şey yok.

Öte yandan bu dünya ahlaksız bir yer olabilir ve kötülük de her şeyi egemenliği altına almış olabilir. Ancak böyle olması Baudrillard'ı ahlaksız yada kötülüğün ateşli bir savunucusu yapar mı? Hayır!

Baudrillard'ın düşüncelerinin, özellikle de, modernleşmenin bir başarı değil bir başarısızlık olduğunu söylediğinde, modern toplumların moralini neden bozduğunu anlayabiliyorum. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kendi ülkesinin ve diğer ülke aydınlarını başka bir şekilde düşünmeye itmek gibi olumlu bir amaca hizmet etmesini de anlayabiliyorum. Olumlu sözcüğünün altını çizmek istiyorum zira yazar modernleşmenin yaptığı yanlışları ortaya sererek başka toplumları aynı yanlışları yapmama konusunda uyarılmış olmaktadır.

Buna karşın modern toplumları ilkel toplumlarla karşılaştırıp, bir anlamda bu sonunculara sahip çıkma biçiminin sıra dışı ve insani özellikler taşımakla birlikte anlamsız bir girişim olduğu söylenebilir.

Çünkü insani açıdan sefil bir düzeyde bulundukları söylenebilecek tüketim toplumları en azından teknolojik ve maddi düzeyde açlık, sağlık, eğitim, vs birincil sorunlarına kendi kendilerine çözüm üretebilirlerken; ilkel yada modernleşmemiş toplumlar benzer sorunlarını kendi başlarına çözme konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Oysa bu sonuncular da, elverişli koşullar oluştuğunda en az (potlaç aşiretlerinin öte dünyayla ilgili herhangi bir pişmanlık yada sıkıntı duygusuna kapılmadan yaptıkları gibi) modern tüketiciler kadar tüketmekle birlikte; tü-

kettikleri yada yok ettiklerinin yerine yenisini koymak yada geri kazanmak gibi bir irade sergilemedikleri -bu işi Tanrı ya da ilahi güçlere havale ettikleri- görülmektedir. Bu durumda modernleşememiş toplumların da bu dünyanın yok olmasına modern tüketim toplumları gibi katkıda bulundukları, buna karşın kendilerine düşen payı üretmedikleri söylenebilir. Bu toplumlar yok ettikleri şeylerin yerine yenisini koyma gibi bir irade sergilemekten de uzaktırlar. Bu toplumlar da, örneğin dünyanın doğal kaynaklarının tüketilmesi ve çevre kirliliği gibi konularda, en az tüketim toplumları kadar sorumludurlar. Öyleyse aynı konuda modernleşememiş toplumları savunmanın bir alemi yoktur. Bu toplumların kendi hayati sorunlarını çözmede bile çok büyük güçlüklerle karşılaştıkları görülmektedir. Bu toplumlar baştan çıkartılarak, içinde bulundukları cehalet, batıl inanç ve kendi haline terk edilmişlikten kurtarılmak durumundadırlar çünkü yapabildikleri takdirde dünyadan aldıklarını çoğuyla iade etmek zorundadırlar. Zira dünya ile onlar arasında da bir değiş tokuşun olması gerekmektedir. Dünyaya bir şeyler verirsiniz dünya da size bunun karşılığını vermektedir. Öte yandan Baudrillard'ın modern toplumlara karşı sahiplendiği ilkel toplum günümüz itibarıyla haritadan neredeyse silinmiştir. Bunun bir tür ilkel toplum simülakrı yada kurmaca/kuramsal bir toplum olduğu söylenebilir. Çünkü yeryüzünde yüzde yüz ilkel kalmayı başarmış bir toplumla karşılaşabilmek artık mümkün değildir. Böyle bir toplum var olsaydı bile en fazla birkaç bin kişiden oluşan bu toplumu; nüfusları kimi zaman yüz milyonu bulan hatta aşan modern toplumlarla karşılaştırmak bir hata olurdu. Modern toplumları olsa olsa ilkel toplumların yozlaşmış ya da deforme edilmiş güncel biçimleri olan modernleşememiş toplumlarla karşılaştırmabiliriz. Zira bunların nüfusları da kimi zaman yüz milyonlarca ifade edilmektedir.

Bize, sık sık modern toplumların bu toplumları baştan çıkardıkları söylenmektedir. Oysa unutulana bir şey varsa ayartma oyununda (biçimlere simgesel düzeyde egemen olabilmek için) iki kişi olmanın zorunlu bir koşul olduğudur. Bir başka deyişle ortada baştan çıkmaya hazır birileri varsa onları baştan çıkartabilirsiniz yoksa zorlayarak değil. Modernleşememiş toplumlar eğer kendi özgün kültürlerinden uzaklaşmışlarsa, bu, biraz da onlar böyle olmasını istedikleri içindir. Öte yandan birilerine bir üretim dünyası gibi görünen evren, diğerlerine baştan çıkartıcı bir evren gibi görünebilir. Bir 'gerçeklik ilkesi' aşamasından geçmemiş olan modernleşememiş toplumlar bir 'potlaç' kültüründen, ara aşamaları atlayarak, doğrudan kitlesel tüketim kültürü aşamasına sıçramak istemektedirler. Bu bağlamda bütün bu toplumların kendi şanslarını denemek amacıyla her yola başvurmaya hazır oldukları söylenebilir. Felsefi ya da ideolojik açıdan giderek gerileyen ve neredeyse bir görünüm (simülakr) haline gelmiş olan bir neoliberaliz-

min her geçen gün ilkel toplum zihniyetiyle giderek daha iyi örtüştüğü söylenebilir. Öyleyse, bir anlamda, neoliberalizmin modernleşememiş toplumları yalnızca bu görünümü aracılığıyla metafizik düşünce yapılarında yada Baudrillard'ın deyimiyle öte dünyalarında hiçbir değişikliğe yol açmadan baştan çıkartabileceği söylenebilir. Bununla birlikte görülen bir düşü gerçekleştirmenin tek yolunun sıkı ve sürekli bir çalışma düzeni olduğu görülmektedir.

Şeylerin içinde bulundukları duruma bakarak, hiçbir kişi yada gücün modernleşememiş toplumların neoliberal toplumlara dönüşme arzusunu etkileyebilmesinin/engelleyebilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Çünkü bu toplumlar neoliberal sistemi sanki yalnızca tüketim toplumlarından ibaret bir şey gibi değerlendirmektedirler. Ortada bir sistem olduğunun bilincinde değil gibidirler. Günün birinde bunun herkes tarafından gerçekleştirilmesi olanaksız bir düş olduğunu anlasalar bile -en azından güncel durumda- bu arzularını bastırmaları söz konusu değildir. Çünkü en karanlık çağlardan bu yana atalar yada tanrıların seçilmişleri kayırdıkları bilinen bir olgudur. Oysa insanoğlu günümüzde bile nedense tanrıları, ataları yada şanslı tarafından yüz üstü bırakılamayacağı gibi bir duygu ve düşünceye sahiptir. Bu ülkelerde entelektüellerin yaşadıkları düş kırıklıklarının bir nedeni de her geçen gün bu olgunun yani dünyadaki bütün toplumların kapitalist olabilmelerinin imkansız olduğunun daha bir farkına varmalarıdır. Yaşanan düş kırıklığı bu insanların bir kısmını (bilinçaltılarında) imrendikleri toplumlara karşı olumsuz meydan okumalara itebilir. Zaten kendi 'gerçeklik ilkeleri'nden yoksun olanlar 'düşlemedikleri' bir şeyi nasıl gerçekleştirebilirler ki?

Modernleşememiş toplumlar açısından, modern toplumlar, yazgıyı alt ederek kendi alinyazılarının efendisi haline gelmiş toplumlardır. Bu toplumlara karşı yöneltilen her türlü eylemin kökeninde bulunan temel gerekçelerden biri de budur. Modernleşememiş toplumları derinden etkileyen umutsuzluk duygusu, modern toplumların gerçekleştirmiş oldukları radikal maddi ve zihinsel dönüşümler karşısında intihar saldırılarından başka çözüm bulamamaktadır. Bu suikastlar aynı zamanda tüketim toplumlarını kayıran bir Tanrı yada doğaüstü güçlere karşı düzenlenen saldırılardır. Bir başka deyişle gerçekleştirilen bu türden eylemler, kendisine inananlara sahip çıkmak yerine Kötülükle işbirliği yapan bir Tanrıya karşıdır. Ancak Tanrı yada doğaüstü güçlerden intikam almak mümkün olmadığından geriye kayırdığı çocuklarından başkası kalmamaktadır.

Sonuç olarak, ilk bakışta, (ancak ateşli yandaşlarını dinlersek bugüne kadar sözcüğün gerçek anlamında hiç gerçekleştirmemiş olan) komünizme karşı anlı şanlı kesin bir zafer kazanmış görünen kapitalizm, meydan okuduğu alternatifine karşı uzun bir süreden bu yana sürdürdüğü mücadeleyi yitirmiş ve bu kısa

süren 'zafer' ağızlarda acı bir tat bırakmış gibidir. Bu kapitalizm aynı zamanda dünya kamuoyu karşısında da rezil olmuştur. Çünkü modernleşememiş toplumların bu sisteme biçimsel de olsa benzeme konusunda (çılgınlık derecesine varan) dur durak tanımayan arzu ve çabaları karşısında (tarihin en eski dönemlerinden bu yana insanoğlu simgesel mantık doğrultusunda her zaman güçlü olanlara öykünmüştür) nereye doğru gittiğini bilmeden yola devam etmeye çalışır gibidir¹². Kapitalizm, dünya adlı gezegende yaşayan insanları kapitalist olmamaya davet ve ikna etme konusunda, Komünizm de dahil olmak üzere, elindeki tüm kozları yitirmiş görünmektedir. Öte yandan yüz yıldan uzun süren bir mücadele sırasında savunduğu değerler ve düşüncelerin bugün tersini söyleyebilecek cesarete sahip midir? Söylese bile karşısında kandırabileceği birilerini bulabilecek midir? Yoksa Kapitalizmin bu akıl almaz tuzağa düşmesine yol açan şey Baudrillard'ın sözünü ettiği o 'ikili süreç midir'? Bu konuda herhangi bir fikrimiz olmamakla birlikte kuramsal düzeyde bunun dahice planlanmış (kendine rağmen ve anonim?) bir darbe olduğu söylenebilir.

Bundan böyle birliktelikleri bir tür 'Moebius şeridi'ni andıran bu iki evrenin, her düzeyde, karşılıklı olarak dünyaya bakışlarını değiştirmekten başka bir seçeneğe sahip olmadıkları söylenebilir. Eğer herkes aynı trenin yolcusuysa, bu durumda herkesin birbirine saygı duyması, tahammül etmesi ve mümkünse samimi dostluk ilişkileri kurması gerekmektedir.

Dünyayı radikal bir illüzyon olarak algılama durumu herhalde bir gerçeklik yada bir 'gerçeklik ilkesi'yle her tarafından anlam fıskıran bir simülasyon evreni söz konusu olduğunda mümkün olmaktadır. Hiperanlam üretiminden yoksun bir kültürün radikal bir illüzyon üretmesi zor görünmektedir. Çünkü modernleşememiş toplumların neredeyse tamamında yaşam daha çok mutsuzluk ve acı kaynağından başka bir şey değildir.

Eğer birileri içinde yaşadıkları patafizik evrenden, diğerleri de metafizik evrenden kaçıp kurtulmayı becerebilirlerse belki bir gün parafizik bir evren oluşturabilmek mümkün olabilir.

Ayrıca patafizik ve metafizik evrenlerin ortasında yaşadığımız şu günlerde yeni Rönesans ve Aydınlanma çağlarından söz edilemez mi? Bu dünya, 'Batılı' kapitalist kültürden epeyi önce, çok zengin bir evrensel armağan/simgesel değiş tokuş kültürüne sahip olmuştur. Gelişme halkasının bir üst çemberinde, doğal olarak bu sözcüklerin içeriğinde değişiklik yapma koşuluyla bizi yeni küresel ütopyalar veya illüzyonların yaratım yada üretiminden alıkoyabilecek bir güç var mıdır?

¹² Baudrillard bu durumu sanırım "Radikal Belirsizlik" deyiimiyle ifade etmektedir.

Öteki=Benim. Bir başka deyişle öteki olmadan benim bu dünyada kendi varlığımın bilincine varabilmem mümkün değildir. Ben olmadan da ötekinin bu dünyadaki varlığının bilincine varabilmesi mümkün değildir. Kısaca öteki yoksa ben de yokum. Ben yoksam öteki de yok. Oysa herkes için bundan başka bir dünya yok. Bunun daha açık ve seçik bir şekilde farkına varılmasının yolu belki de simülakrların gerçeğın yerini alma oyunuyla alın yazısı ve sözde gerçeklikler oyununa bir son vermekten geçiyor!

İzmir, Ekim 2005.

MODERNLEŞME DÜŞÜNÇESİ VE GERÇEKLIK ARASINDAKİ BAĞIN ÇÖZÜLMESİ (2006)*

“Son yüzyıllarda üretilen, bizim bir ilkeye dönüştürdüğümüz gerçeklik ortadan kaybolmaktadır. Bu gerçekliği ne pahasına olursa olsun bir referans olarak yaşatmaya çalışmak mantıksız bir şeydir, çünkü bu gerçekliği ayakta tutan ilke ölmüştür. ‘Nesnel’ gerçeğin ortadan kaybolmaya başlamasıyla birlikte bu gerçeklik ilkesi giderek güçten düşerken bütünsel, sanal bir gerçekliğin giderek güçlendiği görülmektedir.”

Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh... sy.15*

Tarih boyunca en güçlü toplumlar din, dil, ırk, vs. farkı gözetilmeksizin yaşamın neredeyse her alanında dünyanın geri kalanı tarafından taklit edilmişlerdir. Bu öykünmelerin biçimsel aşamanın ötesine geçip geçemediğini araştırma ve saptama görevi tarihçi ve sosyal bilimcilere düşmektedir. Günümüz dünyası, modern toplumların ürettiği kapitalizm ve sosyalizm/komünizm kavramları çevresinde dolanmayı sürdürürken bizzat bu toplumların neyin çevresinde dolandıklarını izlemeyi, sorgulamayı artık unutmuş gibidir.

Gerçekten de günümüz modern toplumları hâlâ bu kavramların çevresinde mi dolanmaktadır yoksa başka bir aşamaya mı geçmişlerdir? Bu özellikle sözcüğün gerçek anlamında yani özde modernleşmemiş toplumlar açısından çok önemli bir sorudur. Bu sorunun yanıtını verebilmek için olayın başlangıç noktasına gitmek ve modernleşme serüveninin izini sürerek bugünlere doğru gelmek gerekmektedir.

Jean Baudrillard’a inanmak gerekirse modernleşmenin ürettiği en önemli kavram ‘gerçeklik ilkesi’dir. Peki gerçeklik ilkesi nedir? Bu ilkenin açıklamasına geçmeden önce aydınlanma dönemi üzerinde biraz durmakta yarar var. Aydınlanma, Pierre Chaunu’ye göre, “Önce soylular, büyük burjuvalar ve askerlerin aydınlanması”dır. Bu yaklaşık yüz elli yıl almış olan bir çabalama dönemidir. He-

(*) İzmir Karaburun Bilim Kongresi, “Bilim ve İktidar”, 8-10 Eylül 2006. Bildiri metni.

men bütün Batı Avrupa toplumlarını kapsamış bir harekettir. Bu hareketin devamında burjuvazinin büyük bir gelişme gösterdiğini ve sanayileşmiş kapitalizmin egemen bir konuma geçtiği görülmektedir. Aydınlanmanın temelinde rasyonel/akılcı düşünce vardır. Doğadan akılcı bir şekilde yararlanmanın yani doğaya pozitif bilim anlayış, doğrultusunda yaklaşmanın insanlığın refahı ve gelişmesine önemli katkılarda bulunabileceğine inanılmıştır. Örneğin ağaçların mobilyaya dönüştürülmesi, kömürden ısınmanın yanı sıra bir sanayinin oluşturulmasında yararlanılabileceği, demir, çelik, vb doğal madenlerin işlenerek bunlardan toplumsal yarar sağlanabileceği, hastalıklarla bilimsel bir şekilde mücadele ve daha binlerce akılcı öneri zaman içinde aydınlanmadan, sanayileşmiş kapitalizm aşamasına geçilmesini sağlamış gibidir. Sanayileşmiş toplumlarda akılcı bir yaşam, ahlâk ve işbölümü kaçınılmaz bir süreç gibi görünmektedir. Bu toplumlarda gerçeklik ve akılcılık arasında uyumlu bir ilişki kurulmaya çalışılır gibidir. İnsanların çalışması, yemesi, içmesi, barınması, sağlıklı olması, eğitilmesi, vs. gibi gereksinimler gerçektir ve bu gerçek sorunların ancak akılcı çözümler aracılığıyla bir sonuca bağlanabileceği düşünülmektedir.

Gerçekten de akılcı düşüncenin tek başına bir anlamı yoktur ve herhangi bir toplumsal dönüşümü sağlayabilmesi de söz konusu değildir. Bu yüzden akılcı düşünce zaman içinde bir 'gerçeklik ilkesi'ni üretmek durumunda kalmış gibidir.

Aydınlanma öncesi Avrupa toplumlarında gündelik yaşamın tüm alanlarını aşkınlaşmış bir Tanrısal metafizik ilke belirlemektedir. Tanrı, bu dönemde insanın ekonomik, politik, toplumsal, ahlaki, hukuki, kültürel, vs. tüm eylemlerinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. En azından toplumun önemli bir kısmının bu ilke çerçevesinde davrandığı, yaşadığı söylenebilir. Aydınlanma süreci bu ilkeye zaman içinde önemli darbeler vurmuştur. Bu dönemde yetişmiş pek çok filozofun (Hobbes, Locke, vs.) metinlerinden, zorla yapıştırılmış gibi duran, metafizik bölümler çıkartıldığında (ya da Mandeville'in *Arılar Masalı* gibi metinlerde) modern maddi yaşamın ilk betimlemeleriyle karşı karşıya bulunduğumuz söylenebilir. Burjuvazinin bu aşamada hayati bir tarihi rol üstlendiğini yadsıyabilmek mümkün değildir. Ancak sanayileşme sürecinin çok hızlı ve yoğun bir şekilde yaşandığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında amaç hâlâ eğitim yoluyla toplumun uyandırılması değildir. Toplum sistemi açısından yeteri kadar bilgi verilerek tanrısal ilkenin egemenliğinden kurtulmaması arzulanmaktadır. Ancak örgün eğitim giderek toplumsal bilinçlenme sürecinin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. Tam da bu noktada tarih sahnesine çıkan Marksist düşünce aydınlanmanın son ve diğer önemli ayağını oluşturmuştur. Böyle bir sistemin yalnızca ekonomik olamayacağı, politik, toplumsal ve kültürel boyutların da kaçınılmazlığını ortaya koyarak modern bir sistem düşüncesinin oluşmasına çok önemli katkılarda bulunmuştur.

Burada 'sistem' kavramı sözcüğün gerçek anlamında hâlâ modernleşememiş toplumlar açısından önemini korumayı sürdürmektedir. Zira sanayileşmiş kapitalizm aşamasından geçmiş modern toplumlarla onlara öykünen toplumlar arasındaki en önemli fark birincilerin bir sistem kurmuş olmalarına karşın, diğerlerinin bu sistemi günümüzde bile hayata geçirmeyi henüz başaramamış olmalarıdır. Zira sistem kavramı bir toplumun bütün unsurları arasında aynı mantıksal yaklaşıma boyun eğen muazzam bir soyut ilişkiler ağının kurulması demektir. Böyle bir ağ ise ancak bir toplumun böyle bir mantığa boyun eğmesiyle mümkündür. Bunu kurabilecek en önemli toplumsal kurumsa okuldur. Emile Durkheim bu konuda şunları söylemektedir:

Toplumun tek bir bütün olarak algılanmasını sağlayan parçaları arasındaki ilişkiler bir düzene sokulmamışsa, işlevlerini uyumlu bir şekilde yerine getirmesini sağlayan iyi bir disiplin anlayışından yoksunsa ya da tüm bireysel iradeler ortak bir amaca yönlendirilemiyorsa bu insan topluluğunun en ufak bir sarsıntı ya da esintide dağılıp gidecek bir kum yığınının başka bir şey olmadığı söylenebilir. (*Ahlak Eğitimi*, VII. Ders, D.E.Ü. Yay. İzmir, 2004)

Burada, eğitimin, akılcı ahlâk anlayışına dayalı bir sistem kavramını her bireyin kafasında oluşturma konusunda ne kadar hayati bir yere sahip olduğu görülmektedir. Sistem önce bireylerin zihninde oluşmak durumundadır. Çünkü ancak zihinsel düzeyde kendisine inanılan bir sistemin hayata geçirilme şansı vardır. Tam da bu noktada karşımıza 'gerçeklik ilkesi' denilen şeyin çıktığını görüyoruz.

Baudrillard'a göre 'gerçeklik ilkesi' (ya da gerçeklik) modern toplumlara ait insanın her gün toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel yaşam karşısında hissettiği bir tür inanç, bize göreyse bir tür duygudan ibarettir. Belki de başlangıçta bir inançken, günümüzde bir duyguya dönüşmüş olduğunu söylemek gerekmektedir. Düşünüre göre 'gerçeklik' de bir tür metafizik, zihinsel bir süreçtir. Sözü edilen gerçeklik fiziksel, dokunulan türden bir gerçeklik değildir. Bu, zaman içinde oluşmuş ve Marx ve Marksizmin de gayretleriyle nesnel, pozitif olarak nitelendirilmeye başlanmış olan bir gerçeklik anlayışdır. Ne var ki Baudrillard'a göre nesnel gerçeklik de tanrısal olana benzeyen zihinsel yani bir tür metafizik gerçekliktir. Zira bu, insanların, kendilerini çevreleyen toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel boyutlara sahip olduğunu düşündükleri bir dünyaya bakarak yaptıkları (akılcı düşünceye dayalı) çıkarsamalar ve yorumlardan oluşan zihinsel bir gerçekliktir. Hiç kimsenin böylesine devasa bütünsel bir gerçekliği tek başına algılaması mümkün olamayacağından sonuç olarak insanlar mevcut dünyadan yola çıkarak oluşturdıkları zihinsel gerçekliğe 'nesnel gerçeklik' adını vererek bunu bir ilkeye dönüştürmüşlerdir. Örneğin (bir gerçeklik ilkesinin belirlediği) burjuva dünya görüşü doğrultusunda aynı toplumsal evrene bakıldığında

başka çıkarsamalar yapılırken, (bir başka gerçeklik ilkesinin belirlediği) Marksist dünya görüşüyle bakıldığında başka çıkarsamalar yapılmakta ve her iki taraf da haklılığı konusunda ısrar etmektedir. Ancak bütün bunlar geçmişte kalmıştır. ‘Gerçeklik ilkesine’ samimi bir şekilde inanıldığı dönemlerde önemli toplumsal dönüşüm ve gelişimler yaşanmıştır. O günün dünyası o günün insanlarına diyalektik görünmüştür. İkili bir yapı arz eden o dünyada egemen sistem kapitalizm iken karşıtının sosyalizm/komünizm olduğu söylenmiştir. Burjuvazinin karşıtı proletarya; öznel dünya görüşünün karşıtı nesnel/materyalist dünya görüşü olmuştur, vs. Ancak zaman içinde yani modern toplumlar ‘Gösterişçi Tüketim’ aşamasına geçtiklerinde, Baudrillard’a göre bütün bu zıtlıklar törpülenerek zaman içinde ortadan kalkmış ve bir anlamda birbirlerinin alternatifi olarak görülen ‘sağ’ ve ‘sol’ politika anlayışları belli bir sosyal demokrat politikada buluşarak, bütünleşmiş ve tek bir politik anlayışın egemen olduğu (bu toplumların seçmenlerinin yaklaşık yüzde sekseni son otuz beş kırk yıldan bu yana merkez sağ ve merkez sol denilen ancak neredeyse aynı politik programları sunan politik partiler etrafında kümelenmiş durumdadırlar) bir aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada en önemli kavramın sistem olduğu söylenebilir. Bütün mevcut politik, toplumsal enerjinin sistemin korunmasına harcaıldığı görülmektedir. Ne olmuştur da bu aşamaya geçilmiş ya da bu duruma düşülmüştür.

‘Simülasyon Kuramı’ yazarına göre bu toplumların bireylerinde mevcut, “gerçeklik ilkesine” olan inanç giderek zayıflamış ve neredeyse sıfır noktasına yaklaşmıştır. Baudrillard bu konuda tek başına değildir. Elias Canetti’nin konuyla ilgili: “Belli bir noktadan sonra tarih gerçekliğini yitirmiştir. Bütün insanlık farkında bile olmadan bir anda gerçekliği terk etmiştir. Geçmişte olan bitenlerin gerçek olmadıklarını anlayabilmemiz mümkün değildi. Bundan böyle amacımız bu yok oluş noktasını bulmak olacaktır. Bu noktayı bulamadığımız sürece güncel yok oluş sürecinden kurtulabilmemiz mümkün değildir. Bu ise dayanılması çok güç bir düşüncedir” sözleri onun kafasını da sürekli meşgul etmiştir. Çünkü pozitif, nesnel bir düşünce anlayışı üzerine kurulmuş olan modernleşme sürekli daha iyi, daha güzel, daha mutlu bir insanlık, vs anlayışının peşinde koşar görünürken Canetti’nin deyimiyle nasıl olduğunu açıklayabilmenin mümkün olmadığı bir şekilde birden bu süreç sona ermiş gibidir. Baudrillard’sa bununla yetinmemekte modernleşmenin ulaşmış olduğu bir tür zirve noktasından sonra yüz seksen derecelik bir dönüşle geriye doğru gitmeye başladığından söz etmektedir. Görünüşe göre modernleşme, ‘Tüketim Toplumu’na geçişle birlikte en geç 1970’li yılların başında sona ermiş bir süreçtir. Ancak simülasyon ya da gerçeğin tüm özelliklerine sahip olup da gerçek olmama yöntemi sayesinde yani bir görünüm olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bu duruma gelmede 'gerçeklik ilkesi' nasıl bir rol oynamıştır ya da herhangi bir rol oynamış mıdır? Baudrillard'ın günümüzde, modernlik görüntüsünü koruyan toplumlarda, büyük ölçüde kaybolup gittiğini söylediği bu ilke nasıl bir anda oluşmadıysa herhalde öyle bir anda da yok olup gidemez. Modern toplumlar bize göre sözü edilen 'gerçeklik ilkesi' doğrultusunda: eğitim, ulaşım, sağlık, işsizlik, belli bir refah düzeyi tutturma, vb bütün birincil kolektif sorunlarını çözdükten sonra ikincil, önemsiz bir görünüm arz eden bireysel sorunlar aşamasına ulaşmışlar; sanki bu aşamadan itibaren 'gerçeklik ilkesi'de giderek zayıflayarak, anlamını yitirmeye başlamıştır. Her ne kadar zaman zaman (grev, boykot, direniş, vs.) kolektif davranış biçimleriyle karşılaşılıyorsa da bu toplumlarda artık 'birey' (ve özgürlüğü) ön plana çıkmış gibidir. Ancak dünyanın başka toplumlarıyla karşılaştırıldığında bunun, kimi zaman oldukça abartılı bir birey (sel özgürlük) anlayışına dönüşmüş olduğu söylenebilir. Bireye neredeyse sınırsız haklar tanındığında birey bunlarla ne yapacağını bilemez hale gelmekte ve toplum ahlaki açıdan önemli sorunlarla karşılaşmaya başlamaktadır.

Modern toplumlarda 'gerçeklik ilkesinin' çökmesi, zayıflaması ya da erimesi nesnel ya da materyalist denilen ideolojik bakış açısının zayıflaması ve toplumun ideolojiler ötesi bir toplum görünümü sunmasına yol açmıştır. Bir başka deyişle bu topluma politik anlamda egemen olan herhangi bir ideoloji söz konusu değildir. Buna karşın toplumun hemen bütün kesimlerinin desteğiyle oluşmuş bulunan mevcut sistemin korunması için sanki bir tür kültürel-toplumsal ideoloji yeterli olmaktadır. Bu ise tıpkı imparatorluk, monarşi, şahlık, despotluk gibi dönemlerde egemenlik biçimlerinin kültürel-toplumsal bir özellik taşıması türünden bir şeydir. Zira ekonomi-politik kavramından bihaber olan bu toplumlarda egemenlik biçimi ancak tanrı ve gelenekler tarafından belirlenebiliyordu. İşte kapitalizmin Baudrillard'a göre ulaşmış olduğu nokta bir anlamda budur. Artık kapitalizm bir üretim biçimi olmaktan çıkarak, bir tüketim biçimine dönüştüğünden onu mevcut Marksist terminolojiyle çözümlemeye ya da eleştirmeye kalkışmak sürüp gitmesine hizmet etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Üretime dayalı bir kapitalizm o toplumlar bağlamında sona ermiştir. Dolayısıyla üretim üzerinden giden Marksist bir sorgulamanın bir açmazla karşı karşıya kalması da kaçınılmazdır. Sınırsız ölü emek ya da sermayeye sahip bu toplumlar artık başkalarını ya da bütün dünyayı çalıştırarak, üretmesini isterken kendileri bir anlamda farklı bir 'çağda' yaşamakta, ne var ki diğerleri bunu anlama konusunda büyük güçlük çekmektedirler.

Hipergerçeklik, hipergerçekçilik ve hiperrasyonalizm, vs tam da bu toplumsal aşamada Baudrillard tarafından ortaya atılmış olan terim ya da kavramlardır. Onun düşüncelerinden yola çıkarak bu kavramların ortaya çıkış sürecini şöyle açıklayabiliriz. 'Gerçeklik ilkesi' yani bir anlamda Marx ve Marksist düşüncenin

gerçekleşmesini diledikleri (akılcı) ütöpik düşünceler, farklı yollardan Kapital tarafından yaşama geçirilmiştir. Çünkü 'kapital' zaman içinde Marksist düşüncenin ürettiği emek, üretim, özgürlük ve benzeri çeşitli insani değerlerin haklılığını kabul etmiş (ya da belki etmek durumunda kalmıştır) ve zaman içinde bunlar gündelik yaşama ait antropolojik verilere dönüşmüşlerdir yani Marksist anlamlarını yitirerek herkes tarafından kabul edilen ve herkes için (özellikle de genç kuşaklar açısından) geçerli olan değerlere dönüşmüşlerdir. Marx'ın düşlediği emekçinin insanca yaşama koşulları gerçekleştirildiği gibi, çalışma sürelerinden başlayarak, mülk edinecek gelir düzeyine kavuşma, her türlü sağlık ve eğitim sorununun sistem tarafından çözülmesi, vb dilekler Kapital tarafından yaşama geçirilerek bütün politik kozlar Sol muhalefetin elinden alınmış ve daha sonra gerçek bir iktidar olma özelliğini yitirmiş (iktidar simülasyonu) olan 'iktidar' sosyal demokratlara sunulmuş/devredilmiştir. Hipergerçek işte bu 1970'ler öncesinde ortaya çıkması olanaksız görünen durumun kendisidir. Sol, sol olma; sağ ise sağ olma özelliğini yitirince ikisi bir araya gelerek sistemi yürütme işini birlikte götürme kararı almışlardır. Politika politik olma özelliğini yitirince, olay bir futbol ligindeki şampiyonluk mücadelesine dönüşmüş ve bir taraf ya da öteki tarafın hükümeti kurmasının sistemde en ufak bir değişikliğe yol açmadığı bir aşamaya gelinmiştir. Ekonomi, ekonomik (rasyonel) aklın denetiminden kurtulunca o da hipergerçek evrenin bir parçasına dönüşmüş ve aynı şeyler toplumsal ve kültürel için de geçerli hale gelmiştir.

Tüketim toplumu rasyonel düşüncenin bu özelliğini yitirerek hiperrasyonel düşüncenin egemenliği altında bulunan toplum demektir. Bu dönemde, sistem, toplumdaki bireylerin (her alandaki) yaşamsal gereksinimlerini rahatlıkla karşılamının çok ötesinde bir aşamaya ulaşmıştır. Yaşamsal gereksinimler ekonomik anlamda aile bütçesinin küçük bir bölümünü oluşturmaya başladığında üretimden tüketim aşamasına geçilmiş ve herkes (ya da büyük bir çoğunluk) sistemin sonsuza dek sürüp gidebilmesi için bilinçli bir şekilde kendine düşen miktarda tüketim yapma sözleşmesine uymaya başlamıştır. Zira, 'Tüketim Toplumu', 'Modern dünyada', bugüne kadar kitlelerin çok büyük bir kısmının refaha ermiş olduğu ilk toplumsal oluşumdur. Ancak bu refah düzeyine gerçek ve akılcı düşünce arasındaki denge bozularak ya da yıkılarak ulaşılmıştır. Şöyle ki, insanın yaşamsal gereksinimlerine sahip olmasını sağlayan rasyonel bir sistemde herkesin gelir düzeyi, 'Tüketim Toplumu' bireyinin ki kadar yüksek olamayacağına benzemektedir. Çünkü gösterişe dayalı sınırsız harcama sistemdeki herkesin bu harcamalardan kendine düşen payı kapmasını sağlamakta ve bu sayede de sistem varlığını sürdürebilmektedir. Toplumun büyük bir çoğunluğunun gelir düzeyi asgari hatta normal yaşam koşullarının çok üzerindedir (Tüketim toplumlarında hizmet ve iletişim sektörlerinde çalışan insanların aktif nüfusa oranı yüzde yetmiş dolaylarındadır). Bu akılcı bir sistem değildir ya da

akılcılığı, Baudrillard'a inanmak gerekirse deforme etmiş bir sistemdir. Bir başka deyişle hipergerçek bir evrende ancak hiperrasyonel bir düşünceden söz edilebilir. Bu düşünceye göre sistem açısından önemli olan toplumu oluşturan bireylerin mutluluğu üzerine kurulmuş olan düzenin devamlılığıdır. Bunun dünyanın doğal kaynaklarının tüketilerek (örneğin doğaya ait tüm bitkiler, çiçekler, meyvelerden, vs. maksimum kâr elde etmeye yönelik salt tüketim amaçlı araştırma ve yatırımlar gibi), çevre kirliliğine yol açılarak ya da dünya toplumlarının mutsuzluğu ve yoksulluğunun devamlılığı sayesinde sürüp gidebilecek olmasının bir önemi yoktur. Bir başka deyişle, bu, sözcüğün gerçek anlamında gerçekçi ya da akılcı olmayan bir düşünme biçimidir. Önemli olan sistem ve bu sistemin üzerine kurulmuş olduğu düzen anlayışının sürekliliğidir. Örneğin, sistemde on beş ya da yirmi bin kişinin işsiz kalmaması için bu insanlara aylarca sürecek ve hiçbir toplumsal yararı olmayacak on binlerce ton beton döktürülebilmektedir. Burada politikacılar ekonomik mantığı sistemin devamlılığı üzerine kurmaktadır. On binlerce insan bu gereksiz ve yararsız işi yaparak aileleriyle birlikte tüketici konumlarını ve refah düzeylerini koruyacaklarından, onların tüketimi zincirleme bir şekilde başka bireylerin mutluluk ve refahlarının sürüp gitmesine hizmet edecektir. Kısaca bütün bunlar sistemin sürekliliğini sağlamaya yönelik (belki de geçici?) önlemlerdir.

Sonuç olarak, 'Tüketim Toplumu', Baudrillard'ın deyimiyle, "Olasılaştırma Mantığı" denilen zihinsel sürecin egemenliği altına girmiştir, bir başka deyişle tüm çelişkilerin ortadan kalktığı bir evrende, bu mantık, her şeyin her şeyle yan yana gelebilmesini sağlamaktadır. Sol, sağla, dinle(rle), kimi marjinal topluluklar, vs ile kolaylıkla yan yana, bir araya gelebilmekte, iç içe geçebilmekte ya da tüm ters olasılıklar söz konusu olabilmektedir ki, düşünür açısından, bu tam bir belirsizlik içinde yaşamak anlamına gelmektedir. Görüldüğü gibi modernleşme hareketi, bu hareketi yaratan toplumlarda pozitif bir süreç olmaktan çıkarak negatif bir sürece dönüşmüş gibidir. Modernleşme günümüzde felsefi bir kavram olarak baştan sona gözden geçirilmek ve günümüz dünyasında her toplum için ne anlama geldiği sorgulanmak durumundadır. Baudrillard haklıysa bizim gibi toplumlar tarafından hâlâ modern olarak değerlendirilen toplumlara özgü bütün kurum ve kavramlara eleştirel bir gözle yaklaşmak; günümüz itibarıyla nasıl bir modernleşme felsefesi oluşturulabileceğini tartışmak en sağlıklı çözüm gibi görünmektedir.

İzmir, Temmuz 2006

MARX VE BAUDRİLLARD (2006)*

Bu iki düşünürün ortak özelliklerinden biri her ikisinin de modern Avrupa toplumlarına ait olmalarıdır. Birincisi (Marx), Avrupa'da modern bir ekonomik-politik-kültürel-toplumsal sistemin yani Kapitalizmin yerli yerine oturmaya başladığı bir dönemin (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) derinlemesine bir çözümlemesini yaparak, alternatif bir dünya görüşü sunmuştur. Ortaya çıkmış olduğu dönemde sosyalizm ya da komünizm gibi radikal bir dünya görüşünün öncülüğünü yapmıştır. Onun görüşlerinin ve düşüncelerinin devamacısı görünen bir Marksizm ise kapitalizmi neredeyse yüzyıla yakın bir süre çok radikal bir şekilde eleştirmiş ve insanları mutsuz ettiğine inandığı üretim üstüne kurulmuş bu sistemin sona ermesi ve yerini onları mutlu edecek komünist/sosyalist bir sisteme bırakması gerektiği ve bir devrim aracılığıyla bunun gerçekleşebilmesinin mümkün olabileceği gibi bir iddia peşinde koşmuştur. Bu dönemde iki kutuplu modern toplumlar diğer dünya ülkeleri için birer model olmuşlardır.

İkinci düşünür (Baudrillard) ise özellikle politik, kültürel, toplumsal açıdan modern toplumların öncülük, modellik etme ayrıcalıklarını yitirmeye başladıkları (1960'lar ve sonrası) bir dönemde ortaya çıkmış ve bu sistemin artık iki kutuplu olmadığını dolayısıyla devrim, kapitalizmin tarih sahnesinden silinmesi gibi hayallerin peşinden koşmanın anlamsız hale geldiğini zira burjuvazinin, proletaryanın da (tüketim toplumu sayesinde) burjuvalaşmasının önünü açıp, kendisiyle gönüllü bir işbirliğine gitmesini sağlayarak onun tarihsel varlığına büyük ölçüde (tamamen demiş olmamak için) son vermiş olduğunu iddia etmektedir.

Baudrillard, üretim toplumundan tüketim toplumuna geçişin başlangıç tarihini 1929 bunalımına kadar götürmektedir. O tarihe kadar arz, talep üzerinden gerçekleşen sınırlı bir üretim ve tüketim anlayışının üretim düzenini bunalıma soktuğunu ve bundan kurtuluşun özetle sınırsız bir tüketim yani Tüketim toplumuna geçişle mümkün olduğunu söylemektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı son-

(*) *Radikal Kitap Dergisi*, sy. 20-21, 16 Mart 2007

rasında Bataille'in sözünü ettiği Sovyet ve daha sonra Komünist Çin, vs. tehdidi karşısında yumuşamak zorunda kalan kapitalizm bu tehditten kurtuluşu üretim düzeninden tüketim düzenine geçişte görmüş ve bu yönde bilinçli olmaktan çok içgüdüsel denilebilecek bir davranış biçimini benimsemiştir. Buna göre üretken emeği arz ve talep dengesi olarak adlandırdığı bir pazar mekanizması oluşturularak satın alma sistemi olarak da adlandırılabilir kapitalizmin yarattığı proletarya, bir yandan yaşam boyu başını sokacak bir ev ve karnını doyuracak bir işe sahip olmaya çalışırken, bir yandan da bu sistemden nasıl kurtulabileceğini ve daha insancıl yeni bir sistem kurulup kurulamayacağı gibi bir düşüncenin peşinden koşturmuştur! 1960'lı yıllar yani soğuk savaş yılları burjuvazinin zihniyet değişikliğine uğramış olduğu yıllara benzemektedir. Bu dönemde Marksist düşünceyi zayıflatmanın yollarını arayan kapitalizm sanki şöyle bir yol bulmuştur. İnsanlara insanca yaşayacak ücret verdiği takdirde çalışan insanların bu parayı ev ihtiyaçları, üst baş, yiyecek giderek ev, araba, yazlık alma ve seyahat gibi konularda harcayacağını görmüştür. Bir başka deyişle insanca yaşamaya hizmet amacıyla verilen para komünist bir düzen oluşturmak yerine bir Tüketim düzeninin oluşmasına yol açmıştır. Bu düzen Baudrillard'ın ifadesiyle artık bir üretim düzeni değil bir tüketim yani yeniden üretim düzenidir. Burada yeniden üretimden anlaşılması gereken şey yiyecek, yiyecek, içecek, makine, deterjan, vs. şeylerin üretimi değildir. Sözü edilen şey artık iyice yerli yerine oturmuş olan kapitalizmin yeniden üretimidir yani sistemin tüm kurum ve kuruluşlarının hep aynı düzen ve disiplin anlayışına boyun eğmeleridir. Bu sistem anlayışı varlığını koruduğu sürece kapitalizm de varlığını sürdürecektir.

Bundan daha önemlisi tarihin, Marx'ın iddia ettiği gibi bir üretim tarihi olmaması ve tüketim düzenine ait toplumlarda üretimin ikinci, üçüncü plana geçmesidir. 1960'lardan günümüze doğru geldikçe üretken/canlı emek üzerine oturmakta olan kapitalizm, o güne kadar birikmiş olan ölü emek aracılığıyla muazzam bir maddi birikime sahip olmuştur. Bu birikim doğal olarak iş adamları, sanayiciler ve bankalarda, vs toplanmıştır. Bu muazzam ölü emek (ya da sermaye) modern toplumların hem üretim düzenleri hem de yaşam biçimleri üzerinde çok önemli sonuçlara yol açmıştır. Üretim sektöründe çalışan insan sayısı hızla azalırken hizmet ve iletişim sektöründe çalışan insan sayısı bir çığ gibi büyümüştür. Makineleşmiş (büyük ölçüde robotlaşmış) üretimin artık eskisi gibi el emeğine ihtiyacı kalmamıştır. Özellikle yiyecek, içecek, giyim, ayakkabı, vs. birçok alanda modern toplumlar bu üretim görevini üçüncü dünya ve benzeri adlar verdikleri toplumlara devretmişlerdir. Bu bir yandan sistem olarak kapitalizmin dünyaya yayılmasını hedeflemek, diğer yandan da o ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak gibi insani(!) bir amaçla yapılmıştır. Modern toplumlar gide-

rek daha karmaşık ve daha üst düzeyde bir eğitim ve öğretim sürecini zorunlu kılan 'high tech' aşamasına geçerken, diğerlerine bir alt aşamaya geçme izni vermişlerdir. Bir başka deyişle modern toplumların karnını doyurma, üstünü başını giydirme, vs bir çok iş diğer toplumlara devredilmiş, birincilerse kısa bir sürede geliştirdikleri muazzam teknolojiler aracılığıyla dünyayı kendilerine bağımlı kılarken kendi toplumlarının insanların çok daha iyi yaşam koşullarına sahip olmalarını sağlamışlardır.

Baudrillard'ın ifadesiyle 1970'lerden itibaren proletarya artık Neoliberalizmin suç ortağı olmayı kabul etmiş yani sisteme teslim olmuş ya da sistem tarafından satın alınmaya ses çıkartmamıştır. Bunun en önemli kanıtlarından biriyse Borsa olarak adlandırılan kurumdur. Bu kurum aracılığıyla temizlik işçisinden otel hizmetlisine, maden işçisinden musluk tamircisine, polis memurundan posta dağıtıcısına kadar herkes kapitalin ortağı olabilmektedir. Bir başka deyişle modern toplumlarda bir bakıma herkes kapitalisttir!

Baudrillard'ın burada Walter Benjamin'in düşüncelerinden yararlanarak, geç dönem kapitalizmin, rasyonel bir arz talep, emek, maliyet, kâr marjı, vs anlayışının ötesine nasıl geçmiş olduğunu anlatmaktadır. 1960'lara kadar akılcı bir üretim ve satış politikası güden kapitalizm bu tarihlerden başlayarak hiperrasyonel denilen bir üretim ve satış anlayışı geliştirmiştir. Yaşamsal özellikler ya da nitelikler taşıyan maddelerin 'dışında' kalan hemen tüm alanlarda kâr marjı bir bakıma keyfi (isterseniz hiperrasyonel de diyebilirsiniz) bir görünüm arz etmeye başlamıştır. Peki bunun kökeni nerededir? Bunun kökeni Benjamin'in dediği gibi burjuvazinin sanat ve kültür anlayışındadır. Bir önceki sanayileşme döneminde sanat hariç yaşamın hemen tüm alanlarında akılcı bir üretim ve satış anlayışı egemenken yalnızca sanat alanında emek, iş ya da hizmet farklı bir şekilde değerlendirilmekteydi. Burjuvazi bu alanlarda diğer alanlarda başvurduğu akılcı yaklaşıma gerek duymuyor ve üretilen nesne ya da şeyin maliyetiyle satış fiyatı arasındaki keyfi bağlantının varlığına izin veriyordu. Bunu da prestij, itibar, gösteriş, vs. duygular adına yapıyordu. Oysa tüketim toplumlarında bu sanata özgü maliyet ve satış anlayışı zaman içinde hemen tüm alanlarda uygulanmaya başlanmıştır. Yazara göre özellikle moda bunun en somut şekilde kendini gösterdiği alandır. Günümüzdeyse trend/trendler, vs. gibi sözcükler bu anlayışın devam edip gittiğini somut bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Aslında bu toplumlara uygun olan ifadeler neoliberalizm ve sosyal demokrasi'dir. Neoliberalizm ve sosyal demokrasi, Marksist düşlerin, oluşmuş mevcut sistem tarafından yaşama geçirilerek bir son verilmiş biçimleridir. Marx'ın düşledikleri başka bir şekilde yaşama geçirilmiş ancak bu işi bizzat kapitalin kendisi yapmıştır. Baudrillard, "Sol sağın, sağ da solun görevlerini yüklenmiştir" diyor.

Bu düşünürün penceresinden bakıldığında Marx oldukça naif kalmaktadır. Evrensel proletarya diktatörlüğü gibi bir düşe sahip olan Marx'ın bu öngörüsü, modern toplumların mevcut durumuna bakıldığında, tam tersi denilebilecek bir sürece yol açmış gibidir. Proletaryanın bilinçlendikçe bütün insanlığı kapsayacak evrensel bir düzen anlayışına hizmet edeceğini uman Marx'ın bu ütopyasına, modern toplumların proletaryası sırtını dönmüş ve dünyaya boş verip kendini kurtarmanın yollarını bulmaya çalışmıştır. Bir süreliğine de başarılı oldukları söylenebilir. İnsanın en önemli özelliklerinden birinin bilinç ve bilinç düzeyi olduğuna inan materyalist düşüncenin bu yaklaşıma dayalı öngörüsü de tam tersi sayılabilecek sonuçlara yol açmış gibidir. Marx'ın devrim konusunda en çok 'güvendiği' toplumlar (Almanya, İngiltere, Fransa, vs) günümüz itibarıyla neoliberalizmin en sağlam kaleleri arasında yer almaktadırlar. Bu toplumlar son elli yıldan bu yana dünyadaki en nitelikli yüksek eğitim ve öğretim kurumlarına sahip toplumlar arasında yer almaktadırlar. Dolayısıyla devrimci düşünceye en yakın ve bu düşü yaşama geçirme konusunda en donanımlı toplumlar olmak durumundadırlar.

Sonuç ise umulanın tam tersi şeklindedir¹³. Bu toplumlarda yüksek öğrenim görmüş insanların oranı arttıkça çalışan insanlar da giderek pasifleşmiş, konformist hale gelmiş gibidir. Bir başka deyişle bilinç düzeyinin yükselmesi bir direniş ruhunun oluşmasına hizmet etmek yerine bir boyun eğme ruhuna hizmet etmiş gibidir. İnsanlar bilinçlendikçe sistemi devirmek gibi bir duygu hissetmek yerine (Foucault'yu dinleyecek olursak) sisteme sahip çıkmaya başlamışlardır. İstisnalar kaideyi bozmaz. Günümüz itibarıyla modernleşmenin pozitif değerler üzerine oturan bir sistem olmadığını savunan Baudrillard haklı görünmektedir. Kapitale teslim olmuş bir nesneyi özne nasıl ve neden kurtaracaktır? Kapitale sahip çıkarak o düzenden kurtulmak istemeyenleri zorla kurtarabilmek mümkün müdür? Nesneye zorla devrim yaptırabilmek mümkün müdür? Modern toplumlarda özne bu yüzden ölmek durumundadır! Nesneye yeni bir yol gösterme, yeni çözümler sunma şansını yitirmiş olan özne olsa olsa kendisini ve diğer öznenin ölmeye yüz tuttuğu ya da çaresizlik içinde kıvrandığı bir sırada tarih sahnesine çıkmış gibidir. Artık bütün radikalliğini yitirerek eleştirel bir kurama dönmüş olan Marksizm'in yerini alan en radikal düşüncelerden biri, belki de en önemlisi Baudrillard'ındır.

¹³ (Dağılan Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloku ülkelerinin bugünkü durumlarına bakıldığında, kuramsal olarak, üst düzeyde bir bilinç birikimine sahip olan bu toplumlara ait bireylerde nedense paylaşmadan çok burjuvalaşma eğiliminin ağır bastığı görülmektedir)

Marksist düşüncenin eleştirel bir görünüm alması ne demektir? Kapitalizmin 1960'lardan itibaren yaptığı ekonomik, politik ve toplumsal atılımlar sonucunda işçi sendikalarının pek çok dilek ve talepleri kabul edilmiş ve sistem giderek daha insancıl ve anlayışlı bir görünüm kazanmıştır. Bu bağlamda materyalist diyalekte özgü alternatif düzen anlayışının etkisi azalmaya, giderek ortadan kaybolmaya yüz tutmuştur. Taleplerin yerine getirildiğini gören muhalif düşünce o andan sonra artık sistemin yerine yeni bir sistem koymak yerine sistemin insanlara ve insani değerlere nasıl sahip çıkması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Doğal olarak bu eleştiri mekanizması sosyal demokrat ya da sosyalist partilere hükümet kurma görevleri verildiği andan itibaren devreye girmiştir. Böylelikle komünist/sosyalist düşler sona ermiş ve sosyal demokrasi kapitalizmin çağdaş/güncel modeli olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Burada, Marksist eleştiri, mevcut sisteme yanlışlarını gösterip, bunları düzeltmesini talep etmenin ötesine geçemeyen bir yaklaşıma benzemektedir.

Tam da bu tarihlerde Baudrillard, kapitalizmin bir uzantısından başka bir şey olmayan mevcut sistemde devrimin olanaksızlığından söz etmiştir. Devrim olanaksızdır zira topluma görünüşte kapitalist değil sosyal demokrat ya da sosyalist hükümetler egemendir. Devrim olanaksızdır zira bir yandan neoliberalizme hizmet ederken diğer yandan bunu nasıl devireceğini düşünmek en azından bir çelişkidir. Çünkü Baudrillard'a göre devrim hemen, düşünüldüğü anda gerçekleştirilmesi gereken bir eylemdir. Devrim mümkün değildir çünkü bir üretim düzeni olarak görülen kapitalizm sona ermiş ve yerini tüketim düzenine bırakmıştır. Bir başka deyişle devrimcilerin elinden devrim yapma olasılığı da alınmıştır. Kapitalizm üretime bağlı bir egemenlik biçimi olma özelliğini yitirerek, salt bir egemenlik biçimi haline gelmiştir. Üretimle bağlantısı kopmuş bir egemenlik biçimi. Bu nasıl olmaktadır? Kapitalizm öncesi egemenlik biçimlerine bakıldığında bu durumu anlamak kolaylaşmaktadır. Kapitalizm öncesi krallıklar, monarşiler, aristokrasiler, şahlık ve padişahlıklar, imparatorluklar, vs üretim üzerine oturmayan yani iktidarın üretimden bağımsız olduğu egemenlik biçimleridir. Baudrillard'a göre kapitalizmin dönüp dolaşıp ulaşmış olduğu nokta budur. Üretimden bağımsız bir egemenlik biçimi. Zira mevcut modern toplumlarda Baudrillard'a göre bir bakıma politika ölmüş ve yerini politika simülakrı almıştır. Burjuvazi sahip olduğu inanılmaz maddi birikimi topluma yeterli olduğunu düşündüğü miktarda aktararak onu egemenliği altında tutmaktadır. Alım gücünü yitirmediği sürece modern toplumun bireyi açısından kimin hükümet olduğunun bir önemi yok gibidir.

Marx'ın önem verdiği kardeşlik, dayanışma gibi kolektif duygu ve değerler de mevcut modern toplumlarda sona ermiş gibidir. Çünkü bu toplumlarda artık bi-

reyin, öznenin hak ve özgürlükleri ön plana geçmiş gibidir. Kolektif değerleri erozyona uğramış bu toplumların neredeyse yalnızca ekonomik çıkarları söz konusu olduğunda bir araya geldiklerine tanık olunmaktadır. Bunun dışında ancak felaket ve benzeri durumlarda bir araya geldikleri söylenebilir.

Günümüz itibarıyla başlangıçtan bu yana simülasyon kuramı, kuramsal şiddet ya da son olarak radikal düşünce olarak adlandırılan yaklaşım Marx'ın başlangıçtaki radikal egemen düzen eleştirisinin yerini almış gibidir. Marx ve Baudrillard bir bakıma eleştirel açıdan aynı radikal çizgi üzerindedirler. Marx, Kapitalizmin yerini Komünizmin almasını bir başka deyişle Kapitalizmin tarih sahnesinden silinip gitmesini istemiştir. Baudrillard'da aynı şeyi istemektedir. Ona göre de Kapitalizm ortadan kaldırılmalıdır. Ancak sorun bu işi kimin yapacağıdır. Marx bu işi proletaryaya havale etmişti. Sonuç olarak proletaryanın Marx'ı dinlemediği ya da onu aldattığı söylenebilir. Buna karşılık Baudrillard'ın sunduğu çözümlemede bu işi yapacak birileri yoktur. Bu yüzden onun önerisi ironiktir. Yaşamakta olduğumuz toplumlarda kapitalizmi ortadan kaldırmanın tek bir yolu vardır demektedir. Hep birlikte intihar etmek. Başka hiçbir çözüm kapitalizmin ortadan kaldırılmasını sağlayamaz. Bu yüzden Baudrillard'ın mevcut modern toplum çözümlemesi çok daha sağlıklı ve akılcıdır. Kapitalizme son verebilecek toplumsal güçler kapitalizme sahip çıktıklarında kapitalizmi sona erdirmenin görevini kim yerine getirecektir? Kapitalist olmayan toplumlar mı? Oysa dünyadaki mevcut duruma bakıldığında manzaranın bunun tam tersi olduğu görülmektedir.

Baudrillard, 1970'lerde bugün birilerine materyalist denilecekse o biz olmalıyız demektedir. Zira *Tüketim Toplumu*, *Üretimin Aynası*, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* gibi çalışmalarıyla Marx'ın düşüncelerinin tarih raflarındaki saygın yerini almasına çok önemli bir katkıda bulunmuştur. Marksistleri (istisnalar hariç) çoğunlukla Marx'ın sırtından geçinmeye ve onu mevcut ortama uydurmaya çalışan insanlar olarak gören Baudrillard, doğal olarak bu sonuncuların önemli bir kısmı tarafından dışlanmıştır.

Oysa bu yazarın düşüncelerini gerçekten kavrayabilenler Marx'tan sonra düzenin silahlarını mevcut düzene karşı en iyi şekilde kullanan kuramcılardan biri olduğunu anlayacaklardır. Kapitalizmin sona ermesini en az Marx kadar arzuladığını göreceklerdir. Ancak Baudrillard'ın Marx'tan daha gerçekçi olduğunu zira ortalıkta kapitalizme son verebilecek bir toplumsal iradenin bulunmadığını söyleyerek kendine rağmen anarko-nihilist çizgide dolaşan bir düşünürü dönüştüğünü tespit edeceklerdir. Bu açıdan Baudrillard gerçekten her türlü düzen anlayışına karşı olan ve onları yadsıyan bir düşünür değildir. Onun sorunu modern toplum ve mevcut sistemdir.

Günümüz itibarıyla Marksizm batı Avrupa kültür emperyalizminin bir parçasıdır. Çünkü dünyayı bununla meşgul ederek mevcut sistem üzerinde yoğunlaşan daha gerçekçi ve doğru çözümlemelere ulaşılmasını istemiyor gibidir. Oysa bu yaklaşım yalnızca Avrupalı ya da modern toplumlara ait Marksistleri prestij kaybına uğratmakla kalmayacak aynı zamanda (istisnalar dışında) bu toplumlardan dünyaya özgü alternatif/özgün düşünceler çıkmasının olanaksızlığını da ortaya koyacaktır. Çünkü mevcut manzara dünyaya tek bir gücün egemen olmasının olanaksız olduğunu göstermektedir. Yazar yeni dünya düzenini bir bozgun olarak değerlendirmektedir. Bize göre bütün dünya ülkelerinin neoliberal bir sosyo-ekonomiko-politik sistem (kısaca tüketim toplumu diyelim) oluşturabilmeleri olanaksızdır. Mevcut dünyanın doğal kaynakları şimdilik buna izin verecek kadar zengin ve elverişli değildir. Dolayısıyla neoliberalizm mevcut dünya için bir model özelliğine sahip olamaz. Ancak ondan bunu itiraf etmesini beklemek saflıktan başka bir şey değildir. Şimdilik dünya güçlüler ve güçsüzler olarak ikiye bölünmüş gibidir. Baudrillard, neoliberalizmin tek başına kaldığı ve dünyanın model alacağı başka bir düzen bulunmadığı gerekçesiyle bir yandan şişinirken bir yandan da ne tarafa doğru gittiğini, ne yapacağını bilemediği bu durumu radikal bir belirsizlik olarak nitelendirmektedir.

JEAN BAUDRILLARD'LA SÖYLEŞİ*

-I-

Soru- Yöntem olarak sosyo-semiyotiği kullandığınızı ileri sürebilir miyiz?

Jean BAUDRILLARD- Bir yöntem kullandığımı söyleyemem. Benim sosyoloji ile ilgilenmem biraz rastlantısal bir şekilde oldu (özellikle de Henri Lefebvre aracılığıyla). O zamanlar (1968 öncesi demek istiyorum) ben daha çok Roland Barthes ile ilgileniyordum. Ancak onun ilgilendiğim yanı semiyolog yanı değil mitolog yanıdır. Bir şey söylemek gerekirse genel antropolojiyle ve psikanalizle sosyolojiden daha çok ilgilendiğimi söyleyebilirim. Benim sosyolojik bir yöntemim yok. Bu da herhalde yaptığım işlerde ortaya çıkıyor... Semiyotike gelince onunla uzun bir süre ilgilendim. Hiçbir zaman semiyotikçi olmadığımı ileri süremem. Az önce sözünü ettiğim bütün dallarla enlemesine düşüp kalktığımı söyleyebilirim. Onların özgün çalışma yöntemleriyle ilgilenmekten çok, bu bilim dallarını birbirleriyle öpüştürüp, kısa devre yaptırarak ortaya nelerin çıkacağını görmek istedim. Bu dallar konusunda yalnızca sorular sormak şeylerin çözülmesi için yeni oyun kurallarının özellikle semiyotike getireceği yararları görmek istedim. Psikanaliz için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak ben sonuçta yöntembilim yerine sorunsal demeyi yeğlerim. Dürüst olmak gerekirse bir çalışma yöntemine sahip değilim. Yaptığım şey varsayımları, gidebilecekleri en uç noktaya kadar götürmektir. Eğer buna bir yöntem denebilirse? Belki de en uç noktaya kadar kuramsal radikalleştirme denebilir? Ben buna kuramsal şiddet diyorum. Tek yöntem bu. ama buna bir yöntem denemez.

(*) Kendisiyle yapmış olduğum bu ilk görüşmede henüz 'Kuramsal Şiddet' ya da 'Simülasyon Kuramı'nın ne anlama geldiğini bilmiyordum. O sıralarda benim için düşüncesinin asıl çekici olan yanı çözümlmelerinde semiyotik terminolojisinden ve psikanalizden yararlanıyor olmasıydı. Zaten bu, sormuş olduğum sorulardan da anlaşılmaktadır. Bu 1. söyleşi ilk kez Yazko Felsefe yazıları, 6. kitap, İstanbul 1983, sy 44-54; 2. kez İkinci söyleşiyle birlikte Metinler ve Söyleşiler (derleyen O.ğuz Adanır), İzmir 1988, sy. 144-166. 3. kez Sessiz Yiğınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu başlıklı metne ek olarak, (Ayrıntı Yay. İstanbul 1991, sy. 69-88) yayınlanmıştır.

Soru- Sizce yöntemsizlik de bir yöntem değil midir?

Jean BAUDRILLARD- Evet, oyunun kuralıdır diyebiliriz. Oyun böyle oynanıyor, ben de bu şekilde kazanacağıma inandığımdan böyle oynuyorum. O zaman da benim için gerekli olan şey bir oyun kuralıdır yoksa bir hesaplama yöntemi değil.

Soru- Bütün göreceliğine karşın yapıtlarınızda sürekli olarak semiyoloji ile karışlaşıyoruz.

Jean BAUDRILLARD- Evet, semiyolojinin çalışmalarında oldukça önemli bir yere sahip olduğunu ve beni uzun bir süre güdümlendiğini söyleyebilirim. Ancak bütün varlığına karşın yaklaşımın temelini oluşturan şey o değildir. Onun da fenomenoloji gibi bir olasılıktan ileri gidemeyeceği söylenebilir. Hatta ona bir tür anti-fenomenoloji diyebiliriz. Özellikle başlangıçta *Communications* dergisi, Barthes ve diğerleriyle ilgilenirken oldukça etkilendim. Gerçekten çok çekiciydi. Daha sonraları akademikleşmeye başlayınca o ilk çekiciliğini yitirdi. Semiyoloji olayının içine gerçekten girebilmek için bugün artık bir dilbilimci olmak gerekiyor. Çünkü ortaya o kadar çok ve yeni dilbilimsel perspektifler çıkmaya başladı ki. Onların açısından olaylara baktığınızda günümüzde pek çok semiyologun gerilerde kaldığını görüyorsunuz. Ben bu farklılığı değerlendirebilecek bilgilere sahip değilim. Ancak semiyolog dostlarım ve nelerin olup bittiğini bilenler yapılan şeyleri para-semiyotik çalışmalar olarak görüyorlar ve onlara biraz eğlenerek bakıyorlar. Kimin yönteminin en iyi yöntem olduğunu söylemeye gelince, dilbilimin hâlâ çok sağlam ve açık bir araştırma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Çok şey olup bitiyor. Semiyotikte de biraz bunu görüyoruz, ancak semiyolojiye gelince onu mahkum etmek istemiyorum. Ben de oradan geçtim ve hoşuma gitti. Hatta bir iki deneme bile yaptım. Ancak semiyolojik bir ahlak ve ağırbaşlılığın içine girerek kapanmadım. İşime yaramadığı gün onu da bırakabilirim. Umurumda bile olmaz. Oysa insanların bağışlamadıkları şeylerden biri de bu. Bir bakıyorlar onlarla aynı çalışma alanı içindesiniz, bir bakıyorlar başka yerdesiniz. O zaman da sorunlar çıkıyor.

Soru- Güncel anlamlarında: Neokapitalizmi, Marksizm'i, Psikanaliz'i ve Yazın kuramı'nı aynı sepete koyuyorsunuz ve hiçbirine diğerinden daha çok acımıyorsunuz. Öyleyse sizce eleştirilecek iki sistem ve bunu yapmanın bir tek yolu mu var?

Jean BAUDRILLARD- Hangi sistemler?

Soru- Neokapitalizmle psikanaliz ve marksizmle yazın kuramı?

Jean BAUDRILLARD- Bir şeyler söyleyebilmek oldukça güç. Yaşamımın bir döneminde ben de Marksizm olayının içinden geçtim. Hem de çok ciddi bir şekilde. Belki de ideolojik bir anlamda değil ancak gerek okuma gerekse varsayım açısından oldukça önemliydi (*Kapital*'in okunması). Bu olayın içinden çıkışımın olumsuz bir yönde olduğu söylenemez. Yaptığım eleştirilerde onu politik ve ideolojik sonuçlarına bakarak suçlamadım. Marx'ın varsayımları bana doğru olanlar gibi göründü. Bugün hâlâ şeylerin onun söylediği gibi olup bitmesi gerektiği düşüncesini yadsımıyorum. Bunun yanı sıra başka şeyler de oldu doğal olarak. Ancak onun düşüncelerini yadsımak ve sonuçlarına bakarak bağlamak yerine olasılaştırmak (potentialiser) gerekiyor. Hatta bu düşünceleri içinde bulundukları durumdan kurtararak radikalize etmek gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü ancak bu şekilde hem Marksist hem de Kapitalist sorunsal aşılabılır gibi görünüyor. Ancak onları da çöpe atmamak gerekir. Çünkü bu ikisini de aşan bir şeyler oldu ve her ikisi de onun yanında marjinal kaldılar. Beni ilgilendiren şey de zaten bu yeni değişiklik oldu. Onu nasıl adlandırabiliriz bilemiyorum... modern mi, postmodern mi, simülasyon mu nasıl adlandırılacağı da hiç önemli değil benim için. Ancak iki sisteme gelince sistem olmak istedikleri ölçüde onların eleştirisi de olasıdır.

Soru- Sonuç olarak dogmalaştırmalara karşısınız?

Jean BAUDRILLARD- Bütünüyle.. Daha çok şu (binaire) ikili karşıtlıklara karşıyım, Marksizm-Kapitalizm gibi. Artık şeylerin bu boyut içinde okunabileceklerini sanmıyorum. İster olumlama isterse olumsuzlama içinde olsunlar fark etmez. Artık gerçek mantığın diyalektik mantık değil 'olasılaştırma mantığı' (logique de potentialisation) olduğuna inanıyorum. Şeyler artık yenileşmekte, etki alanlarının sınırına kadar gitmektedirler. Kapitalizmin şu anda hangi noktada olduğunu söyleyebilmek güçtür. Çünkü yenileneli (kendi kendini aşma biçiminde bir yenilenme) epey oluyor. Artık Marksist tanımlamayla bile kapital eski kapital değildir. Marksizm için de aynı şey söylenebilir. Bana kalırsa olayların gelişmesinde bir tür abartma oldu ve bu yüzden de diyalektik ya da yönetsel, karşıtsal ikili terimlerle çözümlemeler bana yetersiz gibi geliyor ve zaten baş aşağı gidenler de bunlar oldu. Marksist düşünce de kapitalist düşünce de aynı şekilde çalışıyor. Bir tür anlam üreten kavramların kullanım değeri ve ayırımılayıcı karşıtlıklar, her şeye karşın yine de oldukça başarılı sayılırlar (gerçekte hiç de başarılı değildirler ya!). Çünkü insanların kafasında oldukça iyi iş görüyorlar. Bütün bunlar bir ölçüde çöktüler ve bu yüzden de insan bir yerde kurama oranla çok daha kötü

ve usa aykırı etkilemeler olup olmadığı sorusunu soruyor kendi kendine. Benim için örneğin, akla ilk gelen soru tüketim oldu. Bu yüzden de ekonomik ve Marksist bir çözümlemeye girişince işin içinde başka şeylerin de bulunabileceğini gördüm. Çok büyük bir şey sayılmaz ancak yine de bir şeyler vardı. Doğal olarak tüketim terimini kırıp parçalama ve içinde neler olup bittiğini görme koşuluyla. Bu anlamda ele alındığında bir semiyolog olmadığımı söyleyebilirim. Beni ilgilendiren şey anlam üretiminden, göstergelerden iyi yararlanmadan, onların gerçekten nasıl işlediklerini anlamadan çok göstergelerin kötü etkileri, onların sapkın sonuçları olmuştur. Bu anlamda kendimi bir semiyolog olarak görmüyorum. Çünkü semiyologlar genelde iyi bir gösterge antropologudurlar. Dediğim gibi beni ilgilendiren şey göstergelerdeki coşkunluk ve taşkınlıktı.

Soru- (Toplumsal) 'Okuma Kodları' nın değiştirilmesine büyük önem veriyor ve 'yeni okuma kodları getirmek gerekir' diyerek New York'taki Porto Rico'luların ve Zencilerin hareketlerini örnek olarak veriyorsunuz. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Jean BAUDRILLARD- O sıralarda (1976) koddan bu şekilde söz ettiğim bir gerçek. Ancak bugün aynı şeyleri söyleyebilir miyim bilmiyorum. Üstelik bu konu semiyologların alanı içinde bulunuyor. Eğer var olan koda egemen değilsek yenisini bulmak gerektiğine inanıyorum. Eğer kod terimini bırakmak gerekiyorsa belki de çok eskidiği içindir... Belki de yeni oyun kuralları bulmak gerekiyor... Kod sözcüğü aynı zamanda semiyolojik okuma ve çözmeye doğrudan bağlıdır. Hangi kod olursa olsun aynı düşünce geçerlidir. Çünkü kodlaştırmayla sınırlandırmalar, belirlemeler olduğunu sanıyorum. Ancak bir yerde sistemleştirme zorunluluğu var aksi takdirde kod diye bir şeyden söz edemeyiz. Bir kez daha yineleyeyim, beni şu anda ilgilendiren şey kodların neden çoğullaştırılmayacağı sorusu ki, bu da 1970'li yılların ideolojik konumundan kaynaklanmaktadır: düşüncelerin çoğullaştırılması, şeylerin merkezlerinin kaydırılması, vs. Bütün bunlar iyi, güzel ancak ben bu çoğullaştırmanın şeylerin merkezini parçalayıp dağıtabileceğinden pek o kadar emin değilim. Çünkü o zaman alt-kodlar, alt-kültürlerden başka bir şey yoktur. Beni ilgilendiren şey.. ancak.. bu... belki de bir ütopya, her türlü simgesel düzene boyun eğmeyen her şeydir. Benim simgesel olarak nitelendirdiğim şey biraz da budur. Her türlü koda boyun eğmeyen şeydir bu. Ancak simgesellik üstüne o kadar çok şey söylendi ki, artık o günkü simgesellik bugün aynı anlamı taşımıyor. Çünkü önce dilbilimsel ve daha sonra Lacan'cı bir terim oldu. Benim için ise ayrılmayıcı karşıtlıkları yıkan bir terimdi. Öyle ise amaç şeylerin her türlü kodlanmış okunuşunu bozmak ve böylelikle simgesel düzenin kendisinde ani (brutal) bir zayıflık

olup olmadığını görebilmeye çalışmaktı. Yine aynı doğrultuda devrimci eylemlere baktığımızda (her türlü devrimci eylemin) baştaki iktidara karşı tarihsel olumsuzluk anlamında bir karşı koyma değil simgesel bir düzeni bozan bir eylem olup olmadığını sormak, bir tür gösterenlerin egemenliğini yıkmaktı. Şimdi bir kodu, bir diğerine karşı kullanmanın pek bir yerlere götürebileceğine inanmıyorum. Bütün bunlara evet, ancak önemli olan bu değildir. Çünkü olaylar gerçekte acaba kodlara boyun eğiyorlar mı? Acaba arada başka bir şeyler yok mu? Beni ilgilendiren şey az önce söylediğim gibi her türlü simgesel düzene boyun eğmeme olayıdır diyebilirim. Örneğin *Sédution* adlı yapıtımda bundan söz ediyorum. Çünkü, “baştan çıkarma/ayartma” her türlü simgeselliğe ya da onun oluşmasına karşı geliyor.

Soru- (Özellikle ‘soyut sanat’ konusunda) Sanatın öldüğünü söylüyorsunuz. Açıklamanızı biraz genişletebilir misiniz?

Jean BAUDRILLARD- Orada (1976) ‘Sanatın Ölümü’ sorununu pek çok şeyin ölmüş olduğu anlamda ele alıyorum. Bu özgün yanılsama alanı öyle sanıyorum ki artık eskisi gibi büyük harflerle yazılma yasallığını (yitirme anlamında) yitirdi (pek çok şeyi yitirdi doğal olarak) ve bir tür diğer simülasyon uğraşlarından birine dönüştü. Bu anlamda da modadan, iletişim araçlarından ve her türlü anlam üretim biçiminden ayırmanın güç olduğu bir üretim biçimine dönüştü. Öte yandan anlam üretimi ve üretim biçiminin işleyiş yöntemleri konusunda soru sormağa başladığı andan itibaren sanat da benzer bir tuzağın içine ve yaralar alabilecek bir duruma düştü. O andan itibaren artık kendisine sanat denemeyeceği de ortaya çıktı. Bunu söyleyen ilk ve tek kişi de ben değilim.

Mustafa ALTINTAŞ- Sanatın gücünü (autorité) yitirdiğini söylediniz, acaba sanatın gerçekten bir gücü var mıydı?

Jean BAUDRILLARD- Söylemek istediğim güç iktidar anlamında bir güç değil, bir tür bir ‘aura’dır. Onun bir yasallığı vardır, çünkü gerçek belli bir şekilde var olduğu ölçüde, sanat, imgeleri egemenliği altında tutuyor.. Ancak ‘gerçeğin’ gerçekliğini yitirdiği varsayımından yola çıkarak onun yeniden canlandırılabilirliği sorunsalıyla karşılaşmaktayız. Bu andan itibaren sanatın (Cézanne’dan bu yana, XIX. yüzyıldan sonra) kendi yok oluşunu ve kendi yok oluşu üstünde oynadığını söyleyebiliriz. Sanat artık klasik geleneksel sanat için söylendiği gibi, yeniden canlandırma aracılığıyla estetik bir zevk alma değildir. Bir tür yok oluşun büyü-sü gibi bir şey bu. Ancak onun kendi kendini yadsıdığını Hegel çok daha önce söylemişti. Bunu Baudelaire de söyledi.

Mustafa ALTINTAŞ- Sanat bence her zaman için kendi varlığına karşı geldi. Sanatın yok oluşundan söz etmek gerekirse onun (burjuvalaşan) kentleşmeyle birlikte yok olmağa başladığını söyleyebiliriz. Böyle bir sanat için arı sanat denebilir mi acaba?

Jean BAUDRILLARD- Öyleyse böyle bir sanat estetik bir özelliğe bile sahip değildir.

Mustafa ALTINTAŞ- Evet, doğal olarak.

Jean BAUDRILLARD- Ben dıştan bir güdümlmeye inanıp inanmama konusunda şüpheciyim (pop art, hypergerçekçilik, vs.) ve sorun artık estetik bir bakış açısı değildir, güzel çirkin, vb.. Yeniden canlandırılmanın öldürülmesini (ölümünü) yadsıyıcı bir değerlendirmeye anlamında ele almamak gerekir. O, kendi ölümünü oynuyor. Kendi ölümü üstünde spekülasyon yapıyor.

Soru- Bütün bir toplum gibi.

Jean BAUDRILLARD- Evet, arada büyük bir fark yok.

Soru- Yapıtlarınızın hemen tümünde sürekli olarak şu gösteren / gösterilen arasındaki ayrıcı çizgiyi ortadan kaldırmaya çalıştığınız ileri sürülebilir. Onları 'kalıntı' bırakmamak için kaynaştırmaya çalıştığınız söylenebilir mi?

Jean BAUDRILLARD- Evet, gösteren /gösterilen ikiliyle biraz uğraştım. Hatta bir tablo bile yaptım. Diğerleri arasında bu ayrımı da ortadan kaldırmaya çalıştım. Örneğin yazın kuramının çözümünde ilginç bir şeydi... Çünkü bu engel bir psikolojik düzende olduğu gibi gösterenin bilinç altına itilmiş yanıydı. Evet, bir yerde kalıntıların bulunmadığı, bırakılmadığı bir noktaya varmak istedim.

Soru- Sizce Batıda bu (çizgiler) engeller koyma saplantısı nereden kaynaklanıyor?

Jean BAUDRILLARD- Herhalde dünyanın düzeninden kaynaklanıyor. İyi, kötü nereden geliyor? Tarihsel açıdan gösteren/gösterilen ikilisinin varlığı XVII. yüzyıldan sonra söz konusu olmaya başladı. Ancak dilbilimciler bunun her zaman böyle olduğunu söyleyeceklerdir. Oysa bu doğru değildir. Çünkü çözümlemeler bu terimlerle yapılmaya başlandığı anda ortaya çıkmışlardır.

Soru- Tribal toplumlarda böyle bir ayrımın bulunmadığını zaten biliyoruz.

Jean BAUDRILLARD- Evet, terimin büyüğü bir anlamda kullanılmasında bu tür bir ayrım yok. Gösterge neyse odur. Gücü de bu özelliğinden gelmektedir. Bir anlama ya da bir başka şeye göndermiyor. Bu engeli ortadan kaldırmaya çalışarak göstergenin saçmalığı içindeki gücünü de göstermek istedim. Acaba anlam iletiminin dışında örneğin, yine göstergeler aracılığıyla mı iletişim kuruyoruz? Söz konusu olan, anlam iletiminin ötesine geçebilmektir. Evet, iletişimin bugünkü anlamında her yerde ve her şeyde iletişimi bulmak olası. Anlam yok, ancak her yerde anlam üretiliyor. Böylelikle de anlamdan yola çıkmayan bir başka simgesel değiş tokuş sayılabilecek bir iletişim biçimi de bütünüyle bir kenara itilmiş oldu. Olaya buradan baktığınızda anlam olduğu zaman, anlamı olmayan kalıntı özelliği kazanıyor. Bilinçaltına itilmiş oluyor, kendisiyle biraz uğraşıyor hepsi bu. Anlamın ipoteğinden geçmeyen bir işleyiş biçimindeyse bir kalıntı olmuyor. Her şey geçiyor. Geçmesi gerektiğine inanıyorum. Bu belki de bir ideal, nostaljik bir ütopya ancak en azından bir varsayım üretilebileceğini düşünüyorum. Dilyetisini yalnızca bir iletişim aracı olarak düşünmeyle yetinmemek gerektiği kanısındayım.

Soru- Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu adlı yapıtınızda bir toplum biçiminin sonunu haber verirken aynı zamanda yeni bir toplumu ya da yeni bir toplum biçimini müjdelediğiniz söylenebilir mi?

Jean BAUDRILLARD- Burada söyleyecek bir şeyim yok. Bir başka toplum biçimi nasıl olabilir bilemiyorum...

Soru- Bu tırnak içinde ya da mecaz anlamda 'ölmüş' dediğimiz toplumdan çıkacak olan yeni bir toplum diyebiliriz belki ?

Jean BAUDRILLARD- Bir başka toplum biçimi konusunda konuşmak istemiyorum. Kuşkusuz kimi perspektifler elde edilebilir ancak bu daha önceden başka çözümleme yöntemlerine dayanıldığından yapılabilir. Örneğin Marksist bir yöntem başka bir toplum tipi düşletebiliyor. Bu konuda söyleyebilecekleri çok kısıtlı. Zaten temelde bana yöneltilen eleştiri de bu. Şeyler konusunda çok kötümser ve onların bir felaketle sonuçlanacağı (catastrophique) görüşüne sahip olduğum söylenir. Kesinlikle kötümser değilim, felaketle sonuçlanma görüşüneyse evet diyorum. Ancak bunu şu anlamda söylüyorum, bu devrimde ortaya çıkmaya başlayan bir eğrilik (courbure) var. Düz bir çizgi halinde sonuca gitme söz konusu olamaz. Zaten bu görüş bir şeylerin ortadan kesinlikle kalktığı, bir halı gibi kendi üstüne yuvarlanan bir şeye benziyor...

Soru- Ya da bu toplum artık 'kapalı' (halkalaşmış, çembersel) bir toplum olmuştur diyebiliriz.

Jean BAUDRILLARD- Evet, şu anda üretim değil, bir yok oluş sistemi içindeyiz.

Soru- Evet, terimin eski değil ancak yeni anlamında bir 'geleneksel' toplumla karşı karşıyayız.

Jean BAUDRILLARD- Yeni toplum tipine dönecek olursak, bu toplumun nasıl bir toplum olabileceğini söylemek, bu kayboluşun getireceği yeni şiddet biçimini belirleyebilmek oldukça güç. İyi bir radikal varsayımla kolay ideolojik bir peygamberce öngörüş öne sürme arasında bence büyük bir fark var ki bu sonuncu da insanı bir bilimkurgu kuramına doğru sürükler. Ben de zaten yeterince bilimkurgu yaptığımdan daha ileri gitmek istemiyorum. Sonuç olarak burada da sanat için söylediklerimizi yineleyebiliriz. Sanatın bir yok oluş süreci içinde bulunması ortaya çıkan şeyin olumsuz, niteliksiz olduğu anlamına gelmez. Bu, bir şeyin ortadan kalkması, kendi yok oluşunu yönetmesi anlamındadır. Bunun ötesinde neler söyleyebileceğimizi kestiremiyorum. Çünkü 'kalıntılar' kuramına inanmıyorum. Eğer bu kurama inanmak gerekirse örneğin psikanalizde bilinçaltına itilenler konusunda hemen karşımıza bir yol çıkıyor ki bu da bilinçaltına itilenlerin özgürleşmesi anlamına geliyor. Geleceğin toplumu zaten daha şimdiden baskı altında tutulma ve karşı koyma (repousser) toplumu olarak görünüyor. Eğer bu göz önünde tutulmazsa geleceğin toplumu konusunda görüşler öne sürebilmek olanaksızlaşacaktır. Ancak her şeye karşın bu bir kötümserlik değildir.

Soru- Her şeye rağmen yabancılaşmanın bütünsel olamayacağı gibi, Batının Ölümü de bütünsel bir ölüm olamayacaktır, çünkü en azından 'şiir' yaşayan bir şeydir.

Jean BAUDRILLARD- Şiir için de az önce söylediklerimize benzer olan şeyler söylenebilir. Ben o yapıtta da Saussure'ün 'anagrammaları' aracılığıyla şiiri incelemiştim. Gerçekte o da umurumda değil. Şu sıralarda şiir olarak yazılan her şeye duyarsızım.

Soru- Yapıtınızda (1976) şiir konusuyla birlikte düşüncenizde bir sapma görülüyor o yüzden bu konu üstünde duruyorum.

Jean BAUDRILLARD- Bir tür oyun bu ya da iletişim dilyetisinin parçalanması ve bu anlamda bir deney. Ancak kimi insanların ya da profesyonel anlamda şa-

ir olduğunu söyleyen kişilerin de aynı yanlışlığa düştüklerini sanıyorum.

Soru- Yazın kuramı (Poétique) adlı nesneye Freudo-Marksist bir açıdan yaklaşan Tel Quel'cileri acımasız bir şekilde eleştiriyorsunuz, neden?

Jean BAUDRILLARD- Şu anda neler yaptıklarını bilmiyorum, ancak o zamanlar her şeyi üretilebilirlik (productivité) terimi altına yerleştirmişlerdi. Dilyetisinin üretilebilirliği ki bu da bana ideolojik bir biçimin biraz aşırı genelleştirilmesi gibi görünmüştü. Her şeyi üretim göstergesi altına sokmak gibi. Sanki dilyetisi, üretimden yola çıkıldığında bir devrime neden olabilirmiş gibi. Barthes bile bir ara bundan etkilenmiş ve bu alanda onlarla flört etmişti. Bakış açıları bana abartılı ve dogmatik görünüyordu. Hepsi bu. Üstelik Artaud, Bataille gibi çok sevdiğim insanların üstüne çullanmalarını görmek canımı sıkıyordu. Kristeva'nın yaptığı şeyler iyi ancak oldukça ağır ve nesnesini ezip geçen bir yöntem. Ancak Tel Quel'in insanlarına karşı kesinlikle ön yargılı değilim. Onlara karşı duyduğum duygular, o kendilerinden emin olmaları ve entelektüel küçümsemelerini sevmemenden ileri geliyordu. Üstelik çok kurnaz bir şekilde rüzgara uyararak yön değiştirmelerine kızıyordum. Onlarla özel bir ilişkim olmadı. Kristeva'nın yaptıklarını P.Sollers'in yaptıklarından daha çok seviyorum. Sollers'in üretim biçimini tatsız, tuzsuz doğallıktan uzak ve yüksek sosyete işi gibi görüyorum. Bu konuda kişisel bir değerlendirmem yok.

Soru- İyi bir şiir (söz oyun gibi) kalıntı bırakmıyor. Öyleyse bu konuda semiyolojik bir çözümleme girişimi boşuna olacağına göre 'kalıntı' bırakan şiirin, romanın, filmin semiyolojik çözümlemesi yapılabilir diyebilir miyiz?

Jean BAUDRILLARD- Evet kalıntıların işlenmesi diyebiliriz buna. Böyle bir çözümleme yapılabilir. Bugün artık kalıntı bırakmayacak biçimler bulabilmenin giderek güçleştiğini sanıyorum. Söz oyunu bir tür ütopya ancak ondan yola çıkılarak şeyler çözümlenebilir. Örneğin sözünü ettiğim grafitilerin biçimi gibi. Onlar da kalıntı bırakmayan biçimler gibi görünüyorlar bana. Söz dizimleri, süreklilikleri olmadığı ölçüde kalıntı da bırakmadıkları söylenebilir. Geçici eylemler denebilir bunlara. Onlar için de bir oyun kuralı söz konusu doğal olarak.

Soru- Evet temizleniyorlar, siliniyorlar...

Jean BAUDRILLARD- Evet, ancak hemen arkasından grafiti bir sanata dönüştü. Daha sonra bir takım insanlara bu sanatı yapmaları için para verilmeye başlandı. New York Çağdaş Sanat Müzesi'nin estetik zorunluluklar koymasıyla ger-

çekleştirilmeye başlandı bu iş. Her biçim, anında ele alınarak, simüle ediliyor. Ancak bu sanatın orijinal olabildiği kısa bir an var doğal olarak. Bir anlamda bu ortaya çıkış anı oluyor. Bence ilginç olan iki an var: biri şeylerin ortaya çıktığı ve bir anlamlarının bulunmadığı, çok güçlü, etkin oldukları, sürekliliklerinin olmadığı an ve bir de ortadan kayboldukları an. O an dramatik ve trajik bir an. Üretildikleri an benim daha az ilgimi çekiyor. Ortaya çıkış ve yok oluş anları daha ilginç geliyor. Belki de şeyler o anda daha şiirsel bir niteliğe sahip oluyorlar. Yalnızca ortaya çıktıkları anda oluyor bu. Etkilerin coşkun oldukları ve nedenlerin henüz ortaya çıkmadığı bir an bu an. Belki de bir neden yok. Neden-sonuç tarafından düzenlenen bir anlam yok o sırada.

Soru- Bir anlamda Henri Lefebvre'le birlikte Batılı insanda kalmış insancıl yanı ya da simgesel değiş tokuşu kurtarmaya çalışıyorsunuz. Bunun tersi olduğu takdirde Batılı ve batılılaşma yolunda bulunan toplumların ortadan kalkacağını söyleyebilir misiniz?

Jean BAUDRILLARD- *L'Echange Symbolique et la Mort*'da antropolojiden, Mauss'tan ve diğerlerinden yararlanmıştım. Burada da artık 'simgesel değiş tokuş' deyimini eskisi gibi kullanamayacağım, çünkü sözcüğün tam anlamında bir değiş tokuş değil bu. Benim için, eğer bu terimlerle konuşmayı sürdürecektir olursak, artık simgesel değiş tokuş yok. Diğer toplumlara gelince bilemiyorum. Ancak şeylerin evrensel boyutlarda (aynı anda) gelişeceğine inanmıyorum. Şöyle ki, toplumların kaçınılmaz bir şekilde Batı örneğini yaşayacaklarını sanmıyorum. Örneğin, Meksika, Brezilya, Fas gibi ülkeleri biraz tanıyorum ve bana göre bu toplumlar hiç bir zaman Batılılaşamayacaklar. Batı değerler sistemine indirgenemeyecek bir takım şeyler var onlarda. Uzun bir süre yakından inceleyince bu açıkça görülüyor. Bir ara Batılılaşmanın gerçekleşeceğine inanılmıştı. Bu bir kapitalist düştü. Öte yandan belki de geri kalmışların inandığı bir düştü. Bana göre aradaki boşluğun doldurulamayacağı bir kesiklik vardı, iyi ki vardı. Bu da başka karşıt modellerin olabileceğini ve Batı örneğiyle karşılaştırılamayacağını gösteriyordu. Batı ile karşılaştırıldığı anda ise yitik örnekler olacaktı. Bence başka bir şeyler geliyor. Örneğin İslam Dünyası benim için Batı örneğine indirgenemez. Bu açık ve seçik olarak görülüyor. Orada olan bitenler kötü olabilir, bu konuda ahlaki bir değerlendirme yapılabilir ancak bütün bu olaylar Batının kandırma stratejisinin dışında kalıyorlar. Brezilya'da neler olup bittiğine baktığımızda doldurulamayacak gedikler açıldığını görüyoruz. İyi ki açılıyor. Eğer olaylarda şimdiye kadar (Batının istediği anlamda) bir gelişme olabilseydi çoktan olurdu sanıyorum. Oysa beklenen gelişme kesinlikle olmadı ya da tam tersi anlam-

da oldu. Örneğin İslam dünyasında Ortaçağ'dan kalma bir kalıntı ya da barbarlıktan gelen bir güçten söz edilemez. Başka şeyler var. Genellikle din ya da diğer eski kurumlar suçlanır oysa bunların hiçbirisi söz konusu olamaz. Onun da stratejisi ve özgün bir gücü var. Bunlar kendi değerlerine sahiptir ve Batının değerleri kesinlikle umurlarında bile değil. Bugün artık bir tarafın diğer taraftan daha güçlü olduğu söylenemez. Yirmi yıl önce söylenebilirdi. Batı konusunda. Ancak olanaksız bir şey bu. Örneğin Brezilya'da korkunç bir teknolojik ve ekonomik gelişme var. Diğerlerinin gerileyeceği sanılıyordu oysa yine tam tersi oldu ve müt-hiş bir şekilde gelişmeye başladılar. Bu bağlamda bir Kültürün diğerlerini etkisi altına alabileceğini söyleyebilmek oldukça güç. Son söz henüz söylenmiş değil. Üçüncü dünyanın ne olduğu belli değildi, başlangıçta esirleştirilmiş, baskı altında tutulan ve sonuçta 'beyazlaşmaya' çalışan, bunu isteyen insanlardan söz edilebilirdi, artık o da bitti. Şimdi başka şeyler oluyor.

Soru- Genel semiyoloji konusunda onun öldüğünü söyleyeceğinizi sanmıyorum ancak, belki de sınırları olduğunu ve onları aşmaması gerektiğini söyleyeceksiniz.

J.BAUDRILLARD- Ben daha çok kendi sınırlarını aşarak riskleri göze almasını öğütleyeceğim. Belki de bu riskleri göze aldığında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelecektir. Ben şeylerin ortadan kalkmasından yanayım ancak felaketle sonuçlanabilecek bir yok oluş değil bu. Kendi yok oluşlarını oynamalılar (bilimler), kendi varlıkları konusunda sorular sormalılar. Başarısızlığa uğramayı kabul etmeliler. Çünkü bence işte bu andan itibaren olay ilginçleşmeye başlamaktadır. Oysa bilim dallarının pek çoğu bu olanaklara sahip değildir. Örneğin psikanaliz bir bunalım içinde bulunmakla birlikte gerçek anlamda bir patlama yapamadı ve bu bunalımdan yararlanamadı ya da bunu ayıp örtercesine yaparak şeyleri dengelemeye çalıştı. Semiyolojiye gelince o konuda ne diyebileceğimi bilmiyorum. Sosyoloji dersiniz ortadan kalkmalıdır diyebilirim, çünkü daha uzun bir süre ortadan kaldırılamayacağını biliyorum.

Paris, Eylül 1982

Not: Bu söyleşiye katıldığı için Mustafa Altıntaş'a teşekkür ederiz.

JEAN BAUDRILLARD'LA SÖYLEŞİ

-II-

Soru- İçinde yaşadığımız zaman diliminde 'Üçüncü Dünya' ile Batı karşılaştırması hangi ölçüde sağlıklı bir karşılaştırmadır? Öte yandan Üçüncü Dünyadan Gelişmişliğe doğru giden yol üstünde bir geçiş döneminden söz edilebilir mi?

Jean BAUDRILLARD- Bu oldukça tehlikeli ve yanıltanması güç olan bir soru. Öte yandan böyle bir yanıtlama yetkisine sahip olduğumu sanmıyorum. Ancak bireysel açıdan kendi düşüncelerimden söz edebilirim. Öyle sanıyorum ki, 'Üçüncü Dünya'dan Batılı anlamda gelişmişliğe doğru epey yol alındı gibi görünmekle birlikte, gerçekte bunun her iki taraf için de başarısızlık olduğu söylenebilir. Öte yandan Batı'da iyi niyet diye bir şey yoktur. Allah'tan ki yok. Çünkü Batı, o kendine özgü saflığıyla kolonize etmiş olduğu ülkelerin iyi niyetini kullanmış ve çok büyük paralar kazanmıştır. Çok iyi sömürdüğü de saklanamaz. Bir başka anlamda Batı'da iyi niyet bulunduğundan söz edilebilir. Ancak öteki taraftaki kültürel kalıntılar unutulurken, gelişmenin bu kalıntılara önem verilmeden gerçekleştirilebileceği sanılmıştır. Batının saflığı da işte burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü kültürel direnişlerle yerel kültürler unutulmuştur. Oysa bunları değiştirebilmek ya da dönüştürebilmek olanaksızdır. Bu konuda Fas, Brezilya ve Meksika'dan başka bir deneyimim olmamakla birlikte arada kapatılamayacak bir açığın bulunduğunu sanıyorum.

Soru- 'Üçüncü Dünya' ile Batı arasındaki ilişkiler geliştirilmek istenirken gerek bilimsel, gerek kültürel, gerek ekonomik açıdan ne gibi organ nakil işlemleri denenmiştir?

Jean BAUDRILLARD- Gerçek anlamda bir nakil işlemi yapılamamıştır. Yapılabilenlerse tepeden inme bir şekilde bir hayaleti andıran burjuvaziler ya da askeri diktatörlükler aracılığıyla yapılmıştır. Batının bugünkü duruma gelebilmesi için bir tarih anlayışı, burjuvazinin oluşması ve burjuva devrimi gerekmiştir.

Onun geliştirmiş olduğu gelişme biçimi ise var olanlardan yalnızca biridir. Batı bunu evrenselleştirmek istemektedir ki asıl yanıldığı nokta da burasıdır. Çünkü her iki taraf da olduğu yerde saymaktadır. Bence 'gelişme' miti artık ortadan kaybolmuştur. Çünkü bunu gerçekleştirmeyi amaçlayan umutsuzca girişimler çökmekte, borçlar giderek artmakta ve hiçbir yere varılamamaktadır. Neler olabileceğini bilmiyorum. Ancak gerçek anlamda bir diyalog, bir işbirliği ya da gelişme hiçbir zaman için söz konusu olmamıştır. Ancak hiçbir zaman Üçüncü Dünya tarafından devrimci denebilecek bir karşı koyma da olmamıştır. Söylemek istediğim şey Marksist anlamda bir devrim değıl, bir tür meydan okuma şeklinde bir şeyler olmamıştır. Bu anlamda yapılmış tek şeyin İran olayıyla diğerk İslam ülkelerinde olup bitenler olduğu söylenebilir. Bence gerçek anlamda bir karşı koyma İran'la başladı ve yine bir bağımsızlık biçimini de onlar getirmeyi başardılar. Çünkü bu yeni biçimin Batı'ya özgü değerk sistemiyle hiçbir ilişkisi olmadığık görölmektedir.

Soru- Bütün olan bitenlere karşı 'Üçüncü Dünya'nın gelişmişlik adlı son treni kaçırmış olduğu söylenebilir mi?

Jean BAUDRILLARD- Hayır. Sanmıyorum. Eğer böyle bir şey varsa bu ancak bütün dünyanın treni kaçırmış olabileceğı şeklinde söylenebilir. Üçüncü Dünya da bu dünyanın ya içindedir ya dışındadır. Eline oynayabileceğı başka kartlar da geçebilir. Ancak bunların zorunlu olarak dünya boyutlarında olması gerekmez. Ayrıca Neo-Kapitalist ya da devrimci terimlerle oynaması zorunluluğu da yoktur. Öyle sanıyorum ki bir karşılaştırma yapabilmek olanaksızdır. Belli bakış açılarından Batı, bütünüyle ve kesinlikle yadsınmıştır. Bu din aracılığıyla yapılmış olabilir ama o kadar önemli değıldir. Çünkü bu ülkeler gerek yardım gerekse başka şekilde aşağılanmaktan bıkip usanmışlardır. Gelişme düşüncesinden de bıkip usanmışlardır. Artık oynanabilecek başka kartlar vardır. Bunun adına da kültür mü denir yoksa başka bir şey mi bilemem. Böylelikle ortaya bu anlamda çok daha özerk bir meydan okuma biçiminin çıktığından söz edilebilir. Bu konuda bir şeyler söyleyebilmek o kadar güç ki şu sıralarda bu konuyla ilgilenen herkesin kafası karmakarışık bir durumda. Neo-Kolonyalizm, yardımlar vs.'den söz edilip duruluyor ama sonuçta ne bir taraf ne de diğerk bu işi bir sonuca vardiıramıyorlar. Batı, kapitalin koloniler aracılığıyla oluşturulduğu ve yaşadığı düşüncesini yadsırmaktadır. Çünkü bu unsurların yalnızca biridir, olayın bütünü değıl. Her şeye karşı Batının gelişmesinde bir özerklik söz konusudur. Öte yandan geleceğe dönük olarak aynı şeyleri 'Üçüncü Dünya' için de söyleyebiliriz. Onları diyalektikleştirmeye ya da karıştırmaya kalkmak boşunadır. Bu hem Batının hem de 'Üçüncü

Dünya'nın içine düştüğü bir yanılgıdır. Çünkü pek çok az gelişmiş ülke bu işi hileli yollardan rasyonelleştirilmiş bir ekonomi ve bir ordu ile başarabileceklerini sanmışlar ancak başaramamışlardır. Oysa bu işin içinde öylesine değişik boyutlar var ki, normal olarak buradan bir başka yere varılması gerekmektedir. Ancak bunun nasıl olacağını bilemem. Üstelik bunun bir Batılı tarafından söylenebilmesi olanaksızdır. Çünkü şimdiye kadar bu konuyla ilgili olarak o kadar çok saçma sapan şey söylenmiştir ki, daha fazlasını söylememek gerekir.

Soru- Bunun yanı sıra 'Üçüncü Dünya'nın kendi akılsızlığı yüzünden geri kaldığını söyleyenlerin sayıları oldukça kabarık.

Jean BAUDRILLARD- 'Üçüncü Dünya'yı yıpratma işinin Batı tarafından başlatıldığını hiç kimse yadsıyamaz. Bunun gerisinde neler olup bittiğini söyleyebilmek kimin harcı olabilir ki? Batının 'acculturation' (kültürsüzleştirme) girişimi bence hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Fas gibi bir Neo-Kolonizasyon örneğini verecek olursak zengin bir yerel burjuvazi, Batılılaşmış aydınlar vs'nin gerisinde değişen hiçbir şey yoktur. Belki de, "Allah'tan ki yok" demek gerekir. Bence İslamiyet bütün gücüyle yaşıyor ve hiç de ölü bir hali yok. Yaşam biçiminde bir değişiklik yok. Batının başını alıp gittiği günlerde diğer ülkelerin onun dümen suyunu girdikleri söylenebilir. Oysa bugün Batı bir durgunluk aşamasındadır. Amaçlarını yitirmiş bir durumdadır. Nereye doğru gittiğini bilememektedir. Belki de bu yavaşlama diğerlerinin işine yarayacaktır. Belki de bu dinginlik, bu hız kesilmesi bir avantaj? Belki de onun olumlu bir şey olduğunu söyleyebiliriz? Batı'nın başarısızlığı bir yerde kendine rağmen bir çıkış yolu olarak kabul edilebilir. Bu da umut verici bir şeydir. Çünkü başarısızlık başka yolların varlığını haber verebilir. Belki de yeni modeller Batı kadar hırslı ve güçlü olamayacaklar. Çünkü Batı hâlâ güçlüdür. Ancak bir örnek olarak görülmesi sona ermiştir.

Soru- Günümüzün en önemli konularından biri ekonomik bunalım. Öğrenmek istediğim noktalardan biri eğer bu işte kaybeden biri varsa bir de kazanan taraf olmalı. Bu, 'Üçüncü Dünya' olmadığına göre kim?

Jean BAUDRILLARD- Herkes aynı anda kaybedebilir. Herkesin aynı anda kaybettiği oyunlar da bulunabilir. Söz konusu para oyunu olduğunda muhakkak kazanan bir tarafla kaybeden bir taraf vardır. Ancak söz konusu olan şey değerler ise her iki taraf için de kayıplardan söz edilebilir. Bu anlamda herkes birbirine meydan okuyarak sonunda oyunu başladığı gibi bitirebilir. Komünistlerin kazandığını söyleyebilmek ise güçtür. Çünkü onlar oynamıyorlar bile. Belki de çok

uzun vadeli oynadıklarından bize haber vermiyorlar. Ancak bunun adına devrim denemez. İleri gitmeler, geri kaymalar pek çok başarısızlıklar. Örneğin Çinliler bu işi az çok hallettiler. Japonya ise kendine özgü bir örnek. Batılı bir toplum değil ancak teknolojik organ nakli başarılı olmuş. Orada bir burjuvazi süreci söz konusu olmadı. Bu model ise uzaylı bir model gibi, ne olduğu anlaşılamıyor. Çünkü Batılılar bunun nasıl gerçekleştirilebildiğini anlayamıyorlar. Ucuz emek ve işçi çalıştırıldığı için Japonya'nın meydan okuyabildiğini düşünüyorlar. Oysa bunların hiçbir anlamı yoktur. Burada da rahatlatıcı bir şeyler var. Çünkü Japonya bambaşka bir model, teknolojiyi ritüelleştirmiş olan bir model. Bu yüzden kendi kültürlerini yitirmeden meydan okuyabilmektedirler.

Soru- Teknolojinin bu ritüelleştirilmesinde bilinçten hangi ölçüde söz edilebilir?

Jean BAUDRILLARD- Doğal olarak halkın bütünüyle bilinçli olduğu söylenemez. Ancak hem kültürlerine bağlı hem de teknolojik aşamayı yapabilecek nitelikte bir ülke olduklarını düşünüyorlar ki, bu doğru. Belli bir amaçları olduğunu sanmıyorum. Yalnızca kültürlerine güvenerek diğerlerinden daha iyi bir şey yapmak gibi bir sorunları yok. Belki de bunun bilincine vardıkları gün işler bu kadar iyi gitmeyecek? Belki de bu üst üste bindirme işi çok iyi bir şekilde yapıldı. Teknolojiyle Kültürün birbirine yapıştırılması çok iyi başarıldı. İçinde bulunduğumuz durumda birinin diğerinden daha güçlü olabildiği bir strateji yoktur. Ne süper güçler ne de dünyayı paylaşanlar artık gerçekten oynamayı bıraktılar. Orijinal olan hiçbir şey yok. Bu oyunu herkes biliyor ve diğer bütün oyunları engelliyorlar, doğal olarak!! Bence bu dengeyi bozan iki önemli olayın adı İslamiyet'le Japonya. Biri hiperteknolojik, diğeri ise anti-teknolojik olan bu birbirine zıt iki model egemen durumdadır. Bu meydan okuma ise Batıya karşı yapılan bir meydan okumadır. Bir yandan Batının denetlemediği teknolojik üretim alanında meydan okumak artık her şey onun isteğinin dışında olup bitmekte ve bu işi yalnızca Japonya gerçekleştirebilmektedir. Onun bu işi nasıl başarabildiğini ise biz anlayamıyoruz. Öte yandan teknolojiyi bütünüyle yadsıyan bir İslamiyet karşısındayız. Bütün bunların yanı sıra kimi alanlarda süper teknolojik aşamalar yapmış bulunan Brezilya gibi tuhaf ülkeler de var. Üstelik kültürleri de giderek yaygınlaşıyor. Oysa teknolojinin zamanla bu kültürü yok etmesi gerekirken tam tersi olmaktadır. Teknoloji geliştikçe arkaik kültür de giderek yaygınlaşmakta ve her şeyi içine almaktadır.

Soru- Bir çalışmanızda altyapının gelişmeyi belirlediği öyküsünün artık bir masal olduğunu ve bugün üstyapının gelişmenin altyapısı olarak algılanabileceğini söylüyorsunuz...

Jean BAUDRILLARD- Ancak bu anlamda Japonya modelinin evrensel bir model olamayacağını sanıyorum. Batılı kapitalistlerin onun evrenselleşmesini isteyecekleri muhakkaktır ancak bu şimdilik imkansız görünüyor. Şimdilik İslamiyet de evrensel bir model sayılamaz. Bu ikisinin özel ancak çok güçlü örnekler oldukları söylenebilir.

Soru- Bu düşüncenin sonuna kadar gidildiğinde her ülkenin kendi modelini gerçekleştirmesi gerektiği söylenemez mi?

Jean BAUDRILLARD- Evet olabilir. Evrensel model yıkılmaya çalışılarak özgün model üretilebilir. Üstelik bütün bu modellerin birbirleriyle çatışmaları için bir neden yoktur. Evrenselleşmeleri için de. Herkes emperyalist olmayacak bir özgün model oluşturmaya çalışabilir. Japonya, güncel konumu içinde emperyalist bir ülke olarak gösterilemez. Bir zamanlar olmuştur. Ancak şimdi değil. Bugün ise diğerlerinden daha iyi yapacağını söyleyerek meydan okumaktadır. Altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkiye gelince bence üstyapı altyapının kendisidir. Japonya için teknoloji bir üstyapıdır. Burada altyapı, üstyapı tarafından özümsemiştir. Yapı sözcüğünü pek sevmiyorum. Ancak belli bir kültür düzeyinde bunun çok önemli bir yeri vardır. Ekonomik altyapı olayı XIX. yüzyıl Batı buluşudur. Bunun doğru olup olmadığı bile belli değildir. Çünkü modelle birlikte evrenselleşmiş olan altyapı kavramı da çökmektedir. Onun yerine ise üstyapılar, değerler düzeyinde, çok daha özgün ve güçlü olarak ortaya çıkmaktadır. Zaten devrimler de bu düzeyde ortaya çıkmaya başlamaktadırlar. Yoksa altyapı düzeyinde değil. Arkaik bile olsa güçlü bir kültüre sahip olan ülkeler bu işten özgün birer modelle sıyrılma şansına sahip olacaklardır. Çünkü evrensel ekonomi olgusundan kaçabileceklerdir. Burada bir şanstın söz edilebilir. Nasıl gerçekleşebileceğini bilmiyorum ama olacaktır. Bir yerde altyapılar nötralize edilmişlerdir. Örneğin ekonomik krize bağlı olarak doların düşmesi gerekirken yükselmektedir. Büyük seçenekler geride kalanlardan çıkacaktır ve üstyapılara bağlı olacaktır.

Soru- Bir anlamda karşıtlıkların nötralize edilmesi ya da politik iktidarın nötralize edilmesi 'Üçüncü Dünya'nın içinde yaşadığı kısır döngüyü daraltmıyor mu ya da politikanın nötralize edilmesiyle 'Üçüncü Dünya'daki işçi sınıfı güdeceği strateji konusunda nasıl bir karar verebilecektir? Çünkü 'Üçüncü Dünya' ekonomik açıdan bağımlıdır.

Jean BAUDRILLARD- İktidar kitlelere verilemez. Verilmek istense de verilemez. Buna karşılık kitleler tarafından nötralize edilebilir. Çünkü kitlelerde yalnız-

ca bu güç vardır. ‘Üçüncü Dünya’nın bu anlamda önemli bir rol oynadığını sanıyorum. Çünkü bütün bu sömürülen ve kolonize edilmiş olan ülkeler sonunda Batıyı nötralize ettiler. Onun hızını keserek ağırlaştırdılar. Emdiler.

Soru- Bu şekilde nötralize edilebilmek için sizce Batı nerede ne gibi yanlışlar yaptı?

Jean BAUDRILLARD- Önce şu nokta üzerinde durmada yarar var sanıyorum. Batılı ülkeler kendi toplumlarını gerçek anlamda ve herkesin katıldığı bir demokrasiye dönüştüremediler. Bu konuda çok başarılı oldukları söylenemez. Buna karşın, Batı’nın, ‘Üçüncü Dünya’yı geliştirmeyi ve sosyalleştirmeyi başarması gerekti. Çünkü bu şekilde en azından bir şeyleri başarmış olacaktı. Kapitalistler bir ara bunu yapmayı çok istediler. Ancak başarılı olabilmeleri olanaksızdı. Çünkü o sistemin işleyiş biçimi yapmak istediğinin tersi sayılabilecek bir doğrultuda gitmektedir. İyi bir dünya stratejisi güdebilmek için böyle bir şey yapmak istemeleri çok doğal. Bu ülkelerin gelişme ve ilerleme olayına katılmalarını istediler. Ancak başaramadılar. Bu Batı için en büyük başarısızlık oldu. Neden başarılı olamadıkları sorusuna gelince, bunu olanaksızlık ya da akılsızlık yüzünden değil karşı taraftan gelen müthiş bir direnişle karşılaştıkları için başaramadılar. Bir yerde ‘Üçüncü Dünya’ gelişmek istemedi, daha doğrusu Batının istediği şekilde gelişmek istemedi. Bu tarihi davranış ise Batıyı nötralize etti. Çünkü Batı, kendi değerlerini evrenselleştiremediği gün hapı yutmuş demektir. Çünkü Batı sistemi ancak evrenselleşmeyi kullanarak varolabilecektir. Bu yüzden diğerlerinin eline bir güç geçtiğini söyleyebilmek şimdilik oldukça güç. Ancak her şeye karşın Batının ‘Üçüncü Dünya’ karşısında yenilgiye uğradığı söylenebilir. Bunun anlamı şudur: kolonize edilmiş ülkeler o eski zihniyetleriyle Batıya karşı edilgin bir şekilde karşı koymamışlardır. Tam tersine Batıya karşı, kendilerine göre, bu şekilde meydan okumuşlardır. Batı, avlanmağa giderken avlanan avcıya dönüşmüştür. Böylelikle ‘beyazlaştırılmaya’ çalışılanlar ya da beyaz kültür başarısızlığa uğratılmıştır. Tutusulan bahis kaybedilmiştir. Beyaz kültürün bütün dünyayı bembeyaz edebileceği düşünülürken bu iş giderek yavaşlamış ve giderek daha az başarılı olunmaya başlanmıştır. Üstelik Batı bunu başaramadığı gibi kendi toplumlarının da beyazlığı elden gitmeye başlamıştır. Batı için belli bir demokrasi ve sosyalleştirmeden söz edilebilir ancak onun hangi ölçüde sağlıklı çalışabildiğini söyleyebilmek güç. En azından dünyayı Batılılaştırma hırsı şimdilik sönüştür. Durumu kurtarmaya çalışacaktır ancak şimdiden bir şeyler söyleyebilmek oldukça güç.

Olaya bir başka açıdan bakıldığında Batının ‘soft’ (yumuşak) bir şekilde beyazlaştırmayı başaramadığı yerleri ‘hard’ (diktatörlükler) aracılığıyla ele geçir-

meye çalıştığı söylenebilir. Böyle bir girişim onun daha başarılı olabileceği anlamına gelemmez. Ancak bunun sonsuza dek böyle götürülebileceği de söylenemez. A.B.D. bu konuda uzun bir süre başarılı olmuştur. Örneğin Latin Amerika'da askeri diktatörlükler yavaş yavaş sarsılmaya başlamışlardır (Brezilya, Arjantin gibi). Bir gün bunlar sona erecektir çünkü ekonomik bakımdan askeri diktatörlükler A.B.D.'ye oldukça pahalıya mal olmaktadır. Psikolojik ve politik bakımdan da aynı şekilde. Batılı ülkelerin ne aradıkları bellidir, bir orta yol bularak sivil toplumu sivil bir şekilde yönetmek. Aksi halde iç savaş ve dağa çıkma olayları giderek büyüme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Batılı A.B.D. 'Üçüncü Dünya'da sürekli gerilla savaşları ve dengesizliği düzen olarak benimseyerek idare etmek istemektedir. Bu durumu düzeltmeye bile çalışmadığı görülmektedir. Baskı ve şiddetin sürüp gitmesini istemektedir. Çünkü 'Üçüncü Dünya' ile artık başka türlü başa çıkamamaktadır. Bu arada aydınlar bütünüyle ortadan kaldırılabilse hiç de fena olmayacaktır. Bu kişisel bir görüştür, ancak bundan böyle demokratik yoldan bir takım değişikliklerin olabileceğine inanmıyorum. Yönetimi bir taraf ya da diğer taraf ani bir şekilde ele geçirecektir. Örneğin böyle bir değişikliğin olduğu İran'da Şah'ın bile böyle bir şey olabileceğini düşündüğünü sanmıyorum. Farkına vardığındaysa herhalde iş işten geçmişti. Brezilya'da da bir gün böyle bir değişikliğin olması beklenebilir. Küçük ülkeler kolaylıkla denetlenenilmektedir ancak büyük ülkelerde ani tersine dönmelerin olabileceği düşünülebilir. Böyle bir tersine dönme anında da bütün toplum allak bullak olacak ve bu fırtınadan hiçbir toplumsal kurum kurtulamayacaktır.

Paris, Aralık 1982

SİMÜLASYON, TARİH VE İSLAMİYET ÜSTÜNE SÖYLEŞİ

Ağustos ayı başında telefon edip, “Paris’te olduğumu söyleyince hemen görüşelim” dedi. Ama bu arada, “bir de söyleşi rica ediyorum” dediğimde, “Bütün yıl durmadan konuşuyorum bari yazın konuşturma” yanıtını verdi. Israr edince “Ağustos sonuna doğru olsun. Biraz dinlendikten sonra tamam mı” dedi.

Karşı karşıya geldiğimizde ilk iki söyleşimizi 1982 yılında Voltaire metro çıkışı yakınındaki lojmanında yapmış olduğumuzu ve aradan geçmiş olan on yedi yıla bakarak çok sık görüşme talebinde bulunmadığımı anımsatınca çaresiz sorularıma katlanmak durumunda kaldı. Arada dünyanın bir çok ülkesinden telefonlar geldi ve sona doğru söyleşi (burada yer almayan) *Simgesel Değiş Tokuş* başlıklı yapıtının üç temel taşından biri olan Saussure’ün ‘Anagrammaları’ üzerine bir sorgulamayla noktalandı. Daha sonra: “Fotoğrafa bugüne kadar yeterince zaman ayıramadım daha çok zaman ayırmak istiyorum” dedi. Almanların üç dilde basmış oldukları muhteşem bir Baudrillard fotoğrafları kitabı gösterdi (bu kitaptaki fotoğrafların birkaçı Eylül ayı içinde, onunla birlikte, İstanbul’a da geldi).

Eylül ayı içinde son yazmış olduğu *L'Echange Impossible* başlıklı metni gönderdi. Hızlı bir ilk okumadan sonra simülasyon konusunda bir daha yazmaya çağrı gibi bir duyguya kapıldım. Ama insan çocuğundan ne kadar soğuyabilirse ortaya atmış olduğu evrensel boyutta yankılar uyandırmış bir kuramdan da herhalde o kadar uzaklaşabiliyor. Çünkü biz bu söyleşiyi adı geçen metnin son düzeltmesi yapıldıktan kısa bir süre sonra gerçekleştirdik. Aşağıdaki söyleşiyi okursanız bu konuda bir fikir sahibi olabilirsiniz !

Soru- Tüketim Toplumu başlıklı çalışmanız yayınlandığı sırada simülasyon kuramının ana çizgileri kafanızda netleşmiş miydi ?

Jean BAUDRİLLARD - Öyle de diyebiliriz. Başlangıçta kullanım değeri, bir gerçeklik ilkesi ve işlevi, bir değer ilkesi vardı. Bütün bunlar bir tür gösterge aşamasına geçmiştir. Gösterge de vardı. Simülasyon bütün bunların içinde çekirdek halinde bulunuyordu. Henüz kavramsallaştırılmamış olduğu düşüncesi doğrudur.

Daha çok bölük pörçük, kısmi çözümlerler şeklindeydi. Bir kuramsallaştırma girişimine geçmeden önce ben bütün bunların bir panoramasını sunmaya çalıştım. Simülasyon kavramının gerçekten ortaya çıktığı yer yanlış hatırlamıyorsa *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* başlıklı çalışmamdır yani potlaç, vs gibi şeylerle karşılaşmış olduğum zamandır. Yani simgesel değiş tokuş denilen alternatif ortaya çıktığı anda kod ve simülasyon gerçek anlamlarına sahip oldular. İkisini aynı potada eritmeye başladığım anda yani.

Soru-Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm'den önce önünüzdeki en büyük engelin marksizmin aşılması olduğunu söyleyebilir miyiz ? Örneğin Üretimin Aynası ve Göstergenin Ekonomi Politikası Üstüne Bir Eleştiri gibi çalışmalarınızda.

Jean BAUDRİLLARD - Evet. *Üretimin Aynası* başlıklı çalışmamla sözcüğün tam anlamıyla hiçbir zaman gerçekten içine batmamış olduğum Marksizm'den kurtulmuş oldum. Ancak Marksizm'le her zaman özgür denilebilecek bir yaklaşım çerçevesi içinde ilgilenmiş olduğum söylenebilir. Örneğin Henri Lefebvre'le birlikte çalışmış olmam. Ancak o da özgür kafalı, dogmatik olmayan bir düşünce adamıydı.

Soru- Ama Marx'ın Alman İdeoloji'sinin çevirisine katıldınız...

Jean BAUDRİLLARD - Yeniden çevirisine diyelim.

Soru- Peki, Marksist kuram kendi kuramsal çalışmalarınızın yaygınlaşma, tanınma süreci içinde önemli bir engel teşkil etti mi ?

Jean BAUDRİLLARD - Sanırım 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bir düşünce akımının varlığından yararlandım. Zaten daha önce de Sartre'ci denilen bir dönem yaşamıştık. 1960'lı yıllarda Amerika'dan esip gelen ancak Avrupa'da da zaten kısmen var olan bir düşünce hareketinden etkilenmiştik. Bu, Tüketim olgusunu açıkça sorgulayan bir hareketti. 1968 Mayıs'ı da bu hareketin bir sonucudur. Bir başka deyişle benim düşüncelerimin yaygınlaşması için uygun bir ortam vardı denilebilir. O zamanlar zaten ortalıkta bugünküne benzer bir hava esmiyordu. Her şeye açık bir ortam vardı ve bu da benim işime yarıyordu. Bu sayede düşüncelerimi sistematize etme olanağını bulabildim.

Soru- Tarihe herhangi bir gönderme yapmadan 'gerçek' ve 'simülasyondan' söz edebilmek olası mıdır ?

Jean BAUDRİLLARD - Ben bu sorunun yanıtını asla veremedim. Simülasyonun soy ağacının neye benzediğini bir zamanlar anlamaya çabalamıştım. Böyle bir şey olabilir mi sorusunu sordum. Bir bakıma evet denilebilir. Örneğin sanayileşme dönemi, modernleşme dönemi gibi dönemler yaşandı. Hiç kuşkusuz bir gelişme süreci yaşandı. Örneğin buradan yola çıkılabilir. Ancak ben yapısalcı olmamakla birlikte -yine de biraz öyle sayılabilirim-, kuramsal olarak sistematik bir düzenek oluşturduğum için yapısalcı da sayılabilirim. Bu durumda da simülasyon belli bir dönemde kavramsal özerkliğe kavuştu, doğal olarak kuramsal sistem anlamında demek istiyorum. Daha sonra neler olup bittiğine baktığımızda örneğin Mc Luhan'ın kısmen bu türden bir şeyler yaptığını görüyoruz. Bir sonuca varmak istediğinizdeyse bu türden şeyleri tarihsel bir kronoloji içine yerleştirmek neredeyse olanaksızdır. Buna karşın tarihi determinizm gibi nesnel nedenler düzeyinde bir sorgulamaya gittiğiniz zamansa simülasyon kuramına karşı olmanız kaçınılmaz. Çünkü simülasyonla birlikte nesnel nedenler de ortadan kaybolmaktadır.

Soru- Oysa gerçeklik evreninden simülasyon evrenine 1929 Bunalımıyla birlikte geçilmiş olduğundan, 1950'li yıllardan sonraysa bir tür kesinleme yaptığınız söylenemez mi ?

Jean BAUDRİLLARD - Evet, bu anlamda boşlukta kalan bir şeyler söyledim. Tarihsel anlamda kimi göndermeler yaptım ancak bunları hiçbir zaman bilimsel bir kanıt olarak kullanmadım, yararlanmadım.

Soru- Tarihsel açıdan bir kopuş ya da kırılmadan söz edebilmek güç mü demek istiyorsunuz ?

Jean BAUDRİLLARD - Belli bir ana kadar belki tarihsel bir boyuttan söz edilebilir. Örneğin bütün bu simülakrlar kompleksi denilen bütünün ortaya çıkış anından söz edilebilir hatta gerçeklik ve simülasyon terimlerinden yola çıkılarak bir teşhis konabilir. Ancak simülasyon evreni içinde yol almaya başladığınızda böyle bir tarihsel ayırım yapabilmek giderek olanaksızlaşıyor.

Soru- Daha sonra da zaten (virtuel) gücül/sanal aşamasına geçiyorsunuz.

Jean BAUDRİLLARD - Evet gücül/sanalla birlikte gerçeklik ilkesinin tamamen emilmiş olduğu bir aşamaya geçiliyor. Bugünse bu gücül/sanalın bizim içinde yaşamakta olduğumuz 'gerçeklik' evrenini oluşturduğu söylenebilir.

Soru- Eğer şu şekilde ifade etmem gerekirse: Bir anlamda tarihsel yaklaşım biçimini reddediyor olmanız sizin de çözümlemeleri genellikle güncelle sınırlı olan yapısalcılar, sitüasyonistler ya da postmodernistler gibi değerlendirilmenize yol açtı ?

Jean BAUDRİLLARD - Evet öyle. Bir tarihsel yaklaşımdan yana olanlar eğer tarihsel terimlere başvurmada, determinist bir özellik taşımayan örneğin sınıflara, çelişkilere dayanmadan akıl yürütüyorsanız sizi hemen lafın gelişi postmodern olarak nitelendiriyorlar. Beni postmodern olarak nitelendirmelerinin nedeni simülasyondur. Tarihi ve gerçekliği terk ederek bir tür kurmacanın (fiction) içine girdi deniliyor. Ben bu yaklaşım biçimlerinden epistemolojik açıdan değil zihinsel açıdan kopmuş bulunuyorum.

Soru- Bu zihinsel kopuş bile belki sanıldığı kadar radikal değil. Örneğin Üretim Aynası'nda olduğu gibi...

Jean BAUDRİLLARD - 'İllüzyonun Sonu'nda olduğu gibi...

Soru- Dünyayı şu içinde bulunduğu durumdan yola çıkarak değerlendirdiğinizde onun: Bir Tarihe değil olsa olsa bir Yazgıya sahip olabileceğini ancak bunun nasıl kanıtlanabileceğini bilmediğinizi söylerken öte yandan temel referansları Tarih olan Marx ve Foucault gibi isimleri radikal bir şekilde eleştiriyorsunuz..

Jean BAUDRİLLARD - Özellikle Marx evet ama, Foucault pek öyle değil. Çünkü onun jenealojisi ve sunduğu epistemolojik temel tarihle fazla ilgili değil. Onunki bana göre post-tarihselden çok tarih-ötesi bir şey. Her neyse. Bütün bunları da yadsımıyorum. Sanırım tarihe dayalı büyük bir düşünce akımı oluştu ve şimdi de yavaş yavaş çözülmeye başladı.. Tarihsel mantık gidebileceği en uç noktaya kadar gitti ve şu bir tür tersine çevirme ilkesi doğrultusunda kendi kendini vuran (geri tepen) bir silaha dönüştü. Bugünse benim şu tersine çevrilebilirlik, Canetti'nin dile getirdiği şu geriye dönüşü olmayan noktayı savunma durumunda olduğum söylenebilir.

Soru- Tam da bu noktada siz: Bir şeylerin tersine gitmeye başladığı o an'ın kesinlikle bulunup ortaya çıkarılması gerekiyor. Kat edilen yol tümüyle gözden geçirilip, tarihin çöplükleri baştan aşağı aranıp taranarak, en iyiyle en kötünün yeniden yaşama döndürülerek boşuna da olsa bunların (iyi-kötü) birbirinden ayrılması sağlanmalı dedikten sonra şunu ekliyorsunuz, bütün bunları yapmış

olsanız da başarısızlık kaçılması olanaksız bir sondur. Acaba bu başarısızlık olayı yüzünden mi Tarihle pek fazla ilgilenmiyorsunuz? Bunu ta baştan beri söylüyorsunuz.

Jean BAUDRİLLARD - Hayır. Ben bu başarısızlığın nedenini anlayabilmek için tarihle yeterince ilgileniyorum, çünkü bu önemli bir şey. İlgilenmediğim şey tarihsel olarak adlandırılacak sürelerdir. Süre konusunda beni ilgilendiren tek şey sonlanma ve bu sonlanma sonrasındır. Bunların ötesine geçmek istediğim zaman süreleri saptamak, yani şu kaçınılmaz sonun ne zamana denk geldiğini ve başarısızlığın nedenlerini bulmak durumundayım. Örneğin tüm vaatler, ütopyalar, tüm tarihsel perspektifler yaşama geçirilemedi ve biz hâlâ onlarla birlikte yaşamayı sürdürüyoruz. Daha doğrusu onlardan geriye kalan artıklar, kalıntılarla birlikte yaşayıp onlar konusunda onlara ait olmayan (bu arada bana da ait olmayan) bir alanda/evrende tartışıp, debelenmeye devam ediyoruz. Bir anlamda benim alan/evren değişikliğine gittiğim söylenebilir. Doğal olarak bu da bir tür politik bakış açısı değişikliğini zorunlu kılıyor. Politika denilen kalıntı üzerine tartışan ve ‘yeni’ bir politika anlayışı oluşturmaya çalışan bütün şu entelektüelleri tiye alıp, dalga geçiyorum.

Soru- Siz bu evren/alandan uzaktasınız yani !

Jean BAUDRİLLARD - Evet onlarınkinden !

Soru- Fernand Braudel : “ Avrupa tarihçilik mesleğini icat etmiş olduğu için, bundan kendi çıkarına yararlanmıştır... Avrupa-dışının tarihi daha yapılmaya aşamasındadır” derken siz de: “ Tarih bir anlamda Batılı toplumların kendilerine armağan ettikleri bir lükstür. Çünkü bu ‘onların’ tarihidir. Avrupa tarihinin ortadan kayboluyor görünmesi bizim için talihsiz bir durum” diyorsunuz. Ancak her ikinize de yanıldığınız söylenecekti. Örneğin Braudel’e: Tarih kendi iddia ettiği gibi evrensel düzeyde olması gereken bir şeyse o zaman Avrupa tarihinin de henüz yazılmamış olması gerekeceği nedeniyle yanıldığı söylenebilecekken; size de Avrupalıların katkısı olmadan evrensel bir tarih anlayışı olamayacağı düşüncesinden yola çıkarak yanılmış olduğunuzu ve sonuç olarak evrensel tarihin gerçek anlamda ortaya çıkabilmesi için Avrupa tarihinin sona ermesi gerektiğini söyleyeceğiz. Ne dersiniz ?

Jean BAUDRİLLARD - Bunu kim söylüyor ?

Soru- Ben söylüyorum.

Jean BAUDRİLLARD - Acaba tarih kavramının bizzat kendisi başka dünyalara bir ideoloji olarak taşınmış olamaz mı? Bu durumda tarih kavramının bir tür gelişme, ilerleme kavramı şeklinde dayatılması yani Batıdan gelmiş olan bir şeyle, Batıya ait bir şeyle başka yerlerde karşılaşmanın bir yararı olabilir mi? Bu kavram Batıda başarılı olamadıysa bunu evrenselleştirmenin bir yararı olabilir mi? Benim bu konudaki kuramsal yaklaşımım çok net. Evrensel Batıya ait bir kavramdır. Ancak evrenselin bir iyi tarafına rastlayanlar vardır -ki bunlar bizleriz-, bir de kötü yanına rastlamış olanlar. Ancak her iki durumda ortaya bir tür paradoksal bir kavram çıkmaktadır. Yani Batı evrensel kavramını kendi çıkarlarına, önceliklerine uygun bir şekilde kullanarak popüleritesini korumaya çalışmıştır.

Soru- Günümüzde bir başka evrensel kavramı oluşturulamaz mı? Neden olmasın ?

Jean BAUDRİLLARD - Neden olmasın? Ama hangisi?

Soru- Örneğin evrenseli, işin içine batıyı da dahil edip, dünya boyutlarında bir katılımı gerçekleştirebilmek mümkün olamaz mı? Doğal olarak bu arada Batı'nın küreselleştirme, dünya(sal) ölçeğine taşıma (Mondialisation) gibi kavramları dayatmaya çalıştığını biliyoruz. Ama neden bunun tersi olmasın? Örneğin dünya ülkeleri neden yeni bir evrensel kavramı oluşturmazlar?

Jean BAUDRİLLARD - Keşke olsa. Doğal olarak herkes düşünme özgürlüğüne sahiptir. Zaten şu sıralarda evrenselin (universal), küreselin (mondialisation) içinde eriyip gidişine tanık oluyoruz. Bu çok açık bir şekilde görülüyor. Ben evrenselin karşısına özgünlükle/istisnai bir konuma sahip olmakla (singularité) çıkılabileceğini düşünüyorum. Ben bir önceki evrenselden daha evrensel olabilecek bir başka evrensel anlayışı göremiyorum. Evrenselden daha evrensel olan şeyin adı 'Mondialisation'dur ya da salt bir küreselleşmedir. Buna oranla yeni bir evrensel değerler sisteminin neye benzeyebileceğini, batılı evrensel değerler sisteminin temellerinden neleri alabileceğini bilemiyorum. Eğer bu Batıya ait bir değerler sistemiye Batıyla birlikte başarılı ya da başarısız olmak durumunda. Belli bir açıdan bakıldığında bu girişimin başarılı olamadığı ancak yine de dünya yüzeyine yayıldığı görülmektedir. Oysa benim söylediğim şey 'Globalisation', 'Mondialisation' adı altında Avrupa Birliği ülkelerine atfedilmektedir ki bence bu bir yanılgıdır. Çünkü Amerikalılar da bu küreselleşme olayından pay-

larına düşen dersi almışlardır yani burada bir nesne/özne ayrımı yoktur herkes aynı olayın içindedir.

[Burada Baudrillard'ın evrensel ya da evrenselleştirmeyi insani değerler (içerik) şeklinde ifade ettiğini; buna karşın 'Mondialisation' (Dünya boyutlarına taşıma) dediği şeyin de Kapitalizmin biçimsel/maddi anlamdaki küresel boyutlara yayılışı anlamına geldiğini yinelemek istiyoruz.]

Soru- Buna bağlı olarak Batıdaki ya da Avrupa'daki Kapitalizm süreci konusunda; Kapitalizmin zihinsel, ideolojik boyutta sona ermiş olduğunu ancak biçimsel ya da ekonomik düzeyde devam etmekte olduğunu bu arada kapitalizmin aynı zamanda ideolojik bir proje olduğunu anımsatan Braudel'e kulak verdiğimizdeyse biri sona erdiğinde diğerinin de sona ermiş olması gerekliliği gibi bir sonuca ulaşıyoruz. Sizce neler olup bitti? Dünya kapitalistleşmek isterken Batı bir anlamda sanki kapitalist olmak istemiyor gibi bir durum söz konusu. Örneğin Avrupa ülkelerinin bir çoğunda sosyal demokratlar iktidardalar ama kapitalist biçim varlığını sürdürüyor. Burada bir çelişki yok mu? Yani Avrupalılar hatta diğerleri de başka şeyler söyleyip başka şekilde davranmıyorlar mı ?

Jean BAUDRİLLARD - Aradaki zamansal farklılık ya da kopukluk (décalage) acaba böyle bir sonuca yol açmış olabilir mi? Çünkü Amerika ile Avrupa arasında da buna benzeyen bir şeyler var. Yola önce çıkanlar bekleme, dinlenme aşamasındayken diğerlerinin yetişmesi gibi bir fenomenden söz edilebilir mi bilemiyorum. Kapitalizmin bir tür mimetizm (taklitçilik), büyülenme yoluyla yaygınlaşmış olduğunu düşünsek bile, bu olay çok küçük de olsa bu ister burjuvalar isterse askerler olsun küçük bir seçkinler grubunun etkisiyle gerçekleşmiştir ve Türkiye bu konuda çok çarpıcı bir örnektir. İran'da da İran Şah'ını örnek gösterebiliriz. Bizde de böyle olmuştur. Büyük sapmalar evrenselleşmeyi beceren seçkinler aracılığıyla gerçekleşmiştir. İster evrensel ekonomik pazar, isterse evrensel entelektüel pazar, isterse ideolojik pazarlar olsun, bu bir seçkinler grubu işidir. Geriye kalanlar onları izlemektedirler ancak bu sonuncular aynı süreçle sözcüğün gerçek anlamında bütünleşememektedirler. Bugün bile Fransa'da tüm olan bitenleri yarı politik yarı entelektüel seçkin çevreler belirlemektedir. Bu ikisi arasında bir suç ortaklığı olduğundan artık iktidarın politikalarını radikal bir şekilde eleştiren entelektüellere rastlanmamaktadır. İkisi aynı sürecin birer parçası olduklarından aynı şekilde örgütlenmektedirler, çünkü ortak çıkarları vardır. Avrupa düzeyinde demek istiyorum. Zaten Avrupa bu kopuş konusunda çok çarpıcı bir örnektir.

Soru- Tam da bu noktada entelektüellerin ahlaksızlığıyla karşılaşılıyor mu? İdeolojik açıdan Batı ya da Avrupa'da ölü bir kapitalizm varken, dünya yaşasın kapitalizm diyor denilebilir mi ?

Jean BAUDRİLLARD - Kapitalist sistemin bir tür alt ürün, bir tür hastalık olduğunu düşünüyorum çünkü biz yalnız ideoloji değil hastalık da ihraç ettik. Ancak bu ürün de diğerleri gibi yani her şey değer üstüne oturtulmuş.

Doğal olarak bunun artık Marx'ın eleştirisini yapmış olduğu tarihsel kapitalizm olmadığını kabul etmek gerekiyor. Bu dünya boyutlarına ulaşmış liberalizmin, özünde, başlangıçtaki kapitalizmle tam bir çelişki içinde olduğu söylenebilir. Bana göre çözümlenmesi gereken şey dünyaya yayılmış olduğu süre içinde (başlangıçtaki) özgün kapitalizmin ortadan kayboluş sürecidir. Doğal olarak emek kavramının da ortadan kayboluş süreciyle birlikte demek istiyorum.

Soru- Tam da bu noktada örneğin Türkiye gibi bir ülke tarihsel açıdan, kapitalist sürece, aşağı yukarı güncel aşamada katılırken, Avrupa bu noktaya yüz elli, iki yüz yılda geldi. Buradan yola çıkarak Türkiye, Brezilya, vb ülkelerin yeni sentezlere ulaşabilecekleri söylenemez mi? Bütün bunları söylememin nedeni son dönemlerde Batı ya da Avrupa'nın zihinsel düzeyde çok tutucu bir aşamaya gelmiş olması. Örneğin siz Fransa'da çok marjinal bir düşünürsünüz. Yaklaşık yirmi beş yıldan bu yana Fransa'da (sosyal bilimler alanında demek istiyorum) hep aynı kitaplar tekrar tekrar basılıyor. Sizin neredeyse tek önemli marjinal olmanız bile böyle bir tutuculuğun sonucu olarak değerlendirilemez mi? Bu tutuculuk size de tuhaf gelmiyor mu ?

Jean BAUDRİLLARD - Bu daha da beter bir şey, bir tür 'intègrisme' (yobazlık) şeklinde ifade edilebilecek bir şey.

Soru- O zaman entelektüel açıdan Batının büyük sorunlarla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Zaten Batıdaki bu tutuculuk yüzünden, örneğin Avrupalı tarihçilerin evrensel ve Avrupa tarihi konusundaki hemen tamamıyla yanlış olduklarını düşünüyorum.

Jean BAUDRİLLARD - Bana göre Batı entelijentsiası aydınlanma döneminden bu yana çok fazla yol alamadı ve bir yerlere takılıp/saplanıp kaldı. Ancak bu arada çok güzel bir entelektüel 'sübversiyon' dönemi yaşamış olduğumuz söylenebilir. Bana göre bu dönem sona ermiştir. Şimdilik bu aşamadayız. Ancak bu andan itibaren ortaya şeylerin başka türlü bir yorumu çıkana dek sanırım, diğerleri karşı-

sında bizi üstün bir konumda tutan, eski ve tutucu bakış açılarıyla uğraşıp durmaya devam edeceğiz. Bununla birlikte durumun eskisi gibi olmadığını da itiraf etmek gerekiyor. Ama yeni bir bakış açısının bizden gelebileceğine inanmıyorum. Böyle bir bakış açısı sizin gibi ülkelerden gelmek durumunda. Oysa kendilerini daha iyi tanıdığım ve daha uzun süre tartışma olanağı bulduğum Brezilyalı aydınlar da bu türden yaklaşımlar var. Ancak ortada yazılı olarak duran hiçbir şey yok. Belki de bu yaklaşımları, bilemiyorum şiir ve benzeri şeylerde aramak gerekiyor. Çözümleyici terimlerle ifade etmeye kalkıştığınızda yeni bir emre kadar Avrupa'da olan bitene bağımlı bir düşünce yapısına sahip olduklarını söyleyebilirim.

Soru- Çok haklısınız Türkiye'de de benzer bir durum var.

Jean BAUDRİLLARD - Doğal olarak bu durumdan yararlananlardan biri olduğumu söylemek gerekiyor. Örneğin Brezilyadaki en gözü pek insanlar benimle uğraşıyorlar. Ben de onlara benimle uğraşacağınıza neden kendiniz oturup bugün bir şeyler yapmaya çalışmıyorsunuz diyorum !

Soru- Türkiye'de de bu kesimin oldukça tembel olduğu söylenebilir...

Jean BAUDRİLLARD - Oysa yapılması gereken o kadar çok iş var ki. Ancak bunun yapılabilmesi için kesin bir kopuşa gereksinim var.

Soru- Bunlardan söz etmemin bir nedeni Osmanlı'nın Avrupa'ya bugünlere getiren tüm olayların hem oyuncusu hem de izleyicisi olması. Örneğin kapitalizm neden Çin'de, Japonya'da ortaya çıkıp daha sonra Avrupa'ya gelmedi? Buna göre Osmanlı İmparatorluğu bu dönemdeki potlak kültürünün en son ve büyük temsilcisidir. Kapitalizmin Avrupa'da ortaya çıkması ve gelişmesi Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmeye başlamasına rastlamaktadır.

Jean BAUDRİLLARD - Tarih konusunda yeterli bilgim olmamakla birlikte bu türden bir çözümlemeye katılabilirim ancak günümüzde durum İslamiyeti ele aldığımızda nasıl görünüyor?

Soru- Bence İslamiyet'in büyük bir etkisi yok ama önce sizin İslamiyet'i kavrayış, anlayış biçiminizin ne olduğunu sorabilir miyim? Bunu biraz açar mısınız?

Jean BAUDRİLLARD - İslamiyet'i yakından tanıdığım söylenemez ancak ortada bir cephe var. Dünya boyutlarında Dördüncü bir Dünya Savaşının başlamış

olduğunu ve İslamiyetin de bunun merkezinde yer aldığını söyleyebilirim. Dördüncü Dünya savaşının ana hedefininse, temelde, 'Mondialisation' olduğu söylenebilir. Gerçek dünya savaşı budur ve bu süreç içinde de İslam dünyasının özgünlükleri dışında- bu yeni güncel bağlamda olayın diğer bacağı olduğu -ta- bii burada Osmanlı söz konusu değil- ve bu özgün grubun devasa boyutlara sahip olduğu görülmektedir. En radikal ve güçlü özelliklerin sahibi odur. Özgünlüğün iyisi kötüsü de yoktur.

Burada yani Batıda iki tür İslamiyet olduğu düşünülüyor. Biri iyi İslamiyet, diğeriyse kötü İslamiyet. İyi İslamiyete sahip çıkılırken kötü İslamiyet reddediliyor. Yani fundamentalizm, vb. şeyler demek istiyorum. Ancak bu durumu tersine çevirdiğinizde örneğin kötü Batı ve iyi Batı gibi bir ayırım yapmaya kalkıştığınızda kimse bu yaklaşımı kabul etmeyecektir. Bu ayırlama da bizim kültür emperyalizmi konusundaki yaklaşımımızın hâlâ geçerli olduğunu gösteren bir şeydir. Doğal olarak benim bakış açımdan tüm ayırımları ve ayrıntıları belirleyebilmem olanaksız ancak yadsınması olanaksız bir şey varsa o da örneğin efsane (mit) anlamında bir İslamiyetten söz ettiğimde bunun 'Mondialisation' sürecinin diğer bacağına oluşturduğunu ve zaten İslamiyeti bir tür rakip gibi algılamamızın da aynı sürece ait olduğunu ifade etmek istiyorum. Bu yapısal bir şey yani ortaya çıkan bir güç bir tür efsanevi (mitik) bir karşı koyuşu temsil ediyor. Bunu göz ardı edebilmek mümkün değil. Bugün Batının karşısına her yerde İslamiyetin çıktığı görülüyor. Bir de belki Çin var ama o da aynı sürecin içinde yer almaya başladı, vs vs. Yapısal bir açıdan bakıldığında sanırım İslamiyet ortaya karşıt güç olarak çıkmaktadır.

Soru- Yalnızca İslamiyet mi? Kore, Vietnam, vb ülkeler yok mu? Batı çok zengin, rahat, vb. olanaklara sahip bir yer olduğu için kıskanılıyor diyemez miyiz? Dolayısıyla amaç onun tüm sahip olduklarını ele geçirmek şeklinde ifade edilemez mi ?

Jean BAUDRİLLARD - Örneğin Japonya!

Soru- Evet Türkiye gibi ülkeler biçimsel açıdan Batılılaşarak onun sahip olduklarına sahip olma gibi bir umuda sahiptiler. Ancak yalnızca biçimsel dönüşümlerle bu işin gerçekleşmeyeceği sonunda büyük çoğunluk tarafından da anlaşıldı. Çünkü biçimsel dönüşümü sağladıklarında bu toplumlar Batı gibi zenginleşip, refah içinde yaşayamadıklarını gördüler yani biçimsel dönüşümün yeterli olmadığı netleşti. Çünkü o arada Batının malı götürmeye devam ettiğine tanık oldular. O zaman düşünme aşamasına geçildi ve Batı gibi zengin ve refah

içinde yaşamak, daha üstün bir kültürel düzey, daha üstün bir bilimsel düzey için neler yapılması gerektiği konusunda sorular sorulmaya başlandı. İşte Türkiye gibi ülkelerin bu aşamada olduklarını düşünüyorum. Sorunun sanıldığı kadar kolay bir şekilde çözülemeyeceği anlaşıldı.

Jean BAUDRİLLARD - Çünkü buna inanmadılar, hâlâ da inanmıyorlar. Ama benzer şeyler Batı için de geçerli. Örneğin teknik gündelik yaşamımızda giderek daha çok yer almasına karşılık ona karşı giderek daha şüpheci bir tutum içindeyiz, tekniğe giderek daha az inanıyoruz.

Paris, 24 Ağustos 1999.